

A

„SZEPESMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT”

ÉVKÖNYVE.

A VÁLASZTMÁNY MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTETTE

DR. DEMKÓ KÁLMÁN,

TITKÁR.

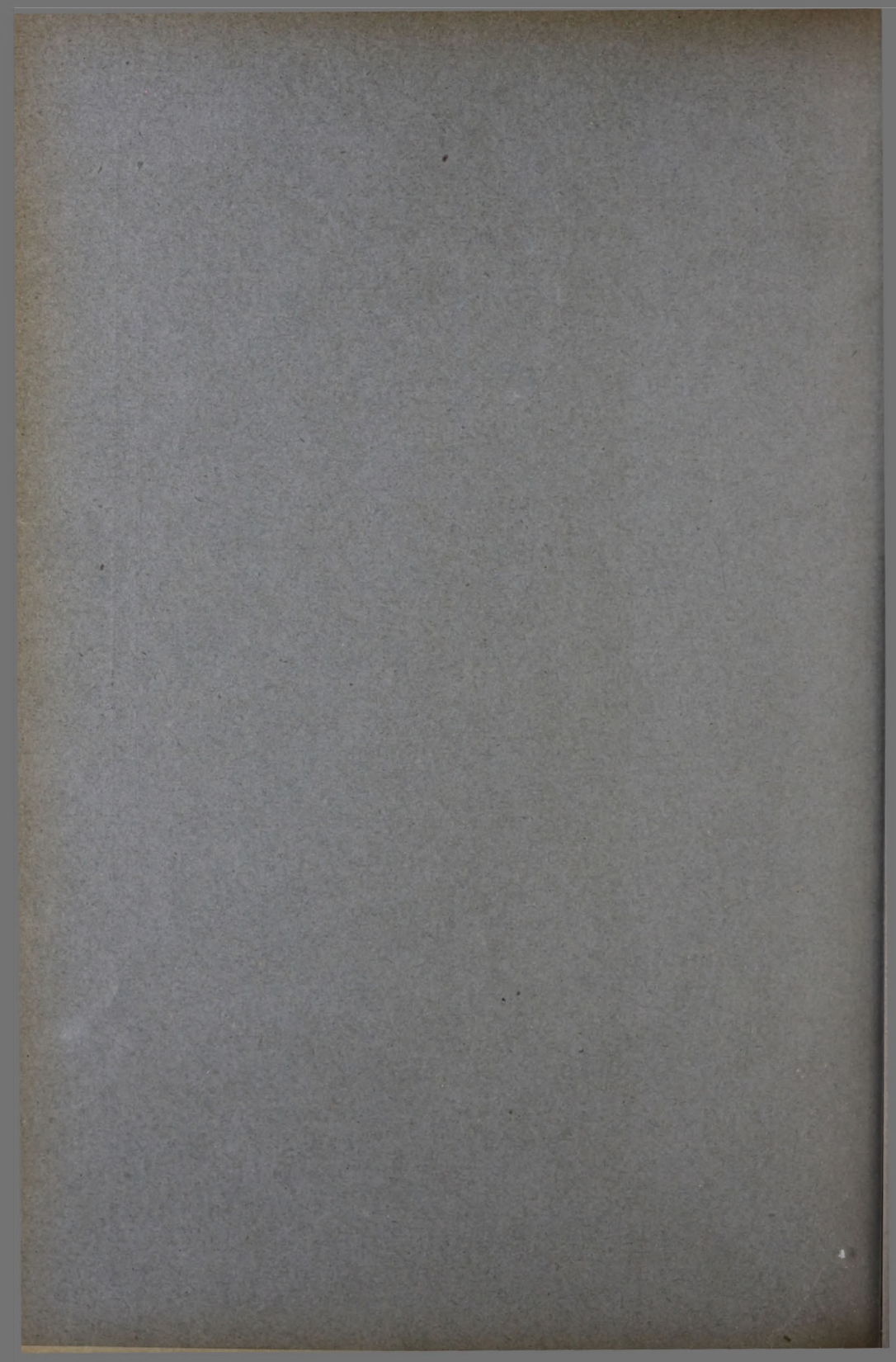
HATODIK ÉVFOLYAM.

1890-IK ÉVI TAGILLETMÉNY.

LÖCSE.

NYOMATOTT REISS J. T. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1891.

A

„SZEPESMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT”
ÉVKÖNYVE.

A VÁLASZTMÁNY MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTETTE

DR. DEMKÓ KÁLMÁN,

TITKÁR.

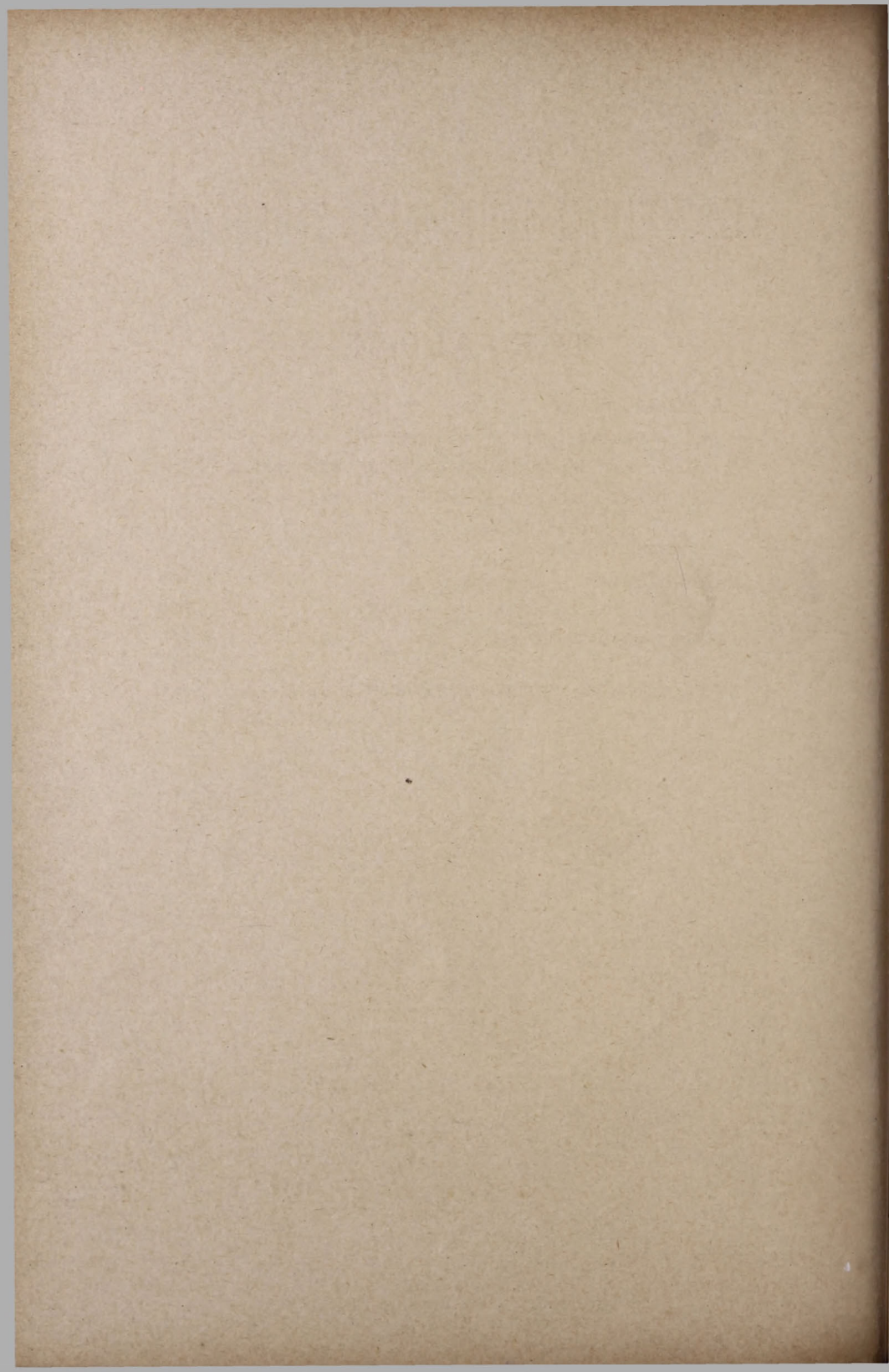
HATODIK ÉVFOLYAM.

1890-IK ÉVI TAGILLETMÉNY.

LÖCSE.

NYOMATOTT REISS J. T. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1891.

TARTALOM.

I. Értekezés:

Lap

- A szepesi prépostság vázlatos története. III. időszak. —
Dr. Pirhalla Márton volt szepeshelyi papnöveldei ta-
tanár jel. podolini r.-k. lelkésztől 3

II. Társulati ügyek:

1. Jelentés a társulat működéséről 139
2. » » pénztár állásáról 153
3. A társulat tagjainak névkönyve 160

- III. Szepes-vármegye monographiájának ügye 170

A szepesi prépostság vázlatos története.

III. időszak. *)

A vallási forradalom kora 1493—1614.

Berendi Bak Gáspár sírbaszálltával letűnt azon prépostok utolsója, kik királyi kinevezés következtében jutottak volt a Szepességre. Virult alattok a prépostság s vele egyetemben a hitélet is, mely mint láttuk, nem egyszer nagyszerű adakozásokban nyilvánult, és Sz.-Márton egyházának újraépítésében mintegy megtesztelését látta azon nagyszerű eszméknek, miket a vallásból meríteni képes volt. Egyáltalában jellege az a lefolyt időknek, hogy az emberek saját magán lakásaikra nem túlságos figyelmet fordítottak; a vallás-házainak létesítése-, díszítése- és ellátásában azonban fáradhatlanok és soha ki nem apadó bőkezűséggel rendelkezők voltak. Megmaradt ezen hajlam és az egyház iránti forró szeretet még a következő négy évtizedben is, onnantól kezdve azonban lassanként előtérbe lépett az embereknél, a saját személyök iránti szeretet, a világi gondok és a sajátságos törekvés, mindazt egészben vagy legalább részben visszavenni az egyháztól és a vallástól, mit nagylelkű elődjek az Isten dicsőségére ajándékoztak volt. Mit egyébiránt a ko-

*) A munka elejét közöltük, a szepesmegyei történelmi társulat évkönyvének negyedik évfolyama (1888) 98—155. lapjain. Az évkönyv IV. folyamát csak „Évkönyv” alatt fogjuk idézni.

moly figyelő természetesnek találand: mert a hol megszűnt azon régi meggyőződés, hogy a megholtak lelki üdvéért még könyörögni, áldozni stb. lehet, ott a megholtak jövőjéről gondoskodni felesleges; és a hol nem mondtak többé szt.-misét a papok, hol a holtakért való imákat eltörölték, ott nem épen feltűnő, hogy az egyes családok ama régi jövedelmeket megvonni igyekeztek a vallás szolgáitól, és feleslegesnek tartották azt, mit őseik egyedüli földi kincsnek és boldogságnak tekintetek mindenkoron. Mily általánosak voltak ama nézetek, feltűnik majd munkánk több helyén.

A Zápolya-ház nagysága. E korunk elején legnagyobb befolyást gyakorolt nálunk a Hunyadyak által rövid idő alatt magas polczra emelt Zápolya-család, melynek még a prépostok kinevezési jogát is sikerült magához ragadnia. Az idők és viszonyok rendkívüli módon elősegítették őket, mert az I. Mátyás udvarában tartózkodó olasz humanisták erkölcsi nézetei alig maradtak hatás nélkül magára a királyra, mivel talán azoktól tanúlva mert szembe szállani az egész magyar nemzet jogerkölcsi meggyőződésével, határozott törvényeivel és a századokon át megérlelt gyakorlattal, midőn azon szerencsétlen gondolattal foglalkozott, hogy törvénytelen fiát azon nemzet trónjára emelje, mely eddigi múltjában majdnem a megtestesült jognak mutatta magát: miért is nem csoda, hogy az urak nagyobb része hol titkon, hol pedig nyíltan ellenkezett a királlyal és folyton azon fáradozott, hogy Mátyásnak szépen kigondolt s néha már-már sikerrel kecsegtető terveit határozott vonással keresztülhúzza. Látta azt a király éles szeme, de azért a helyett, hogy nagyszerű elhatározással letett volna kedvencz álmáról, inkább azon fáradozék egyfolytában, hogy egyes urakat emeljen,

birtokkal, befolyással felruházzon, és ezáltal magához vonván őket, hálára kötelezze, miszerint még elhalta után is megemlékezzenek róla, és Corvin Jánost trónra emeljék. Mátyásnak akarata azonban nem változtathatta meg a régi századok által megszentezett joggyakorlatot. Halála után Corvin János csak a dúsgazdag oppelni és lipitói herczeg volt, kire senkisémm vetette szemét, ámbátor mindenki irigyelte tőle mértéken fölüli birtokait. És így Mátyásnak minden törekvése szűkölködött a megkívánt eredmény nélkül.

Sokan megintelen látszólag királyuk akaratához alkalmazkodván titkon saját házuk nagyságának megállapítását tartották szem előtt, kik között első helyen találjuk a Zápolyákat. Már Imre méltóságot méltósághoz csatolt, uradalmat uradalomra halmozott; midőn pedig ennek 1487-ben Pápán történt halála után István vette által a család vezérletét, kettőztetett erélylyel haladt a szélesre vert nyomon.¹⁾ Követte őt Hedvig nevű özvegye, úgy, hogy két évtized alatt annyira megnőtt a Zápolya-ház birtoka, miszerint Trencséntől kezdve Turóczon, Árván, Liptón, Gömörön, Sároson, Zemplénen keresztül egészen Tokajig őket uralta az egész vidék. Különösen Corvin János felsőmagyarországi birtokaira vetették szemöket, melyeknek nagyobbbrészét olyan szívozással igyekeztek megszerezni, hogy minden fáradozásukon ezen gondolat látszott uralkodni: »Ha Mátyás törvénytelen fiát annyira törekedett emelni, miértne a Zápolya-család saját törvényes fiát!« És azért igaza lehet Herberstein Zsigmondnak, midőn azt írja, hogy Laszky János, lengyel Kázmérnak titkára s későbbi

¹⁾ Szepesi országos levéltár, Scrinium V., fasciculus 5, numero 16; és Wagner IV., 17, mely szerint Imre kisasszony napja után szerdán eltemették a szt. Márton egyházában. Sírköve, valamint István-é is fennmaradt.

gneseni érsek, mikoron a Ferdinánd és Zápolya János közötti béketárgyalások voltak szőnyegen, folyton azt hangoztatta, hogy János régen lehetett volna uralkodó, mivel István már Mátyás életének alkonyán azt mondogatta fiának: »Ha csak valamivel nagyobb volnál, fiam, királylyá tennélek mostanában.«¹⁾ Királylyá ugyan nem tehetette, hanem olyan birtokot és befolyást szerzett meg számára, melylyel később maga János megvalósíthatta elhalt atyjának titkos terveit.

A mi a Zápolya-család birtokait illeti, azt találjuk, hogy Zemplén meg Tokaj 1457-ben még Hunyady László tárnok mesteré,²⁾ később a Zápolyáké lőnek és azoknak birtokában Jánost 1500-ban Ulászló király megerősíti.³⁾

Gömörben 1497-ben Szemerceseny (ma Szmrecsányi) Kristóf Zápolyának meghitt embere, később szepesi alispán meg tokaji várnagy szerepel mint alispán és Felfalussy László utódja.⁴⁾

1498-ban megszerezte István Csécsey Lőrincz liptói főispántól 4000 aranyforinton Liptó-Ujvárt a hozzátartozó községekkel egyetemben.⁵⁾

1505-ben becseréli Hedvig a sárosi Palochát Árva váráért, melyet egykoron kiszevithi Horváth Mihály Corvin Jánostól kapott, s melybe Corvin szükségletére Lengyelországból hozott volt »Magistros rotarum« azaz puskásokat, kik az akkori idők szokása szerint minden

¹⁾ Wagner IV., 34: »Si tantulus esses Fili . . . nunc Rex Hungariae esses«.

²⁾ Wagner, Diplomatarium Sárosiense, fol. 118. Ezen munkára ezentúl csak Wagner V. stb. alatt utalunk.

³⁾ Wagner IV., 34.

⁴⁾ Szep. orsz. levélt. Scrin, 12 A., fasc. 1, nr. 21. Ezen Kristóffal még találkozunk.

⁵⁾ Szep. orsz. levélt. Scrin, 9 Miscellania, fasc. 4, nr. 3; cf. Protocoll. 1576 nr. VIII, fol. 204, a hol. dto.: 1489 Csécsey Mátyás főispán máshol szerez birtokot.

zászló-aljhoz be lettek osztva.¹⁾ Egy későbbi tanuvalomás megmondja, hogy Árvát a turdosini harminczad dal egyetemben Mátyástól kapta volt Corvin, ettől pedig Mihály.²⁾

1507-ben Horváth András, fenti Mihálynak bátyja, Hedvignek 4000 aranyforinton átszolgáltatja a lipői Lykavkát. A vételár felét leteszi Hedvig, másik feléért Dunavicz (ma Nedecz) várát adja oda Andrásnak.³⁾ Ehhez is hozzáteszi a későbbi vallomás, hogy Stephanus gubernator azaz Zápolya István már régóta kényszerítette Andrást Lykavka átengedésére.⁴⁾

Sárosban már 1489-ben találjuk a Zápolyákat⁵⁾ a Szepességet pedig még 1465-ben kapták meg.⁶⁾ Hasonlóképen jutottak Corvin után Turóc és Trencsén birtokába, honnan több okmányuk kelt.

Ha hozzácsatoljuk a turdosini, lőcsei, késmárki, palocsai s más harminczadot, valamint a fent említett nagy területeken lévő vámsorompókat, nem igen nagy-nak tűnik fel, ha István 1499-iki decz. 24-én Pápán meg-erősített végrendeletében a harminczadból 40,000 frtot enged által a királynak és az országnak, mert maga a lőcsei harminczad olyan jövedelmező lehetett, hogy bátran ennek terhére róhatta az összegnek nagyobb-

¹⁾ Wagner V., 76; és Szep. orsz. levélt. Protocoll. 1510 nr. I., fol. 57 b.—58 b. — Igy jutott Horvát Mihály, a későbbi Palocsay-ak ősatyja Palocsa birtokába.

²⁾ Protoc. 1522 nr. II., fol. 156, a. b.

³⁾ Prot. 1510, fol. cit. Ezen András későbbben eltűnik. Aligha nem volt az 1502-ben előforduló szepesi kanonok. cf. prot. 1618 nr. XXII., Bethlenicum, fol. 402 a.

⁴⁾ Prot. 1562 nr. IV., fol. 10 a.—13 a. Ebből is látszik, hogy István nagyon szerethette utánózni Hunyady-t, mivel még a gubernator czímét is használgatta.

⁵⁾ Ib. fol. 153 b.—155 a.

⁶⁾ Évkönyv 151. lapján.

részét¹⁾ Ilyen nagy és hatalmas főúr mellett Magyarhon királya csak szegény embernek tűnik fel, ki Zápolya és Bakacs kegyelméből tartja fenn házáat és udvarát.²⁾

Ezen rendkívüli család nevezte ki tehát egy ideig a szepesi prépostokat.

Elsőnek találjuk ezek között *Mekcsey György*-öt (1494—1509) Zápolya Istvánnak titkárát és kiváló emberét, kit prépostsága mellett is több bírtokkal gazdagított, s kit a család is csak akkor ejtett el, midőn inkább a királynak, sem mint a Zápolyaiak terveinek óhajtott szolgálni.³⁾ Györgyöt ritkán találjuk a Szepességen, eleinte leginkább Zápolya István, későbbben pedig a király oldala mellett tartózkodott, és talán Lajossal együtt hült el a mohácsi vérmezőn, mert odáig sikerült követnünk nyomdokát. Még 1525-ben törvénybe idézi Görgey Lászlót, ámbátor nem szepesi prépostnak nevezi magát, hanem csak ezen magyar szóval: preposth de Mekche.⁴⁾ Sőt 1526-iki bőjt harmadik vasárnapja előtt is mint királyi tanácsos és titkár megnyeri fenti Görgeyvel szemben 1509. óta húzódó perét.⁵⁾ Világi ember volt, midőn István nádor őt estei Hypolit esztergomi érseknek bemutatta, ki által elfogadtatván 1494-iki jul. 4-én *érseki gyűrű átadása* által, és nem személyesen, hanem csak Posegai Miklós esztergomi kanonok és személyes helyettese útján erősítettett meg és vezetettett be a préposti jogok élvezetébe.⁶⁾

¹⁾ Wagner I., 148 stb.

²⁾ Bakacs, nem Bakács sem nem Bakocz, annyit tesz mint kerékgyártó, mire talán a monyoró kerék is vall.

³⁾ Wagner, III., 72 előadása igen hiányos, azért itteni adataink szerint módosítandó.

⁴⁾ Szep. orsz. levélt. Scrin. T. fasc. 1, nr. 34.

⁵⁾ Prot. 1522, fol. 39, a. b.

⁶⁾ Wagner I., 351 stb.

Györgynek, egyéb rokonain kívül, még két férfitestvére említettetik az itteni okmányokban:¹⁾ kiknek elseje az 1547-ben előforduló László mint Szentbertalany László örököseinek prókátora (procurator) szerepel Zemplén megyében;²⁾ István pedig az 1552-iki híres egri védelemben Dobó Istvánnak kapitánytársa,³⁾ kivel azonban nemsoká osztozhatott a dicsőségben, mivel 1555-ben már nem volt az élők sorában.⁴⁾

Ulászló Lőcsén. György még megerősítve sem volt, és már dicsőségben látta jövődő prépostságát. A lengyel Albert elleni harczok után ugyanis Ulászló személyesen indult Egeren, Kassán, Sároson keresztül Lőcsére, hogy lengyel testvéreivel a békeföltételeiről tanácskozzék. Zápolya a sárosi vár alatt fogadta királyát, hogy onnan a Tárca völgyén felfelé a rendes úton Szepesbe kísérje.⁵⁾

Zápolya-kápolna. Útjukba esett a káptalan is, hol a Zápolya által rövid idővel azelőtt készített műremeken legeltethették szemeiket, mert alig egy évvel azelőtt fejezték be, a mostan is híres Zápolya-kápolnát. Hogy mikor fogott hozzá Zápolya István ennek építtetéséhez, felderítenünk eddig nem sikerült, valószínű azonban, hogy a nagytemplomnak átalakíttatása érlelte meg benne a vágyat háza nagyságának itt is mara-

1) Prot. 1565 nr. VI., fol. 163 a. — 164 b.: „Georgius, Ladislaus, Stephanus de Mekche.“

2) Szep. orsz. levélt. Scrin. P., fasc. 9, nr. 8.

3) Timon, Epitome etc. fol. 175, hol Mecskey-nek íratik. A nevek írása a jegyző hallérzéke szerint változik, azért találjuk ugyanazon neveket többféleképen leírva. Itteni nevünket a legközelebbi rokonok mindig „de Mekche“-nek írják.

4) Prot. 1550 nr. III., Index secundus, fol. 121 b, hol Istvánnak Szunyogh Eszter nevű özvegye mint Appony Istvánnak neje szerepel.

5) Évkönyv 145. lapján; és Wagner II., 115—121, hol a lőcsei tanácskozások leiratnak.

dandó emléket állítani és azért az Úr testének régi kápolnáját az akkor nálunk virágzó gót modorban a templom arányaihoz emelte. Emelte pedig a boldogságos Szűz tiszteletére, miért is a kápolna főoltára maiglan Nagyboldogasszony koronáztatását állítja szemünk elé. A kápolna kövei az 1493, az oltár pedig az 1499 évszámot viselik magukon.¹⁾

Vajjon ő maga létesítette-e az egészet, vagy a káptalannak is van része benne, nincsen eldöntve, léteznek azonban egy 1496-ki szept. 22-kéről keltezett okmány — váraljai András kanonok végrendelete — melynek szavai szerint András a káptalan meghagyásából tíz aranyforintot fizetett volt Péter kőfaragó mesternek, mi aligha nem arról tanuskodik, hogy a káptalannak is volt része az említett alkotásnál.²⁾

Valamint a káptalan, mint testület úgy az egyes kanonokok is áldoztak templomukra; mert pld. 1496-iki virágvasárnapja előtt végrendelkezék Leudeschit György éneklő kanonok és prépost-helyettes, ki igen sokat hagyott szt. Márton egyházának azon kikötéssel, hogy Henkel János nevű unokaöcscsének tanulmányai folytatására évenkénti 12 forintot fizessenek.³⁾ Hagyott továbbá szt. Gergely-féle misékre is, azaz harmincz szt. misére, melyeket harmincz egymásra következő napon el kell mondani, mint azt nagy szt. Gergely tette ismerőseinek lelki nyugalmaért. Sőt még a prépostról sem feledkezett meg, kinek aranyozott kanalat hagyomá-

¹⁾ Az oltár évszámát Horváth Viktor tanártársamnak köszönhetem, kinek azt hosszú fáradozás után az oltárnak egy elrejtett részén feltalálnia sikerült.

²⁾ Prot. 1618 nr. XXII. alias Bethlenicum, fol. 361 b—362, A.: „Item Magro Petro Lapidiae ad rationem laboris sui dedit florenos decem ex commissione Dominorum de Capitulo.“ Szerepel benne továbbá Andreas doleator (talán dolator = asztalos) de Leuchovia, kinek szintén 36 denár fizetetik. Ez okmányra még visszatérünk.

³⁾ Wagner I. 353 stb.

nyozott.¹⁾ György prépost hol tartózkodott ekkor nem tudjuk, a nádort ugyanakkor Rózsahegyen találjuk²⁾ Julius közepén Budán,³⁾ augusztusban pedig Trencsénben, és innen parancsolja a káptalannak, hogy titkárát, Mekcsey Györgyöt, valamint tótselmesi Tárczay Jánost vezettesse be Szécsy Jakab fiainak sárosmegyei bírtokaiba, mit a káptalan Márton mester kanonokja által véghez is vitt.⁴⁾

Hogy Györgyöt csak titkárának, nem pedig egyszersmind prépostnak is nevezi, mutatja, hogy ama javadalmakat személyes bírtokául, nem pedig a prépostság számára szerezte Mekcsey. Ugyanezt tette sok más uradalommal.

Leudeschit-éhez hasonló a már említett András kanonok végrendelete, ki szintén sokat hagyományozott a templom számára; szőlőjét azonban a váraljai plébániatemplomban levő szt. Miklós oltárának és az ahhoz kötött testvérületnek adta oda.

Mind ezek mellett a káptalan sem feledkezett meg saját bírtokának védelméről, annál is inkább, miután prépostja a nádornak oldalán mindenkoron pártfogolhatta, és talán tette is azt. Nem nyugodott a káptalannak egy régi ellensége a már ismeretes Csudák János,⁵⁾ ki 1497-ben Bálint váraljai plébánost rá bírta, hogy a káptalannak aranyosi területén méhest emeljen magának. A káptalan panaszára Zápolya István 1498. januárius hó elején meghagyta szepesi alispánjainak,

1) „Item Domino meo Domino Reverendo lego unum coclear deauratum, tanquam Domino gratio.”

2) Wagner, IV, 25.

3) Szep. orsz. levélt. Scrin. 5, Introductoria Scepus, fasc. 8, nr. 6, honnan a leobschützi Varkocs Kristóf, késmárki kapitánya, érdekében intézkedik.

4) Ib. Scrin. 4, Introductoria Sáros, fasc. 5, nr. 24, hol egyebek között Megyes, Lácza, Radvány, Keresztes, Karácsonmező, Vaspatak stb. szerepelnek.

5) Évkönyv 153. lapján.

hogy a betolakodókat küszöböljék ki onnan, mit meg is tettek.¹⁾

Csontfalva. Egy évvel reá a káptalani birtok egy csontfalvai nemesi telekkel szaporodott. Ugyanis polyánkai Herczegh János özvegye Zsófia, hatvan aranyforinttal tartozott a káptalannak, melyet még halála előtt ki akart volna elégiteni. Ez tehát a jászói konvent két tagját kérte ki, kiknek jelenlétében Zsófia ama hatvan forint fejében és szülei valamint saját lelki üdvének czímén Csontfalván egy telket engedett által²⁾ hová azonban Ulászló csak 1505-ben vezettethette be a káptalant.³⁾

Charitativum. Ugyanazon 1499-ik évben alkalma nyílt a prépostnak is védeni prépostsága kiváltságait Bakacs érsekkel szemben. Ez ugyanis rendkívüli kiadásait papsága által szerette volna fedeztetni és azért a már ismert charitativum czímén bizonyos pénzsegélyt követelt, melyet tizenkét nap lefolyása alatt le kellett volna tennie mindenkinek a kirendelt biztosok kezébe, különben pedig kiközösítés alá esik. Bakos György, az egyik biztos, ide is elhozta a felhívást, melyben csodálatra méltó jóhiszeműséggel előadja az érsek, hogy templomát annak sekrestyéjével egyetemben cseréppel fedette, hogy a várda falait javíttatja, hogy főtornyot akar emelni a bástyákban, palotáját helyreállíttatja, sok

¹⁾ Szep. káptalani levéltár, Scrin. 9, fasc. 7, nr. 43. Wagner III, 242. lapján alispánnak említetik az 1498-iki évhez szolnoki Deák Benedek; de ugyanazok voltak talán, kik 1500-ban, s későbbben is mint várnagyok említetnek, úgymint bethlenfalvi Gewbel Gergely és Nagy András; cf. Prot. 1510, fol. 2, a; és fol. 23, b, hol dto.: 1499-ben valóban Nagy András szerepel.

²⁾ Ib. Scrin. 2, fasc. 7, nro. 15.

³⁾ Ib. nr. 16. Ez okmányhoz apró papírszelet van csatolva, melyen ezek állanak: Pethe prépost reábírta a káptalant, hogy ezen kuriát Almássynak engedje által, ki viszont saját almási házát a prépostsághoz eresztette vissza. Adott azért a prépost a káptalannak Létánfalván paraszttelket. Paraszttelket nemesi birtokért, mily jó csere! Őrizkedjenek ilyentől az utódok.

katonát kell eltartania és nagy összegeket kellett fizetnie a kinevezési bulláért, valamint a sok követ és staféta jutalmazására költenie.

Az okok úgy látszik nem voltak döntők és azért Szemercsenyi Kristóf kanonok György prépost és káptalana nevében erélyes modorban kifogást emelt a préposti jogok ilyen csorbitása ellen, felhozván, hogy a prépost jogai régóta püspökeihez hasonlóak, mert ő hirdette ki a búcsúkat és adta minden zöldcsötörtökön a templom kisebb kapujában a pápai áldást, ő közösi-tett ki, ő vetett tilalom alá s ő követelhet csak charitativumot. Kifogásolja egyszersmind az ezen perből származható költségeket, mivel nem hajlandó feladni régi kiváltságait.¹⁾ Nem olvassuk, hogy a biztos kihirdette volna a kiközösítést.

Göncz. Ugyanazon évben megint nagylelkűen gondoskodott István nádor György prépostról. Fentemlített végrendeletében ugyanis megemlékezvén az itteni templomban nyugalomra helyezett édes anyjának, Imre testvérének lelki üdvéről, valamint saját lelkének jövőjéről is Göncz városát minden jövedelmével egyetemben a prépostnak és káptalanának hagyományozta, arra kérvén Györgyöt, hogy biztosaival irassa össze ezen uradalomnak jövedelmét és a szerint határozza meg a magára és káptalanára vállalandó kötelezettségeket.²⁾

¹⁾ Szep. orsz. levélt. Serin. 9 Miscell., fasc. 6, nr. 17; és Szep. kápt. levélt. Serin. 11, fasc. 4, nr. 80. — A kifogásoló okmány Szep. kápt. levélt. Serin. 11, fasc. 6, nr. 109: „primo, secundo, tertioque, ac instantier, Instantiusque et Instantissime. . . . Protestor insuper de et super expensis fat is et fiendis et de omni interesse“.

²⁾ Wagner, I., 148 stb. E birtokot már Zápolya János idejében elvesztette a káptalan. 1558-ban ott él a lázadó Némethy Ferencz alatt mint predikátor a Chronicát szerző Székely István, szökött (szerencsi?) barát. ef. Chronica ez vilagnac yeles dolgairól. Szekel' Estvan, Cracoba, Niomtatot. . . Christus szweletesenec M. L. LIX. esztendeiebe, fol. a. 111, továbbá Wagner III., 72, hol 1501-ben vczettetik be György.

Reá egy évvel azaz 1500-ban megintelen a dráveczi perjelség érdekében látjuk működni György prépostot István nádor ugyanis hosszabb időre elküldötte volt Tapolczay Albert praeceptort, mire Mekcsey a javadalom kormányzását Görgey Benedek kanónokra bízta. Albert visszatérte után újra átvette a perjelséget.¹⁾

A nádor elhalta után a nagytehetségű szepesi prépost Ulászló oldalához került, hol szintén nem egyszer felkarolta a káptalan ügyeit, mert bizonyára neki köszönhető azon készség, melylyel a király a káptalan érdekében intézkedett. Így vezetetti pl. be Ulászló 1503. július elején a káptalant Csudak János és Hornik János aranyosi, kázmérfalvi és kolosfalvi (klosdorfi) bírtokrészleteibe.²⁾ 1504 elején orvosolja ugyanannak két régi sérelmét. Az egyik még 1498-ból származott át, mikor Görgey Péter a káptalannak Fütő Pál (Fythew) nevű lizskai jobbágyát lakásából az erdőbe (lyzkay erdew) kiűzte, ott leverte és 100 denárját erőszakkal elvitte; a másik 1500-iki szt. Mihály napja körül esett meg, midőn Borsvay Péter négy boros szekeret és hat forintot rabolt el a káptalan embereitől.³⁾ Az ítélet nincs meg de talán mind a kettőért kapott elégtételt a kárvallott fél.

Ugyanazon évben találjuk Mekcsey György-nek nevét egy jelentésben, mit Somi Jósá temesi főispánhoz menesztett.⁴⁾ A következő évben azonban már prépostsága is veszedelemben forgott, s csakis az érsek mentette

¹⁾ Prot. 1510, fol. 2, b, és 3, a. cf. Wagner, III., 171, hol a nádor még életben lenni látszik.

²⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 9, fasc. 7, nr. 48.

³⁾ Ib. Scrin. 1, fasc. 2, nr. 22. Kívül: *Personalí praesentie Regie Majestatis . . . pro honorabili Capitulo Scepus.*

⁴⁾ Szep. orsz. levélt. Scrin. 8 Miscellania Diversorum Comit., fasc. 2, nr. 10. — Jósá = Jodocus, ámbár Timon. Epitome, fol. 107 többször Josephusnak véli.

meg azt a Zápolya-ház törekvéseivel szemben. Ismeretes ugyanis miképen akarta Zápolya János 1505 elején eljegyeztetni magának Ulászlónak alig két éves leányát, ismeretes az is, hogy tolakodó nagyravágyása, mely nem állt arányban gyöngye szellemi tehetségeivel, a megérdemelt kudarcot vallotta. Szereztek ugyan egyes hősök királyi mennyasszonyt, hanem sok rendkívüli, országos tett és csata után, míg János élte végéig azon középszerű ember maradt, ki sem a csatában — ámbár volt rá alkalma — sem az ország kormányzatában nem tett soha semmit, mi a valódi nagyságnak jellegét magán viselné. A csecsemővel szemben legalább is Hunyady János nevével kellett volna rendelkeznie. Kudarcot vallott tehát; és ennek egyik okát a szepesi prépostban is találhatta, mert ugyanazon év úrnapija után már a fent említett Horváth Mihálynak gyermekfiát nevezte ki prépostnak.¹⁾ Állandó lett ezentúl a György elmozdítására irányzott törekvés a Zápolyaiaknál, a mi azonban mindaddig nem sikerült nekik, míg felszentelt papot nem nyertek meg prépostnak, ki elől Mekcsey kénytelen volt visszalépni. Sőt nem hiányoztak talán a bántalmazások sem, mert legalább erre enged következtetni Gewbel várnagynak tette, ki Lubló városától a prépostnak kijáró 36 forintnyi székpénzt erővel lefoglalta.²⁾

Hedvig a Létonkövön. Hedvig maga épen akkor feltűnőleg tüntette ki a létonkői karthauzi kolostort. Megszerezte maga és udvarhölgyei számára a rend nagykáptalanától a laura³⁾ meglátogatására szükséges

¹⁾ Wagner, III., 73 dto.: fer. 4 ante Octavam sacratissimi Corporis Christi; és I., 353, 354 (kétszer fordul elő ezen lap) dto.: in festo visitationis B. Virginis Mariae. Trencsénből kelt mind a kettő.

²⁾ Prot. 1510, fol. 37, b, dto.: 1505.

³⁾ Laura egy a szerzetesi magányzárkákból képezett szűk utcát jelent. Ilyen értelemben fordul elő a régi egyiptomi és szentföldi remete-szerzeteseknél. A létonkői kolostor szintén több kisebb különálló szobából áll.

engedélyt¹⁾ és azután nagy pompával vonult be oda 1506-ban. Látogatásának emlékeiül építtetett két új zárkát és egy kápolnafélét²⁾ melyet két oltárral, képekkel és ruhákkal ellátott, a templom nagyoltárának számára képet rendelt, a szerzetesek szükségletére pedig Somogy³⁾ határában nagy halastavat ásott; azonkívül négy tarczali szőlőt adott nekik, úgy hogy a jegyző szerzetes nem áthatja őt a kolostor anyjának, alapítójának és örök emlékének mondani.⁴⁾

Ezen szigorú rendű néma barátok irányában egyébiránt az akkori időkben általánosan nyilvánult a szerető tisztelet. Már 1494-ben az egész Urbánfölde (Bethlenfalva mellett?) jutott a zárka birtokába,⁵⁾ 1504-ben újra vesznek 45 arany forinton egy ottani birtokrészletet,⁶⁾ 1510-ben megint kis-száloki Aracs János adja oda édesfalvi (ma Hadusfalu) birtokát örökös alamizsnaképen és meghalt szüleinek lelki üdvéért a karthauziaknak.⁷⁾ 1518-ban pedig Sváby Gáspár-tól szerzik meg Körtvélyesnek azon részét, hol maig is düledező toronynak maradványa jelöli meg a hajdani Mniszke (szerzetesi) helyét.⁸⁾ 1520-ban megint Sybak János Gertrud nevű leánya engedi által Urbanfölde melletti birtokát.⁹⁾ És ezentúl is még többször nyilvánult a rend iránti szeretet.

¹⁾ Ki engedély nélkül lépi által a szigorú rendek küszöbeit, átok alá esik.

²⁾ Basilicam azaz lapos, nem boltozott kápolnát.

³⁾ Somogy már 1347 táján, ma elég rosszúl: Szepes-Sümegeh.

⁴⁾ Wagner, II., 79.

⁵⁾ Prot. 1744, nr. XXXVII., fol. 135.

⁶⁾ Ib. fol. 136, ugyanott fol. 139 található egy okmány, mely a *hunfalvi prépostság* fekvését is meghatározza (cf. 1889-iki szepesi Schematismus, pag. 14), mely nem villa canis azaz Hunfalvát, hanem villa Canis azaz mint az okmány maga mondja, Ewzmiklósfalvát jelenti. Átiratta P. Szádeczky János S. I.

⁷⁾ Prot. 1510, fol. 84 k.

⁸⁾ Wagner, III., 190.

⁹⁾ Prot. 1744, fol. 141.

György prépost mindamellett fentartotta magát. Vajjon azonban része volt-e az 1507-iki késmárki perben, nem tudjuk. Az ottani plébániai templomban ugyanis mint altarista működött Abramovics Szaniszló áldozár, kit Varkocs Kristóf várkapitány és Imre plébános valamint a tanács ezen javadalmától megfosztottak s börtönbe vetettek,¹⁾ Szaniszló a pápához folyamodott, ki február 13-án adott levelével az ügynek elintézését a Krakóban lakó laodiczai püspökre s néhány társára bízva, mivel az esztergomi érsek visszautasította volt panaszát.²⁾ További lefolyása ismeretlen. 1507-iki szt. Márton napja körül újra feltűnik a prépost, midőn Budáról nyugtázza (csanádi) Deák György, tokaji várparancsnok folyóvá tett adósságát és jövedelmének itteni kezelőjét, Görgey Benedek éneklőkanonokot arra hatalmazza fel, hogy a még hátralévő összegekre nézve maga érintkezzék Deákkal.³⁾

1508. november 17-én újra feltaláljuk nevét egy peres okmányban, melyben az ellene felállított prépost helyettese, névszerint Liszkai Márton kanonok, a csötörtökhelyi plébános és néhány nemes valamint az egykor Csötörtökhely mellett létezett Bulmany (vagy Poldmani) nevű község között 1504-től folyó ügyet elintézi.⁴⁾

Ugyanazon évben nagy lépésre határozták el magokat a Zápolyaiak, midőn Csobády László, egri pap és szepesi olvasókanonok személyében új prépostot neveztek ki.⁵⁾ Mekcsey itthon nem lévén és jogait nem védhetvén javadalmának bizonyára kárát vallandja, ha

1) altaria = bizonyos oltárhoz kötött egyházi javadalom, melylyel rendszeren meghatározott napú és számú misézés járt.

2) Wagner, I., 70 stb.

3) Szep. kápt. levélt. Scrin. 1, fas. 2, nr. 23.

4) Wagner, I., 354 stb.

5) Prot. 1510, fol. 63, b.

nem találkozik ember, ki jobban figyelt a jog szabályaira mint a Zápolya-család. Az érsek ugyanis visszautasította Csobádyt, és fenyegetőleg parancsolta meg, hogy Györgyöt mindenki ismerje el ezentúl is törvényes urának, mit maga Csobády is bevallani kénytelen.

Létezik ugyanis kifogásoló okmányának fogalmazványa, melyben Csobády azt mondja egyebek között, hogy az érsek minden törekvése daczára sem akarta eddig megerősíteni, sőt saját és Ulászló királynak levelével kiközösítés terhe alatt meghagyta neki az engedelmességet. Ő is mint a többi megyebeli pap, félvén a nagy büntetéstől, kész volt engedelmeskedni és tette is, mivel azonban újra kinevezték őt Szepesnek — mint jogtalanul mondja — mind *az egyháziakban*, mind a világi dolgokban urai, és biztatják, azért kifogást emel ama bizonyos világi Mekksey György ellen, ki magát hivatlanul szepesi prépostnak nevezi.¹⁾

Mindezen kemény s sajátságos szavak még nem buktatták meg György prépostot, miért is Csobády az apostoli székhez fordult panaszával; mivel azonban Staubinger Oszvárd boroszlói kanonok és Csobádynak ügynöke igen tévesen — mint Csobády mondja — adta elé ügyét és a prépostság jövedelmét, azért utasították onnan is vissza. És akkor deczemb. 26-án újra megjelent Kőrös Miklós váci pap és nyilvános pápai közjegyző előtt és megújította a Mekksey elleni kifogást, egyszersmind az apostoli kamara kapzsiságára is vélt nagy hatást gyakorolhatni, midőn a Staubinger által bemondott jövedelmét jó magasra rugatta, az első évi haszonnak felét oda igérte az annaták címén és

¹⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 11, fasc. 2, nr. 27 „Anno Nativitatis ejusdem (t. i. Dominis) M^o 4° octavo.

annak véletlen megneemtartása esetére 500 arany bírság lefizetésére késznek nyilatkozott.¹⁾

Hogy milyen hatása volt ezen iratnak a szent székre, meglátjuk azonnal. Legelső hatása lehetett a káptalanra, mely úgy látszik Csobády ellen felebbezett. Legalább azt sejteti velünk azon tény, hogy Csobády az 1509-iki bőjtben (sabbato ante Dom. Letare) magához a préposti épületbe hívatta a kanonokokat, hol nagy ünnepélyességgel megszólítván őket kijelenti, hogy sem helyt nem ad, sem nem tartozik adni az ő felebbezésöknek, mivel senki sem hagyta meg nekik azt, sem pedig forma szerinti sérelmeket nem sorolnak elé benne.²⁾ Így vélte ő mellőzhetni a káptalant, melynek egyik tagja, a már említett Görgey Benedek *még* György prépost számára szedte a jövedelmet.

Ezek után Rómába küldötte Hedvig Nagythúri Ambrus váczmegyei papot, kinek Péter reginói bíbor-noknak, ugyanannak segélyével, ki 1504-ben Jenaes Péter néven mint veszprémi püspök szerepel,³⁾ a pápához bejutnia sikerült. A fősúlyt — mint maga Ambrus írja — itt arra fektették, hogy a préposti szék nagyon régóta üresedésben van, mivel Mekcsey György mint világi ember kapta meg azt, és nem tartotta meg az ilyen javadalommal járó föltételt, hogy t. i. egy évnek lefolyása alatt papnak szenteltesse magát. Szeptember 1-én beadták az ügyvédök által szerkesztett folyamodványt, melynek nyomán azonban a pápa sem Csobádyt

¹⁾ Wagner, I., 355 stb. Csak a püspökségek és apátságokra vonatkozott az 1448-ban V. Miklós pápa és III. Frigyes császár között létrejött aschaffenburgi egyezmény. A prépostságokra érvényben maradtak a régi szabályok miért is nem helyesen járt el Csobády.

²⁾ Prot 1510, fol. 78, a, hol egyéb tanúk mellett előfordul Ambrosius literatus de Nagh Thwr, kit nemsokára Rómában találándunk.

³⁾ Timon Epitome, fol. 107.

meg erősíteni, sem pedig a Zápolyaiak által történt kinevezést helyben hagyni nem akarta. Végre a bibornok nagy unszolására *per modum novae provisionis*, azaz egyszerűen új kinevezéssel teljesítette Hedvig és fiainak annyi fáradságba és költségbe került könyörgését. És ezen kinevezés írja újongással Ambrus, tízszer többet ér, mint az általunk kérelmezett meg erősítés.¹⁾ Sokat ért, mivel ezen pillanattól fogva megszűnt György törvényes prépost lenni és annak is tekintette magát élte végéig.

Mindezeket megírta Csobádynak (Paksy) Balás mester, ki akkor Hedvig oldala mellett a turóczi Szklabynán tartózkodott, hová az 1509-ben dühöngő dögvész elől menekültek. Megírja továbbá, hogy a király Nagyszombatba vonult vissza és hozzáteszi ezen az akkori időkre nézve eléggé jellemző szavakat: »Ezeket azonban jó lesz titokban tartania, mert gonosz az idő, mint annak furfangjait, cselszövényeit és csalékony színét nálam senkisé ismeri jobban.«

Ámbátor ezen okmányban nincsen kitéve az évszám, mégis 1509-re vezet minket; mert a benne elmondottak csak is az adott évre alkalmazhatók, mint azt egyébiránt kétségtelenné teszi Lajos királynak egy 1519-iki levele, melyben számon kéri Görgey Lászlótól, a közben meghalt testvérének, Görgey Benedek kanonoknak hagyatékában előfordult pénzt és okmányokat, melyek Mekcsey György prépostéi voltak.²⁾

¹⁾ Szep. orsz. levélt. Scrin. P., fasc. 10, nr. 12. Hozzáteszi Balás, hogy a veszprémi püspökséget valami Zablativus János kezére szeretnék játszani, ki mint látszik, Horváth János, a későbbi szepesi prépost. Miután ez is a Zápolyaiak embere, érthetjük a titoktartásra való intést. Balás mint győri pöspök halt meg a mohácsi ütközetben. Timon, Epitome, fol. 118.

²⁾ Ib. Scrin. U. decem Lanceatorum, fasc. 2, nr. 10, hol a baranyamegyei Gezedét, (ma Gezde) illető okmányokról van szó. Onnét származott által György prépost.

Mondja a király, hogy György akkor még törvényes prépost volt, mi csak 1509-ben lehetett, mert Benedek kanonok 1509 május elseje előtti vasárnapon végrendekezett s nemsokára reá meg is halt, úgy hogy későbbben szt. György napja körül elhalálozottnek mondatik.¹⁾ Hogy Görgey László mindent kénytelen volt visszaadni, említettük már.

László prépost. Mekksey Györgynek mellőzésével a préposti székhelyre lépett tehát Csobády László (1509—1511), kinek rövid uralma alatt újra felkarolták a Zápolyaiak a prépostság ügyeit és a szt. Márton templomát is olyan fényvel körítették, mintha királyi udvarban lévő egyház lett volna.

Lászlónak nevével legelőször 1495-ben találkozunk, hol már mint szepesi örkanonok geregyei Liptay Lászlótól bizonyos pénzösszeget átveszi a zemplén-bari tizednek egy részét, de kanonoksága daczára sem lehetett ő pap mert Liptay csak nemesnek mondja, holott 1508-ban egy már említett okmányban magát határozottan Ladislaus presbyter de Chobad dyöcesis agriensis-nek nevezeti a nyilvános közjegyző által.²⁾

Kanonokságát bizonyára az szerezte meg neki, ki végrendeletében is kedves szolgájának nevezi őt, Zápolya István nádor.³⁾ Általában azt látjuk, hogy a Zápolyaiak majdnem minden nemes szolgájukat egyházi javadalommal is igyekeztek ellátni, hogy ezáltal több jövedelmet biztosítsanak számukra; azért lett az egyik préposttá, a másik itt, a harmadik ott, majd örkanonokká, majd olvasó kanonokká, kik még később

¹⁾ Ib. Scrin. L., fasc. 8, nr. 18; és Prot. 1510, fol. 69, a, hol a fogalmazványa található,

²⁾ Ib. Scrin. 9, fasc. 6, nr. 16: „Nobili Ladislao de Chobad ac Custodi et Canonico Scepus” stb.

³⁾ Wagner I., 151.

is szerettek ezen czímmel élni. Mekcseynél láttuk, hogy így volt; Gatályi László szintén még holta után is mint örkanonok említették; Szemerceseny Kristóf, Szepesnek 1505—1518. volt alispánja, mint olvasókanonok szerepel. Csobády szintén élvezte ama szerencsét s csak 1505 után tűnik fel mint felszentelt pap. Különösen pedig a káptalani méltóságokra hajhásztak, mivel a mesterkanonoksággal rendszeren több munka s kevesebb jövedelem járt, valamint tanításra való képesség is kellett, ezt pedig a hadfiak nem mindegyike akarta megszerezni.¹⁾

Alig lett azonban reménye Lászlónak Mekcseyvel szemben, már félni kezdett a Zablativus Jánostól, kiről híre járt, hogy már pápai levele is vagyon a prépostságra. Vigasztalja őt e tekintetben is Balás mester az említett levélben s biztatja avval, hogy még a jövedelemben sem fog csorbát szenvedni, mert hosszú kínjának kell hogy jutalma legyen és felhők mögől tűnik fel a sugárzó nap. Jövedelemre bizonyára volt szüksége, mert ha a leleményes eszű Bakacs alig győzte a kiadásait, Lászlóért sem járt ingyen a sok ügynök és gyorsposta. Sőt maga is volt külföldön, mert halála után, midőn már Horváth János volt prépost és ennek atyja Horváth Mihály, richnói várparancsnok a prépostság jövedelmét kezelte, 250 aranyforintnyi igényt támasztott lapispataki Segney Miklós szepesi és tokaji várkapitány, ki azt Lengyelhonba (talán Boroszlóba?) küldötte volt Csobády után. És Zápolya János oda is ítélte neki.²⁾

¹⁾ Csobády Pál nevű választott bíró szerepel 1546-ban Sárosmegyében. cf. Prot. 1522. Index quartus, fol. 23, a; s később is mint prókátorok fordulnak elő Csobádyak.

²⁾ Prot. 1510, fol. 16, a. dto.: 1511 fer. 5 post festum Conceptionis gloriosae Virginis, hol Zápolya már mint Illustrissimus Dominus Johannes de

Egy 1505 táján adott levélből, melyet egy bűnbánó rokona, névszerint Rakóczy Gábor ír Csobádyhoz Ungh vagy Beregmegyéből, azt kell úgy látszik következtetni, hogy már pap volt az említett esztendőben.¹⁾

Pápai megerősítése alkalmával legelőször Varkocs Kristóf, késmárki kapitány érdekében látjuk eljádni, kinek Svábfalvára vonatkozó okmányait tartja bizományban s kit a káptalanban letéteményezett zálogösszeg felemelésére int.²⁾

Nemsokára reá hasonlóan jó dologban járt el, midőn a Lapispataki és Rákóczi örökösöknek visszaadta azon somosi, magyarfalvi és újfalusi birtokrészleteket, melyeket reahagyott volt Lapispataki Zsigmond Borbála nevű leánya.³⁾

Röviddel ezelőtt ugyanúgy viselkedett a káptalannal szemben Ragyolczy Miklósnak Anna nevű özvegye és Görgey Benedek kanonok testvére. Egy régibb nagylelkű asszonynak példáját követvén, Ragyolczon lévő birtokrészét a káptalannak engedte által.⁴⁾

Hasonlót tett t. i. hat évvel azelőtt András özvegye és krompachi Edel Gáspár Orsolya nevű leánya, ki férjének elhalta után szintén visszaeresztette kolosfalvi húsz holdnyi birtokát a káptalanhoz, kinek adományozásából bírta volt András.⁵⁾ Ugyanazon 1509-ki

Zápolya, Vojvoda et Siculorum Comes szerepel. A Seghney-család különbözik a későbbben előforduló kis senici Sennyeitől.

1) Szep. orsz. levélt. Scrin. P., fasc. 10. nr. 52. E levél annyira elmosódott, hogy alig lehet néhány szót kiolvasni belőle.

2) Prot. 1510, fol. 66, b. és fol. 68 b. dto.: 1509.

3) Ib. fol. 77, b.

4) Ib. fol. 86, a.

5) Ib. fol. 117, d, első oldal. Ezen Edel (nemes) nevű családtól vette úgy látszik nevét a krompachi nemesi szer (series nobilitaris), valamint a Namesszke-szó is, melylyel kolosfalva területe sokszor jelöltetik.

év szeptember havában tették le Berzeviczy Jánosnak örökösei 216 frtnyi régi adósságukat, mire a káptalan Hunfalván stb. visszaadta bírtokrészleteiket.¹⁾

Kápolna-gróf. Nagyobb fény derengett azonban a káptalanra s prépostjára az 1510-ki év első napjaiban, midőn Hedvig fiaival egyetemben a szepesi várban tartózkodván a Zápolya-kápolna javadalmazásához fogott és a káptalanban egészen új méltóságot létesített: gróftot teremtett t. i. kinek czímét még későbbi püspökök is viselték. Talán épen a királyi kápolnák mintája lebegett szeme előtt midőn azt határozta, hogy a szepesiben is egy igazgatón kívül hat káplán működjék, kik a meghatározott napokon misét szolgáltatának, a család halálozási napjain pedig a halottakért való egész zsolozsmát mondják el úgy mint ez a breviariumokban található. Köteleztetik azonkívül az igazgató négy énekes fiú tartására, kik naponként a zsolotárokat elmondandják.²⁾ Jellemző a káptalanra nézve az is, hogy mindennap összegyűltek — mondja Hedvig — a zsolozsmák elmondására és minden vásár- (és ünnep) napon pedig énekeltettek szent misét a hívő nép ajtatósságára. Az igazgató mindig a káptalan tagjai közül választandó, kit a prépost vagy helyettese, ha hivatását nem teljesítené vagy erkölcstelen, paphoz nem illő életet élne, minden pillanatban elmozdíthat. A káplányok életére az igazgató vigyáz, kiket bűnös, megbotránczóztató viseletökért az egyházi törvények szigora szerint sújthat. Lakásúl rendeli ezen igazgató számára az általa régebben felépített kőházat, mely körül rövid idő múlva kerteket fog rendezni.³⁾ A kápolna s sze-

¹⁾ Ib. fol. 20, b.

²⁾ Nem vallana az káptalani énekiskolára?

³⁾ Évkönyv, 102. lapjának 6-ik jegyzete. E ház azontúl mint Comanderia (Comthurei) szerepel, mit összevonva Codriának írtak.

mélyzetének fentartására hagyja Somogyot (ma Somodi, Abaúj-Torna-megyében), az ott létező vámsorompóval s minden más hozzátartozóval, az egész Kolbach (a szepesi vár alatt) községet, valamint a zempléni Kisfalud és Szeghiben lévő birtokrészeit.¹⁾

A kanonokok és a kápolna papi személyzete együtt véve képezik ezentúl az úgynevezett zsolozsmai *nagy kart*, míg a káptalan maga, a *kisebb kart* képviselte. A kanonoki templomi székekhez hasonlókkal látták el a Zápolyák a kápolnát is.)

Hedvignek alapító levelén azonban 1511-iki április 19-én változtatott János bibornok s pápai követ, ki Mária Nostráról adott megerősítő okmányában szorosabb összeköttetésbe hozza a kápolnát az esztergomi érsekkel, miáltal a szepesi prépostnál hatalmasabb pártfogót és védelmezőt biztosított számára. Könnyített egyszersmind a terheken is, mi nagy bölcsességére vall. Az érsek nevezendi ki az igazgatót, ki a főmegyei zsinatban résztvenni tartozik mindenkor. Az érsektől függ a végrendelet megerősítése is; függésének jeléül pedig fizet az igazgató évenként három aranyat, hanem a káplánok végrendeletei fölött ő dönt. Mivel továbbá az ilyen épület kellő fentartása nagy költséggel szokott járni, ez pedig az igazgatók lelkét terheli, azért törül a káplánokból hármat és elegendőnek tartja, ha az igazgató negyedmagával teljesítendi majd kötelességeit.

¹⁾ Szept. kápt. levélt. Scrin. 2. fasc. 5, nr. 1, hol hat ezen kápolnára vonatkozó s később még idézendő okmány találtatik. cf. Wagner I., 359 stb., hol az alapító levél igen hibás és hiányos; és Topographia Magni Regni Hungariae, Viennae, 1750, fol. 450, hol ezen kápolna neve a pórlázadás hagyományával hozatik kapcsolatba.

²⁾ Ib. Scrin. 4, fasc. 2, nr. 17, hol Szemercseny Kristóf olvasó kanonok még idézendő végrendeletében említetnek.

Viselendik a *Comites Capellae Corporis Christi* azaz az Úrteste kápolnájának grófi címét.¹⁾

Igy sikerült tehát Hedvignek és fiainak megteremteni az első grófot, ki talán Zápolya János udvarában nagy szerepre lett volna hivatva, hogyha a gonosz körülmények s hazánk későbbi kétségbeejtő helyzete állandó rendes udvartartást és székhelyet engedtek volna. Magának Hedvignek öröme végtelen lehetett, mert ugyanazon januárius hó közepe táján Késmárkon léteben újra jótéteménnyel halmozta el a káptalant mivel — mondja — szorgalommal végzik a kápolnában való isteni tiszteletet. Visszadja legelőször is a Margitha Theleke (Margittelke, ma Margyczanka a kolbachi erdő mögött) felét a káptalannak, mely hozzá való birtokjogát határozottan világos okmányokkal bebizonyította előtte; visszaadja, mivel a saját és elődjeinek várhivatalnokai jogtalanul és erőszakkal vették el a káptalantól.²⁾ Azonkívül felmenti a káptalant azon hat forintnyi auridatum fizetésétől, melyet eddig az aranyosi jószágért letenni volt kénytelen.³⁾

Alsó-Szálók. Szaporodott ugyanazon 1510-ik évben a káptalannak birtokállománya Alsó-Szálókkal, melyet ma is magáénak nevezhet. Már 1478-ban hallottuk, hogy Tárczay Tamás örök végrendeleten és 400 aranyforinton átengedte az említett községnek egyik felét;⁴⁾ hasonlóképen cselekedett most Semsey

¹⁾ Wagner, I., 364 stb.

²⁾ Prot. 1510. fol. 18 a, b. Ma is a vár birtokai között van.

³⁾ Az auridatum hadi-adó volt. Azon nemesek fizették, kik makukat szegénységük miatt a hadra nem szerelhették. Fizették rendesen a főispánnak ki helyettök állított ki embert. Így tette volt Zápolya István nádor a marcalfalvi nemesekkel. Az Aranyos szintén olyan nemesektől jutott a káptalan birtokába, azért maradt rajta az Auridatum is.

⁴⁾ Évkönyv 153. lapján, hol alúlról a 3. és 4. sor hibásan van nyomtatva. Így olvasandó: „Hasonló módon kapta a káptalan 1478-ban örökös szt. misére Thárczay Tamástól 400 arany forinton Alsó-Szálóknak felét*.

Mátyás, ki maga és rokonai nevében szintén 400 aranyforinton és szt.-mise címén adta által Száloknak második felét.¹⁾ Gondoskodott arról is, hogy a káptalan, ha esetleg Szálok birtokába nem vezettethetné be magát, Nyason és Ardón (ma Nyárs-Ardó) kárpótlást nyerhessen, Ulászló még ugyanazon évben megparancsolta a jászói konventnek a káptalan bevezetését és így a kárpótlásra nem volt szüksége.

László prépostnak nevével még kétszer találkozunk ezen esztendőben. Először júniusban, mikor a Budaméri Katha által neki hagyományozott birtokot átengedi a nagymihályi Eödenfy családnak;²⁾ másodszor szeptember 8-án, hol a neki zálogba adott Harasztot 100 frton tovább adja saját olvasó kanonokjának, szepesi alispánnak, szepesi, regéczi, tályai, tokaji kapitánynak, az ismert Szemerceseny Kristófnak.³⁾ Ugyanazon év végeztével a halottak között volt.⁴⁾

Káptalani jegyzőkönyvek. Még egy ténynek dicső sugárait viseli magán ez évnek homloka; akkor hozta be a szepesi káptalan az úgynevezett protocollumokat vagyis azon vaskos, hatalmas könyveket, melyekbe ezentúl majdnem minden, a káptalan kezein át ment íratot jegyeztek.⁵⁾ Negyedfél századon át azaz 1499-től egészen 1848-ig azoknak lapjain találkozunk majdnem egész Magyarhonnak főúri és nemesi családjaival, sőt a XVI. és XVII., vagyis történelmünk legválságosabb két századában majdnem egyedüli hely volt a

1) Szep. kápt. levélt. Scrin. 8, fasc. 1, nr. 4; cf. nr. 5 és 6.

2) Prot. 1510, fol. 5, b.

3) Ib fol. 7, b.

4) Wagner, III., 73 stb. Itteni adataink szerint kiegészítendő.

5) Az első okirat: 1499, feria 2 ante festum Johannis Baptistae; és az első valló: Nobilis Domina Margaretha relicta Stephani de Tharkew. Prot. 1510 fol. 1, a.

káptalan, melyben biztosan intézkedni lehetett. És midőn állami életünk Pozsony és Eperjes között mozgott, midőn nádor, országbírák, királyi helytartók e két város között jártak fel s alá, rendes újak a káptalan mellett vezetett el. Sokszor kellett ugyan menekülnie a káptalannak, de az irattárt és a nagyszámú (vagy ötven) jegyzőkönyveket mindig megmentette; sok kanonok hagyta ott az életét, birtokaik ugymásután elvesztek, az isteni tisztelet és a templomi szolgálat néha már-már szűnő félben volt, de azért a reájok nézve csekély haszonnal járó s egyedül az országnak előnyére váló okmányokat mindig igyekeztek fentartani. És a hála? . . .

1510-ben szedték tehát könyvbe az első vallo-mási szerződési, kifogásoló, bevezető, adományozási stb. ilyen *íveket*, és azért viseli az első jegyzőkönyv az 1510 diki évszámot. A második 1522-ből, a harmadik 1550-ből való, s így tovább egészen a legújabb időkig. A jegyzőkönyvekben foglalt dolgok lajstromba szedése, az úgynevezett registratio azonban csak későbbben történt meg és megfordított rendben haladott elé, úgy, hogy az újabb protocollumok tartalomjegyzéke hamarabb elkészült, a régiebbeké későbbben. A legrégebb 1510-iki az 1699-ki évszámot viseli magán. A legtöbb protocollum régi énekes könyv hártáiba van kötve, melyeken a hajdani énekjegyek (neumák) még most is láthatók.¹⁾

László prépost még alig csukta le szemét s palocsai Horváth Mihály már saját fia, Zablativus János érdekében dolgozott. A Balás mester által említett veszprémi püspökség Beriszló Péteré lön s így Mihály

¹⁾ Prot. 1510. fol 62 b: „Hucusque finita Registratio in Vigilia S. Jacobi Apostoli“ és egészen lent a balszegletben: 1699.

kénytelen volt megelégedni a szepesi prépostsággal, melyet a Zápolya-család utoljára adományozott, mivel az 1518-iki törvényczikk minden ily jogot visszavett az egyesektől s újra a királyi méltóság jogköréhez csatolta.¹⁾

János prépost. Kissevithi, későbbben kakas-lomniczi Horváth János (1511—1544), Mihálynak első nejétől való fia,²⁾ tehetségei s családi összeköttetéseinél fogva a prépostságnak a bekövetkezendő legválságosabb időkben valódi támasza, dísze és megmentője lehetett volna; szenvedélyei, erkölcstelen élete és részegségre való hajlamai következtében azonban annak megrontója lőn. Megbontotta azon szívélyes viszonyt, mely eddig a prépost s papjai között létezett s teremtette azon fonák helyzetet, melynél fogva a papok minden későbbi prépostban csak pénzöknek elorzóját s szabadalmaik elnyomóját látták.³⁾ Eltűnt a bizalom s a papság titkolódzáshoz folyamodott, melynek leple alatt lassanként mindenféle bűnök kezdtek közöttök lábra kapni. Eleinte harczolt még a prépostnak szenvedélyei ellen s önérettel tartotta fen a papi becsület tekintélyét, de a jobb erők kidöltevel és a körülöttök levő gonosz viszonyok torlódásával megbénult karjok, lankadott buzgalomok s a vallás és erkölcsiség természetkényszerítette szóvivői annyira sülyedtek, hogy nem restelték szolgálójukat, bűneik eddigi titkos részesét, nyilvános házastárssá emelni. Nagy része volt mindazokban János prépostnak, ki annyi század után elseje és egyedüliche

¹⁾ 1518 Decret. II., §. 15.

²⁾ Prot. 1522, Index I. fol. 101 a: és Index IV., fol. 51 a, hol Barnabás, György, Kristóf, János, László, Margit mint Mihály és Katha gyermekei szerepelnek, kiket János prépost csak carnales és nem uterini névvel illet, mi egy atyjokra, de külön anyára vall.

³⁾ „Johannes Horvath . . . deditus luxuriae et crapulae (részegeskedés) . . .”. Lőcsei krónika ad Annum 1536.

lett azoknak, kik könnyelműen szegték meg préposti esküjüket.¹⁾ Vajjon pap volt-e ő, a sok forrás daczára sem sikerült tisztába hoznunk, sőt végrendelete s családjának későbbi állása inkább arra mutat, hogy sohasem szenteltette magát, legalább nem találjuk annak nyomát, hacsak 1519-ben Rómában való tartózkodása alatt nem vette fel a magasabb egyházi rendet, miről azonban egyelőre kételkednünk szabad. Egyébiránt szerencséje az, ha nem volt felszentelt pap, mert bünei enyhébb megítélés alá esnek. Legnagyobb veszély a prépostságra akkor az lenne, hogy hamarabb nem vált meg tőle s érdemesebbnek nem adott helyt, kinek a fenyegető bajt talán fentartania vagy legalább enyhítenie sikerült volna.

Bakacs érsek sohasem nézte jó szemmel és azért első teendője volt a prépostsági jogokat tökéletesen megsemmisíteni. Már 1505-ben, mint hallottuk, visszatartotta a gyermeket, kit aztán Hedvig állítólag Rómába küldött volna további kiképzetés végett, míg atyja Mihály kezelte a prépostság jövedelmét.²⁾ 1509. novemberben (*die dominica aute Briccii*) még tréfás nevén ismeretes a Zápolyák embereinek családi körében, de 1511-iki február 3-a után már a nagynevű szepesi prépostság bírtokosa, kit az érsek a sok unszolásra ugyan megerősített, kitől azonban mind ama jogokat, melyekkel egykor IV. Sixtus pápa Gáspár prépostot felruházta volt;³⁾ megvonta vagyis inkább Rómában való léte alatt reábirta az újonnan megválasztott X. Leo

¹⁾ Évkönyv 103. lapján.

²⁾ Wagner III., 74. Ezt azonban megdöntik fentebb, Mekcsey idejéből adott okmányaink melyek szerint 1509-ik május 1-jén még Benedek kanonok s Mekcsey factora kezelte a jövedelmet.

³⁾ Évkönyv 151. lapján.

pápát¹⁾ hogy az elődjei által adott kitüntetésekét vonja vissza, mit ez valóban meg is tett, mert 1513-iki május 6-án megjelent a pápai bulla, mely Bakacs kívánatának tesz eleget.²⁾

János prépost azonban nem nyugodott oly hamar bele az érsek akaratába, hanem felebb vitte ügyét s mintha csak az érsek ítéletéről volna szó Miklós boroszlói pap s harhovi plébános mint prókátora által egyenesen a római szentszékhez fordult.³⁾

Kedvezett Jánosnak a szerencse, annál is inkább mivel Bakacs tekintélye a szerencsétlen pórlázadás következtében megingott, Zápolya Jánosé pedig nemcsak itthon, hanem a szt. szék előtt is emelkedett, mivel a törökök ellen új hadvezért reménylettek találni benne. S így alkalmasint ennek köszönhető, hogy X. Leo pápa 1515-iki jul. 11-én adott új bullájában a régi előjogokat mind megerősítette.⁴⁾ Zápolyának csillaga egyáltalában feltűnedezni látszott, mert nővére Borbála röviddel azelőtt a lengyel királyhoz ment férjhez, minek következtében nem megvetendő fény áradott át családjára is;⁵⁾ ő maga pedig ha 1515-ben Zsarnónál meg nem veretik a török által, talán megnyerte volna Ulászló leányának kezét.⁶⁾

1) Timon, *Purpura Pannonica*, Tyrnaviae, 1736, fol. 30.

2) Wagner, I., 366 stb.

3) Szep. kápt. levélt. Scrin. 11, fasc. 6. nr. 108, hol az alig olvasható okmányban sem a hely nincs kitéve, hol szerkesztve lőn, sem az nincs megmondva, vajjon az említett Harhow a szépesi Görgőe, vagy valamely sziléziai helység.

4) Szep. kápt. levélt. Scrin. 11, fasc. 5, nr. 74, hol 1616-iki ápril 10-én az itteni közjegyző előtt bemutatja János litteras Apostolicas . . . sub . . . bulla plumbea In Cordula Canapis Rubre et glauci (sic! szürkés-kék) colore impendens vel impendencia more Romane Curie Bullatas sanas et Integras stb. cf. Wagner, I., 369 stb., hol a pápai biztosok is említetnek.

5) Wagner I., 152 stb.

6) Ib. III, 36.

János prépost itteni uralmát pénzkölcsönzésen kezdte, melylyel a prépostságért járó utakat és a megerősítést volt kénytelen megfizetni. Már 1512-iki húsvétkor száz arany forintot vesz fel a káptalantól, melyekért a schav-niki apát, valamint Nagy-Szálok és Strázsa dézsmáját, mely a préposti asztalhoz tartozott, elzálogosította neki.¹⁾ Hasonlóképen kénytelen arany és ezüst tárgyait azon 75 forintért, melyet Olaszi István mestertől, Bakacs titkárától vett kölcsön, a káptalan bizományába adni úgy, hogy ha decz. 6-áig a megkivánt összeget Káposztalvi András sógorának Istvánnak vagy Zsófia nevű nővérének kezeibe le nem tenné, a lőcsei bíró veszi át a tárgyakat és azokat Esztergomba küldi.²⁾

A káptalan maga, mely pénzt képes volt előlegezni, 1513-ban újra növelte bírtokát, midőn aranyosi Jánosnak és Bryszthel János özvegyének bírtokrészleteit megszerezte s magát Ulászló király levelével a jászói konvent által bevezettette.³⁾

Két évvel reá azaz 1515 deczemb. 29-én a híres Máriássy István volt sárosi várnagy és szepesi kapitány, a Zápolya-család meghitt embere gondoskodott a káptalanról, midőn két ezüst gyertyatartóját az olvasó kano-noknak hagyományozta.⁴⁾

¹⁾ Prot. 1510, fol. 14. a.

²⁾ Ib. fol. 19, a.

³⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 9, fasc. 7, nr. 49. Megerősíti benne *jure regio* 1698-ki augusztus 28-án I. Lipót király, ki oly szépen mondja, hogy a káptalanok *non solum Dei omnipotentis Gloriam, Cultumque ac Spirituale Ministerium curantia, verum etiam plurimas ipsi Regno Hungariae, Ejusdemque Incolis proficuas functiones obeuntia*, mert valóban 1231 óta, midőn II. Endre az ország kívánatára a megbízhatlan világi hivatalnokok iratainak törvényességét a káptalanok pecsétjéről tette függővé, csakis az ország érdekében működtek azok.

⁴⁾ Prot. 1522, Index II., fol. 39 b. és 40 a. Az abban előforduló elavult *Gakws* szót megtaláltuk 1614-ben, hol gyakni igealakban fordul elő és annyit jelent mint döfni. Gyakos tehát — győök.

Liptói prépostság. 1517-iki januárius 18-án újra a vallási jámborság nagyszerű nyilvánulásával találkozunk, midőn is liptói nagy-olaszi György összes vagyonával Boldogasszonyfalván a vértanúi négy szt. szűz, úgy-mint Katalin, Borbála, Margit és Dorottya iránti tiszteletből ama nagyhírű altariát alapítja, mely későbbben prépostság czímén I. Lipót király beleegyezésével a szepesi káptalan egyik kanonokjáról a másikra szállott. Gyermektelen lévén, mondja György, tudván hogy idegenek nem nagyon törődnének lelkem üdvével és azért saját és meghalt szüleim nyugalma-ra való tekintettel végrendelkeztem a szentegyház iránti szeretetből és javára.¹⁾

Szemercseny Kristóf végrendelete. Szint azon szentegyház iránti tiszteletből végrendelkezett 1518-iki hamvazó szerda utáni csötörtökön a híres Szemercseny Kristóf olvasókanonok, ki mint láttuk egész életét a Zápolyaiak szolgálatában töltötte. Sikerült is neki rendkívül sok vagyont összeszereznie, melyet részint családjának részint a káptalannak hagyott. Általában azt látjuk, hogy az akkori időkben különösen két osztály tudott vagyont szerezni, a nagy urak és azok hivatalnokai, mivel csak azoknak állt rendelkezésökre az ahoz megkívántató pénz. Miután az alsóbb nemesség a sok háború alatt nagyon elszegényedett, úgy hogy személyes szolgálatát Mátyás idejében és az utána következő korban arannyal volt kénytelen megváltani, sokszor történt, hogy még a megváltáshoz szükséges pénzt is ezen hivatalnokok fizették meg egyik vagy másik helyett s ezen a réven néhány év mulva a bírtokrészletek is

¹⁾ Prot. 1510, fol. 101, a.; és Protoc. Bethlen. 1618, fol. 400, a. b, hol in profesto s. Priscæ azaz jan. 17-e áll. Ma a besztercebányai káptalan tulajdona.

övéik lettek. Hogy az elszegényedettek rossz szemmel nézték birtokaik megváltóit, mutatja az 1514-iki 34. törvényczikk, mely több megyének nemeseit gyanúba veszi, mintha részök lett volna a pórlázadásban.¹⁾ Az arra való hajlam nem hiányzott bennök, mint azt egy itteni okmányunk mutatja, melyben a volt Mekcsey prépost s társai gömör-giczei Albertnek és Jekelfalussy Lénárdnak birtokait azért kapják a királytól, mivel ezen két ember épen az országgyűlés alatt éjnek idején Balogy Pál házába tör és onnan ezüstös kardott elvisz, azután pedig a szt. Péterről nevezett pesti kiskapu előtt valami Szekercs András nevű embert kocsijától megfoszt.²⁾ A nagy urak hivatalnokai meggazdagodtak tehát s azok nemesebbjei aztán az egyházzól sem feledkeztek meg, mint azt Szemercesny végrendelete mutatja.

A káptalan azonban úgy találta, hogy az abból reá háramlandó haszon nem áll arányban az elvállalható terhekkal és azért nem akarta elfogadni a végrendeletet. Két éven át folytak e miatt a tanácskozások, míg végre a rokonok és végrehajtók kérelmére a következőkben állapodtak meg.³⁾ Minden esztendőben hamvazó szerda utáni csötörtökön délután *szokott körmenetben* bevonulnak az itt székelő kanonokok a Zápolya-kápolnába, hogy ott a hallottakérti vecsernyét elvégezzék. Pénteken reggel a rendes káptalani mise előtt elvégzik majd a hallottakérti többi zsolozsmákat a fekete misével egyetemben. Azonkívül tartani fog a káptalan egy jó nevű és erkölcsös életű papot, ki a kápolnában lévő szt. Magdolna oltárán naponként

1) 1514. Decret. VII., art. 34.

2) Szep. orsz. levélt. Scrin. 5. Introd. Scep. fol. 2, nr. 29.

3) E végrendelet nagyon érdekes módon mutatja be a káptalant, és a Zápolya-kápolnát. Előfordúl benne még mint a káptalan tulajdona Olsowycza aliter Petersdorff.

elvégi szt. miséjét még pedig a nyári hónapokban a korai harangozás előtt, hogy a hívők, kik munkájok kezdete előtt szt. misét szeretnek hallgatni, ott jelen lehessenek; télen maga választhatja magának az arra való időt. Engedelmességet fogad a prépostnak és káptalanának. Ha pedig érdemei következtében kánonoknak választatnék az illető, azonnal elveszíti ezen altáriát. Azonkívül a kápolna káplánjaival minden csőtörtökön az oltári szentségről nevezett misét mondatja el a káptalan. Hogy továbbá az említett altarista a a szeplőtelen Szűz és szt. Magdolna tiszteletét annál fényesebben végezhesse, átadnak a végrehajtók egy színaranyból szőtt miseruhát, mely kereszttel és drága gyöngyökkel van díszítve, át egy kelyhet paténával, egy békecsók kereszttel (pacificale) és két ezüst gertyatartót azonkívül a kápolnában lévő álló székek (stalla) díszítésére *öt új szőnyeget*.¹⁾

Ezen intézkedés három példányban állíttatik ki, melyek egyike a préposti irattárba által teendő, másika az egri vagy váradi káptalanba, harmadika pedig a rokonok kezében marad.²⁾

Az ezen végrendeletben hagyományozott birtokok

¹⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 4, fasc. 2, nr. 17. Az állószékek és a szőnyegek talán azok, melyek ma a káptalan használatára szolgálnak. — Mint végrehajtók szerepelnek: Henkel János Lőcsei plébános, Szentiványi Bernát lipót-szentmiklósi plébános és kánonokok, Pannonius (csalóközi Sutha) Mihály artium, liberalium et Medicinae Doctor, Szentmarjai Benedek, Hedvignek két titkára. — Ezen Sutha Mihály később szepesi második várnagy és jabloniczai Holy Mátyás nevű apósa után szepesi alispán. György nevű fia kis-lomniczi Sutha címen 1563-iki deczemb. 31-én szintén szepesi alispán (Prot. 1562 nr. IV, Index II., fol. 65 a. és fol. 71. a, b.) — Wagner III. 243 ezen alispán nem ismeri.

²⁾ A káptalani levéltárban szerencsére megmaradt a fogalmazvány. Szermercseny meghalt 1517-iki szt. Mihály és 1518-iki febr. 22-e között. Az évi misenap sejteti velünk, hogy hamvazó szerda után történt a halála. Prot. 1510, fol. 102 a; és fol. 94 a, 95 a.

gyanánt előszámlálja Henkel János 1522-ben Kassai Péter jászói prépost és konventje előtt Görgöt, Gewbelfalvát (későbbben Gublócz, ma Buglócz), Körtvélyest, Grancsot, Petróczot, Ragyolczot, Brutóczot és Szent-Györgyöt (ma Orlovecz), valamint az egész Vitkóczot malmostul egyetemben.¹⁾ És valóban 1524 novemberben megparancsolja Lajos király a jászói konventnek a bevezetést, melyet végre is hajtottak, csakhogy a fentemlítettekén kívül még az abaúji Sádán (ma Zsadány) is előfordúl, mint Szemercseny által szerzett birtok.²⁾ Bevezettetik a káptalan az egész Zsadányba 1525 Pál fordúlása után, továbbá a petróczi részletbe; ugyanazon nap utáni csötörtökön Vitkfalvára és a körtvélyesi részletbe, pénteken a görgői és répási részletbe stb.³⁾

Ugyanazon 1518-ik évben felmenti Hedvig a káptalant az országgyűlés által kivetett dica fizetése alól,⁴⁾ melyet csak az 1519. szeptemb. 6-án adott pápai breve után fizetett a papság.⁵⁾

Ganfalvai kuria. Szemercsenyhez hasonlóan mutatták mások is a vallás iránti tiszteletet és halhatatlan lelkek iránti gondjokat, mely ámbátor a káptalant nem érintette, mégis jeléül szolgál annak, hogy míg Németországban már a szent mise elleni harczok dühöngtek és a halottakérti ima és áldozat ördögi találmánynak lettek híresztelve, nálunk még mindig dívott a vallási jámborság és azon ártatlan hit, hogy a meg-

¹⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 4, fasc. 2, nr. 18.

²⁾ Sád és a képző adnak Sádanyt. Zsadány csak rontott. Ezt Horváth János idegenítette el a káptalantól, mert később családjának birtoka gyanánt szerepel.

³⁾ Ib. nr. 17.

⁴⁾ Ib. Scrin. 1, fasc. 2, nr. 24.

⁵⁾ Wagner, II., 198 stb.

holt szülők és rokonokért imádkozni semmi gonoszat nem rejt magában mindaddig, míg a túlvilági élet eszményképe lerontva nincsen. Így találjuk, hogy 1519. augusztusban a lőcsei Kapesdorfer Jakab, Pál és két János nevű fiai nevében egész ganfalvi kuriáját a lőcsei plébániai templomnak hagyta¹⁾

A prépost maga ezen évben nem volt itthon, mert atyjának nyugtáját, melyet a rendenkívüli székpénz beszolgáltatásáról kiállított, azt olvassuk, hogy szt. Márton nap előtt még Rómában tartózkodott,²⁾ honnan csak 1520 Boldogasszony napja táján tért vissza.³⁾ Alig vett tehát részt Bakacs érseknek, a Zápolyai nagyzások és saját törekvései lenyűgözőjének júniusban történt temetésében, de még a következő év első hónapjaiban előfordult itteni ünnepélyeken sem látjuk feltűnő szerepet játszani.⁴⁾ 1521. ápril 16-án meghalt ugyanis a trencsényi várban Zápolya Hedvig, kinek koporsóját május 1-én nagy kísérettel a Szepességen keresztül a szt. Márton egyháza felé hozták. Egyebeken kívül fia György és a temetést végzendő Podmaniczky István nyitrai püspök követték a nagyszerű asszony földi maradványait. Május 12-ig tartottak az előkészületek s csak aznap tették le vagy negyven pap és szerzetes s megszámlálhatlan más nép jelenlétében a kápolnában lévő sírba.⁵⁾ Egy hónappal később újra megtelt a káptalan felesszámú papsággal, mert a prépost megtartotta az ő idejébeli talán

¹⁾ Prot. 1510, fol. 108, a.

²⁾ Wagner II., 191.

³⁾ Matricula Moleriana, fol. 10. Ezen érdekes *kéziratról* bővebben szólnunk lejjebb. Irjuk pedig Moler, nem MoIIernek, mert ezen Moler név többszöri előfordulta azt sejteti velünk, hogy annyit jelent mint a mai Maler = pictor, képművész, festő. cf. Prot. 1722, Ind. I., fol. 37 a.

⁴⁾ Legalább hiányzanak eddig az erre vonatkozó adatok.

⁵⁾ Wagner II., 140.

első zsinatot.¹⁾ Ezen az egyházi fegyelem és a papok erkölcsi életére nézve rendkívül fontos intézménnyel későbbben akkor ijesztett rá a papságra, midőn pénzt akart kicsikarni tőlük, különben pedig a legnagyobb vétkeket nemcsak hogy elnézte, hanem még biztatott is azokra. Nemsokára reá megingott egész Magyarhon, midőn Szulejmán szultán a kereszténység egyik szemét mint Belgrádot nevezgette, hazának testéből kiszakította és pár hónap múlva huszonnégyezer katonával már Laibach körül járt, hogy gyermekeket és nőt, papot és világít tatári kegyetlenséggel pusztítson.²⁾ A következő 1522-ik esztendőben a kereszténység második szemét vájta ki, midőn Rhodust bevette, ámbátor a velencei hajóraj Candia előtt horgonyzott és kevés fáradsággal az egész török hajóhadat tengerbe sülyesz-tethette volna.³⁾ De mint taval a francia király hada a német birodalmat megakadályozta abban, hogy hazánknak segélyére legyen, az idén a földközi tenger uralmára sóvárgó kapzsi Velence épen úgy tétlenül nézte, mikép esik el a nyugati műveltség utolsó véd-fala a durva barbarismus csapásai alatt.

Hazánk nyögött a fenyegető veszély súlya alatt, Lajos király fegyverre szólította a nemességet, az országgyűlés treugát azaz a magánharczok félretevését parancsolta, de ez a Horváth-családra úgy látszik nem nagyon hatott. Spicz Mihály, krakói polgár és a Horváthok nedeczai várának kapitánya Kaczinka (ma Kaczvin) községre ront és a Soldos és Sváby-családok bír-

¹⁾ Mat. Moler. fol. 12: 1521 dnca ante Johannis baptiste fuit Sinodus in ecclesia Sti martini. Jegyzőkönyvei még lappangnak.

²⁾ Johannes Jaussen, Geschichte des deutschen Volkes, Freiburg, 1886, II. köt. 257. lapon.

³⁾ Ib. 311. lapon.

tokain rabol,¹⁾ Mihály maga pedig Harasztton garázdálkodik,²⁾ és midőn a királyi ember és a káptalan tagja Palocsára utána viszik a király kérdőre vonó levelét, még be sem ereszti őket. A városok a nemesek szabadalmi iránti ellenszenvből szintén vonakodtak letenni a füstpénzt és az ipar utáni járadékokat, úgy hogy a királyi rovásszedők (dicatores) sokszor kegyetlenséggel igyekeztek nehéz feladatukon lendíteni.³⁾

A káptalan ezen idők alatt törekedett birtokait fentartani. 1520-ban védte sárosi Salgón való jogát Balpataki Annával szemben⁴⁾ 1523-ban megint királyi levelet nyert, melyben Zápolya János az itteni birtokok megvédésére szólíttatik fel⁵⁾ 1524-ben megint Alsó-Szálokot tartotta meg Tárczay Miklós támadásaival szemben,⁶⁾ míg ugyanezen évben Paulik Pál, váraljai polgárt s másokat szorított ki az Aranyos jogtalan használatából.⁷⁾

A XXIV. testvérvület. János prépost úgy látszik már akkor leginkább Lőcsén tartózkodott, mert mind a két lőcsei plébános, úgymint Henkel János és utódja Henkel Sebestyén egymásután helyetteseiként szerepelnek.⁸⁾ Közelebb volt ily módon azon *fraternitás*-

¹⁾ Szep. orsz. levélt. Scrin. Z, fasc. 3, nr. 12. cf. Wagner II., 182, hol Spicz százezreket hagy maga után.

²⁾ Ib. Scrin. G, fasc. 8, nr. 8; cf. Scrin. V. fasc. 1, nr. 21.

³⁾ Wagner, II., 142. De még ezen rovásszedők is hűtlenül kezelték a pénzt, így pl. Tölke Kristóf, zólyomi várnagy és Thurzó Elek tárnokmesternek szedője, ki emiatt el is vesztette hivatalát. cf. Prot. 1522, Index I., fol. 39. a.

⁴⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 2, fasc. 7, nr. 17.

⁵⁾ Ib. Scrin. 1, fasc. 1, nr. 18.

⁶⁾ Ib. Scrin. 2, fasc. 7, nr. 18.

⁷⁾ Ib. Scrin. 9, fasc. 7, nr. 52—54.

⁸⁾ Mat. Moler. fol. 335 in fine; cf. Évkönyv 140. lapját, hol a plébánosok ellenzik a káptalanon kívül lakó helyetteseket. A prépostnak a káptalanban való lakását nemcsak a papok követelték, hanem a pápai s királyi leiratok határozottan megparancsolták.

hoz, melyet a XXIV királyi község plébánosainak testvérületeként már többször említettünk s mely nem egyszer karolta fel a plébánosok ügyeit a prépostokkal szemben. Mivel leggazdagabbak voltak és testvérületek is a legrégibb, lassanként a többi hat testvérület szószólói s vezetői gyanánt kezdtek szerepelni. Így történt, hogy a prépostság lefolyó dolgaiban léptenyomon találkozunk velök. Mi a társulat *célját* illeti nem volt az egyéb, mint mit mai napon *lelki gyakorlatoknak* (exercitia spiritualia) szoktunk nevezni. Mint ma összejönnek az emberek, hogy három-öt vagy több napon által a vallásnak legszükségesebb tételei fölött komoly gondolkodással elmélkedjenek, értelmöket a vallási dolgok összevetése által jobban élesítsék, szívöket pedig a gyakorlati élet netán bekövetkezendő harcaira megedzzék és a végén gyónás és áldozás által mintegy ujakká alakuljanak: épen úgy jöttek össze már századokon által ezen testvérület tagjai, hogy ezáltal papi szellemöket minden esztendőben megújítsák, a rossz hajlamokról egymást leszoktassák és a példás papi élet további folytatására serkentsék. Igaz, hogy nem voltak formaszerinti lelki gyakorlatok, de azoknak szellemét magokban rejtették. Még nem született volt az a nagy szt. mester, ki a világot rendszerinti lelki gyakorlatok mikénti tartására megtanította. A társulat külső ügyeit, úgymint az összejövetel meghatározását, a gyűlésekben való hivatal-kiosztását, a gyűlés rendben tartását mindig egy tapasztalt tagtársukra bízták, kinek csupa jó akarathból mindenki engedelmeskedni tartozott. Az összejövetelek alkalmával nagyon egyszerűen éltek s csak a XVII. században szerepelnek főkiadás gyanánt a borpintek és lelki gyakorlat gyanánt a vallási dolgok fölötti veszekedések, mint azt későbbben látandjuk.

A milyen érdekes a testvérület maga, ép olyan érdekesek és a régi közművelődési viszonyokra is fényt derítő cikkelyei, melyeknek némelyikéből ide igatunk csekély részletet.¹⁾ Már az elsőben olvassuk, hogy csak jó hírű és életű *plébános* lehet a társulat tagja.²⁾ A második megmondja, hogy az összejövetel napján három énekelt mise mondandó, melyek tartama alatt a jelenlévők égő viaszgyertyát tartanak kezökben. A harmadik után kihirdettetik a társulati búcsú és haza eresztetik a nép, mire egy közölök nem hosszú, de hasznos exhortatiót mond a többihez. Csak azután következnek a társulati ügyek, miket *sobrio vultu* kell ebéd előtt bevégezni. A harmadik cikk büntetés terhe alatt távolít el mindenkit a társulat asztalától, ki közjök nem tartozik. A negyedik csak négy ételt enged meg és azt mondja, hogy asztal fölött szt. olvasmány folyik, melyre hallgatagon figyelniök kell. Az ötödikben az otthoni élet módját határozzák meg, midőn azt mondják, hogy a szolgaszemélyzetnek külön lakóháza és hálóterme legyen.³⁾ Egyházi ünnep alkalmával, mondja a hatodik, kizárandó az asztaltól minden komédiás, tánczos vagy tánczosnő, csepűrágó és jósló, csak egy-két ártatlan figellator (*figle* = tréfa, bohóság) engedhető be. Ki nyereszkesdő játékban vagy *lófuttatáson* csak egy uncziát is nyerne, annyival büntetendő, előírja a nyolczadik, mert szeretet hiányára és kapzsiságra vall

¹⁾ Wagner, I., 268, van az első kettő, a többi mint mondja, nem tudta kézre keríteni. Megtaláltuk a káptalani levéltárban. Az „e” jegyzet alatt magyarázza a második cikk közepében álló „A” betű. Ezen minden cikk végén előforduló betű csak az elkülönítő jel, mely szemlekapva valami *fekvő* nagy á-hoz hasonlít, de sem aranyat, sem ezüstöt nem jelent. — A fő cikkeknek magunk adtunk számot és evvel jelöljük.

²⁾ cf. 7. cikk, hol a kőborlók kizáratnak.

³⁾ 2. §. Item famuli per se domum habeant et cimiterium. cf. Év-könyv 102. lapján: épületek.

az, ha máson nyereszkedni akarna a papi becsület embere. Megbotránkoztató ez a világra nézve (Matth. XVIII). Ki becstelenné lesz, folytatja igen komolyan a kilenczedik, először a három provisor által intendő, azután a társulat színe előtt feddendő és végre kizáró lesz, mert a társulat a gonoszságnak sem ápolója sem védpajza lenni nem akar. A meghalt tagokért mindenki szt. misét és a hallottakérti zsoltoszmát elmondani tartozik, olvassuk a tizenegyedikben. Sőt temetésök után a szt. Gergely-féle misékre lesz mindenkinek gondja, mert szent és üdvös gondolat imádkozni az elhunytak lelki üdvéért (II. Maccab. 12.). Azon ünnepeket fogják megszentelni, parancsolja a tizenharmadik, melyek a prépost úr megyei zsinatán előíratnak. Az esküben, melynek mintája oda van csatolva a cikkek végéhez, arra esküsznek egyebek között, hogy ezen szabályokon sohasem fognak változtatni.

Így igyekeztek, mint látjuk, már 1298 óta a papi élet tiszteletre méltó voltát fentartani és azért nem csoda, hogy kegyszerei adásában az egyház sem fukarkodott velök szemben. Kaptak számos búcsút és előjogot, így mindjárt 1302-ben Miklós pápai követ negyven napi búcsút engedett; és tíz napot, ha az oltári szentséget körülhordják; 1309-ben Tamás érsek száz napot engedett és hozzá azon rendkívüli előjogot, hogy, ha konsekrált oltár nincsen, közönséges oltáron is misézhetnek. 1311-ben Gentilis követ újra kitünteti őket, és végre 1502-ben Péter pápai követ és későbbi veszprémi püspök.¹⁾

Ezen társulat 1520-ban szintén rendes jegyző-

¹⁾ Mat. Moler. fol. 2, hol a későbbi Xylander oda írja, hogy *Magna contumelia in Christum azaz Krisztus nagy gyalázatára engedélyezte Miklós követ a búcsút.* cf. Wagner, II., 190.

könyvet alapított, mely folio-alakú vaskos kötet és összesen vagy 977 lapot számlál. Az írás az egyes seniorok ideje szerint változik. Megjegyzendő azonban, hogy a későbben készített tartalomjegyzék nem egyezik mindenütt az illető hely tartalmával, mert az első lajstromozó, az 1614-ben nagy szerepet játszó Xylander, saját nézeteit vitte be oda. Miután írása legjobban olvasható, az eddigi írók többnyire az ő jegyzetein indultak és Wagner könyve is sokat vett fel azokból. Így olvassuk pl. fol. 271 in margine Xylander betűivel: *Contributio in oppressionem Lutheranorum* azaz a lutheránusok elnyomására megkövetelt pénz, és ez van a tartalomjegyzékben is, holott a könyvben magában ez áll, hogy János prépost 1532-ben nedeczai várában építeni akarván, újra megszarcolta a testvérület papjait.¹⁾ Így van az még több helyen, mint a gondos figyelőnek feltűnhetik. Ezen könyv szolgáltatja tehát a XVI. század szepesi viszonyainak megítélhetésére a legtöbb adatot, melyek némelyike közművelődési szempontból is igen érdekes, így írja pl. hogy 1520-ban a Krakóból ide származott angol Cox Lénárt Lócsén nagyszerű színdarabot játszatott el, minek következtében ugyanoda iskolamesternek lőn szerződttve a város által.²⁾

¹⁾ A kézirat címe: *Liber seu Registrum fraternitatis Venerabilium dominorum vigintiquatuor plebanorum Regalium in Scepus in se continens recepta: data: Exposita, acta ac omnia facta eiusdem laudabilis fraternitatis ordinatum per honorabilem dominum laurentium Hylbrandi de wogendroesszel pro tunc plebanum in Iglo et Seniore fratrenitatis Cum suis consenioribus videlicet domino Valentino venerabili viro plebano In Waralia. domino Andrea de odorino. domino Stephano de palmarum Ab anno dominicæ Incarnacionis 1520. Az eredeti példány Késmárkon található. Fol. 4 ez áll; Liber iste continet X L. papiri faciunt LX denarios. pro intrologacione de [di] domino Adam XXVIII denarios.*

²⁾ Coxo Laurato poete qui repræsentavit Comediam coram fratribus dedj 1 florenum in Auro. Mat Moler. fol. 8. Két esztendő mulva Kassára ment által. cf. Wagner, II., 140: novemb. 15-én.

Ámbátor tehát a prépost nem tartózkodott székhelyén, jogait mégis védelmezte, mert midőn Szathmáry György érsek charitativumot követelt Körmendy János esztergomi kanonok által, János prépost azonnal Krakóba küldé Illkusch Mátyás kanonok-prokátorát, ki 1524 febr. 1-én óvást emelt az 1515-iki pápai bulla biztosai előtt az érsek ellen.¹⁾ A következő évnek október havában azonban Szepesváralján találkozunk vele, hol a híres Kmytha Péter,²⁾ a XIII városi főkapitány társaságában azon határpert elintézi, mely a Branyiskó miatt Váralja és a Berthóty-család között támadt. A város lett pervesztessé.³⁾

Ezen években folytak ama szomorú versenygések a Zápolya-párt és a királyi ház között, melyek avval végződtek, hogy az 1526-iki országgyűlés Verbőczit és Szobyt honáruolóknak jelentette ki, de a királynak Mohácsnál történt halála után fenmaradt minden eddigi bajnak okozója, Zápolya János, kinek ezentúli végzeteljes szereplése hazánkat a török önkénynek szolgáltatatta ki és a Szepességre is a legnagyobb veszélyt hozta. A bekövetkező viszonyok a prépostot is átalakították és katonát csináltak belőle, kit ezentúl leginkább hadban találunk. Felvette lassanként ő is az akkori hadfiak gonosz erkölceit, préposti állását pedig legfőlebb pénz és magánbirtok szerzésére használta fel.⁴⁾

¹⁾ Wagner III., 79.

²⁾ Ezen Kmytha, kit Zsigmond lengyel király fiának nevez, talán 1500—1553-ig volt főkapitány és a többiek kiket Wagner III., 261. és 262. említ, csak annak kapitányai, mert Boner János határozottan csak kapitánynak neveztetik pl. 1538-ban holott Kmytha, Bonernek ura gyanánt szerepel. Prot. 1628, Nr. XXIII, fol. 5 a — 8 a cf. Wagner II., 57. ad annum 1553. Alkapitányok: Lomniczky Jakab és utána: Gladics Simon, mint Lászlófalvának (ma Laczkova) birtokosa.

³⁾ Prot. 1522, Index I., fol. 36, b. stb.

⁴⁾ Hogy milyenek voltak azon erkölcsök, mutatja Kaczianer János élete. Wagner II., 180. ante modium.

Hogy pénzre folyton lehetett szüksége, mutatja még egy 1525-iki levele, mely szerint személyesen jelen lévén a káptalanban, Spicz Mihálytól 300 frtot vett fel.¹⁾

Magyarhonnak, mint tudjuk, a németországi viszonyok miatt kellett elvéreznie. A szultán ugyanis az V. Károly császár által elfogott Ferencz francia királynak anyja által felbujtatván, Velenczével és a francziákkal szövetségre lépett, hogy még hajóhada Spanyolhont megtámadja, Ibrahim nagyvezér a szárazföldi sereggel Karinthián keresztül Milanó felé vonulna onnan közösen a császár tartományaira vessék magokat. Hogy ezt elérhessék, először Lajos királynak ajánlottak bizonyos fegyverszünetet, mit az ország bízván a megígért német segélyhadban el nem fogadott. A szultán azért, mint Ferencznek írja, Magyarhonban készült elfoglalni mindent, Budát szétrombolni és a proféta zászlóját mindenütt feltűzni, hogy azután akadálytalanul a németre ronthasson.²⁾ És valóban a szerencsétlen szerdai nap után, melyben Mohács a honfiak vérében ázott, nyitva állott előtte Ferdinánd és Károly birodalma. Ferdinánd maga remegett és szeptemb. 22-én azt írta Károlynak, hogy ha segélyemre nem jösztek, nem sokára azt hallhatjátok, hogy Lajos királyéhoz hasonló lett az én sorsom is.³⁾ A török azonban egyelőre Budáról kénytelen volt visszatérni, hogy az Anatóliában kitört kalugyer-lázadást elfojthassa.⁴⁾ Hogy a Temesben álló Zápolya János seregét bántatlanul hagyta, sajátságos világot vet Zápolya szereplésére, ki a török elvoluta után valóban a koronát fejére tenni igyekezett, a

¹⁾ Prot. 1522. Ind. I., fol. 23. b.

²⁾ Jaussen stb. III. köt. 10. lap.

³⁾ Ib. 12. lap.

⁴⁾ Schmitth Miklós S. J. Imperatores Ottomanici, Tyrnaviae, 1760, fol. 123.

mi novemb. 11-én sikerült is. Elérte tehát vágyainak főcélját és azt az országnak tudtára is igyekezett adni. Ugyanazon hó 23-án jelenti Eperjesnek, hogy Perényi Pétert erdélyi vajdává és temesi főispánná tette, és hogy a felsővidéki városoktól ezer forintot követelt a temesi várnak helyreállítására.¹⁾ Bevallja egyszersmind, hogy a pénznek felét sem tették le eddig az illető városok. Csak Kassa hajolt föltétlenül Zápolya uralma alá, míg a többi város a *nádor* által egybehívott országgyűlés határozatát várta, mely Lajosnak sógorát, Ferdinándot választotta királynak, mint kinek házi hatalmában legtöbb védelmet véltek találhatni a fenyegető török veszély ellen. Szepesben különösen Lőcse városa karolta fel Ferdinánd ügyeit s tartotta azt fenn Zápolya hivatalnokával szemben, talán nem annyira meggyőződésből, mint inkább azon ellenszenvnél fogva, mely a nemesség és a városok között régóta létezett, miután a sokat fizető városok a nemesek szabadalmait igen rossz szemmel nézték. Zápolya ezen időtől fogva a habsburgi ház romlásán dolgozó külhatalmak játékszerévé lőn. Az udvarban tartózkodó angol követnek főkötelessége volt Zápolyát Ferdinánd ellen uszítani. A franczia király pedig Rincone Antal nevű követe által szintén minden kitelhető módon élesztette Jánosban a nagyravágyás emésztő tüzét.²⁾ Eck pedig, a bajor hercegek kancellárja, élte legszentebb feladatát látta abban, hogy Ferdinándot mind a cseh mind a magyar tróntól megfossza, miért is húszévi szövetséget ajánlott Jánosnak és avval vigasztalta, hogy csakis a bajor

¹⁾ Wagner V., 251. cf. Wagner II., 149, hol Lőcse még szintén Zápolya biztosának fizet.

²⁾ Jaussen, III., 13.

herczegek működésének köszönhető, hogy Németország rendei minden segílyt megtagadtak Ferdinándtól.¹⁾

Mindezen biztatások daczára Zápolyának hatalma nem állt még erős lábon. Ámbátor adott leveleivel, mint pl. a káptalannak a megtámadott Aranyos érdekében adotttal²⁾ még mint király intézkedik és az egyes városokat biztatja is, mégis lassanként hátrálnia kellett Ferdinánd és a hozzája csatlakozott urak dan-dárai elől. Május 7-én még Budán van,³⁾ honnan a jövedelem tizedrészét követeli a városoktól, de augusztus 24-én már Eger alatti táborából védekezik Ferdinánd ellen, kit idegennek és koronázatlannak mond;⁴⁾ október 4-én Nagyváradnál találjuk, honnan újra írja, hogy tanácsosabbnak tartotta a Tiszán túlra visszavonulni, míg októb. 16 án Kolozsváron véli megtalálhatni azon pontot, honnan Czibak Imre és mások segítségével nagyobb sereget szedvén össze, majd Ferdinándra üt.⁵⁾ Ez pedig Csehországban minden ellene szőtt terv daczára megkoronáztatván, ugyanazon évben, mondja egy itteni jegyzet, hatalmas sereggel jött Magyarhonba és a várakat Pozsonytól Budáig és Budától egészen Tályáig hatalmába hajtotta. Onnét újra Budára tért vissza.⁶⁾ Később megkoronáztatván lassanként az egész ország által elismertetett, míg Zápolya János Erdélyben sereget gyűjtött, melylyel 1528 elején Abaujban a Tarcza völgyön szerencsét próbált. Leveretvén Tar-

¹⁾ Ib. 17.

²⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 9, fasc. 8, nr. 58.

³⁾ Wagner, V, 160.

⁴⁾ Ib. fol. 200.

⁵⁾ Ib. fol. 158 és 157.

⁶⁾ Prot 1522 Ind. I, fol. 45 b, Eperjesi Csay István, Zápolya-párti káptalani jegyző sorai. Előtte jegyzőként szerepel a híres Révay Ferencz, későbbi turóci gróf. Több híres ember kezdte a szepesi káptalani jegyzőségen, köztök Baksay Ábrahám is a neves történetíró.

novba vonult vissza, honnan az idegen hatalmakkal való alkudozásokat folytatni igyekezett. Laszky Jeromost, a vállalkozó sieradzi vajdát már azelőtt küldötte volt Konstantinápolyba — hová az 1527-iki deczember 22-én el is érkezett, — hanem mint látszik kölcsön vett pénzen, mert Varkocs Menyhért, késmárki kapitánya ugyanazon év nov. 1-én János királynak nagy és sürgős szükségleteire, mint mondja, 500 aranyat vett fel Berzeviczy Jánostól.¹⁾ Laszky, ki azelőtt már Franciaországban járt, leírta a szultán előtt mindazon terveket, mikkel Törökország ellen volnának a fejedelmek, míg végre 1528-iki febr. 3-án az élő Istenre és Jézus szentséges nevére esküdött, hogy mindig *hű* lesz a szultánhoz és a *kereszténység titkait* mindig elárulandja előtte, mire a török segílyt ígért. Ferdinánd követei elkésve jöttek.²⁾

Rövid idő múlva megjelent Zápolyánál Pack Otto, Fülöp hesseni tartomány grófnak ügynöke is, kijelentvén, hogy ura nemsokára (máj. 22-én) kihirdeti Németországban a vallásháborút, csak a Zápolya részéről esedékes pénzt kéri, hogy Ferdinándot megtámadhassa. Zápolya százezer forintot ígért a felszerelésre és azonkívül havonkénti húszezer forintot, vagyis azon pénznek felét, *mit ő Velenczétől és Franciaországtól kapott.*³⁾

Míg Zápolya így alig néhány mérföldnyire Magyarországtól ennek jövője fölött a legjellemtelenebb két fejedelemmel, úgy mint Ferencz francia királylyal és Fülöp, hesseni tartománygróffal alkudozott, a Szepesség

¹⁾ Ib. fol. 48 a, Zápolya szepesi várnagyának, Derencsényi Miklósnak, ügylátszik volt pénze, mert még 1527-ki juliában tudott birtokot vásárolni. Ib. fol. 47 b.

²⁾ Bél Mátyás, Adparatus ad Historiam, Posonii, 1735, fol. 159—189 a Laszky-féle jelentés.

³⁾ Jaussen, III., 115 és 117.

nagy versenygéseknek lett színhelyévé. Derencsényi Miklós szepesi kapitány, segítve Máriássy Ferencz (az 1515-ben elhalt Istvánnak fia) emberei által, valamint Tőke Kristóf és talán Berzeviczy Frigyes¹⁾ által, a Ferdinándhoz szító gölniczi várda ellen indúlt, honnan azonban nagy veszteséggel visszaveretett. Visszavonulta után a közben szepesi kapitánynya lett János prépost Lőcse városával egyetemben elhatározta, hogy Derencsényt véglegesen kiküszöbölik Szepesnek területéről.²⁾ 1528 febr. 9-én felszólítja tehát János prépost Kis-Szebent a vár elleni segélyadásra, és ennek birtokain szabad prédát ígér, hozzáteszi azonban, hogy a káptalan jószágai minden pusztítás alól kivételnek.³⁾ Összegyűltek tehát a városok csapatjai és a Kaczianer által Thurn vezérlete alatt ide küldött katonák s virágvasárnapja előtt a vár bítokába helyezték magokat.⁴⁾ Nem sokára reá Késmárkot vették be, hová Pekry Lajos a könnyű lovasság kapitánya ült, Nedeczet hová Poturnyai István kapitánynak ment.⁵⁾ Augusztus 30-án pedig már Eperjesről jelenti Bebek Ferencz tábornok Bártának, hogy Richnó várdáját földig leromboltatta.⁶⁾ Lőcse

¹⁾ Berzeviczy János prépostnak fogságába került s később csak Herberstein Rupert tábornok közbenjárására azon föltétel alatt bocsáttatott szabadon, hogy magát ezen Jánoson, sem annak rokonain nem fogja megboszulni. Prot. 1522. Ind. I., fol. 58, a, b.

²⁾ Úgy látszik a megye is velök tartott, mert Poturnyai István alispán s hivatalnokai 1528-ki aug. 15-e körül azt mondják, hogy egész évben harczoltak Ferdinándért. Wagner III., 242. A prépost csak 1531-iki ápril 24-én szűnt meg kapitány lenni, midőn ugyanis a szepesi várat Thurzó Eleknek által adta. Ib. fol. 224.

³⁾ Wagner, V., 202.

⁴⁾ Lőcsei krónika ad Annum 1528.

⁵⁾ Wagner I., 74 dto.: 1528-iki jun. 4-én, hol Késmárk már Ferdinándtól kap szabadalmakat, miután János prépost s Poturnyai előtt hűséget esküdött. Késmárkot és Liptó-Újvárt ugyanazon év novemb. havában Battyáni Ferencznek adja Ferdinánd. Ib. fol. 75.

⁶⁾ Wagner IV., 212.

pedig közben Márkusfalvára vetette magát s ennek várdáját lerontá, s Máriássy Ferencznek bírtokait elfoglalta.¹⁾ Elfogta továbbá Tőke Kristófnak Péter nevű fiát is. Májusban Kaczianernek Szina mellől visszatérő serege Liptó-Lykavkát vette be, mit a király aztán Pekrynek adott, és tovább vonult Trencsén elfoglalására. Csak Árvában tartották magokat Zápolya várnagyai Koritka*) Péter és Horánszky Péter, daczára annak, hogy szeptemberben Koritka és Tőke Kristóf Liptó-Szt-Miklós mellett vereséget szenvedtek. Ugyanazon májusban jött be végre Lengyelországból Atyhai Deák Simon a Rincone Antal közvetítésével szedett 700 emberrel és a Hegyaljának tartott. Serédy Gáspár szeptemberben segílyt kér ellene Bártfától, és e hó közepén Révay Istvánnal és Horváth Péter huszáraival egyesülvén Sárospatak mellett támadja meg őt. A huszárok hűtlensége következtében azonban, kik csata közben ott hagyták kijelölt helyöket, vereséget szenvedtek,²⁾ mire Ferdinánd novemberben újra visszaküldi erejét.³⁾

Hogy mennyit szenvedett ezen idő alatt a Szepesség, mutatja a Jekelfalusyak esete, kik egy-egy féltelket két-két forintért zálogosítottak el ezen viszonyok alatt János prépostnak.⁴⁾ Szintúgy nagyon sokat szenvedtek a görgői Csorbák és a Svábyak is.⁵⁾ A káptalan Aranyosát ugyan megtámadták vélt joggal bíró

¹⁾ Prot. 1565. nr. VI. fol. 275 a, hol Lőcse ezen várdáért 5000 frtot kénytelen letenni Ferencz fiának, Pálnak. Ad ennek czímén 1900 frtot és Ganfalván egy nemesi kuriáját. Prot. 1570. nr. VII. fol. 101 b.

*) Talán Kosztka? Szerk.

²⁾ Wagner, V., 163. Ezt a Simont Gritti Lajos Zápolyai gubernator 1533-ban felakasztatta. Timon, Epitome, fol. 132.

³⁾ Ib. 164.

⁴⁾ Prot. 1522, Index I., fol. 49 a, és 54 a.

⁵⁾ Ib. fol. 49 b, és 48 a.

régi ellenségei, de a káptalannak mégis sikerült azt megtartania, sőt aranyosi Egyednek Zsófia nevű özvegye és létánfalvi István kanonok még nagyobbították is az ottani bírtokállományt, midőn részleteiket 150 aranyforinton és örök szt. misén oda adták az igazságtalanul megtámadott káptalannak, melynek bizonyára előnyére vált, hogy prépostja volt az itteni hadak vezére, ki kimélettel járt el földjeiken.¹⁾

Deák Simonnak győzelme új bizodalmat öntött Zápolya embereibe; és miután Laszky is hazatért volt azon a hazára nézve rémítő, bár Zápolyának örömet okozó hírrel, hogy a szultán igen nagy sereggel készül jönni Ferdinánd ellen, a hadak tovább folytak s különösen az árvai hivatalnokok és Basó Mátyás, Zápolyának murányi kapitánya (kit a krónika Bocze rablónak nevez) kezdték meg az ellenségeskedést. Míg Basó a Hernád völgyére rontott s a Murányban vert hamis értékű pénzt is igyekezett forgalomba hozni, addig a már ismert Kosztka Liptón keresztül törekedett a Szepesre. Ferdinánd emberei elállták ugyan Rózsahegy és Martinkfalva között az Árvából Liptónak vezető utat, de a hűtlen huszárok megint ott hagyták a csatatért, minek következtében Kosztka győzött. Ennek hírére János prépost, schacheni Perner Kristóf szepesi várnagy és Révay István 1529. husvét keddjén vagyis tizen-négy nappal a fenti vereség után Liptóba indultak; de ellenséget nem találván csata nélkül tértek vissza.²⁾ A megye Késmárkon tartott gyűlésén már azelőtt elhatározta, hogy határait védeni fogja a támadások ellen és azért segélyt kért a szepesi papságtól. Szintén

¹⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 9, fasc. 8. nr. 60, 61, 62 és 67—69, hol végre hét évvel későbbben megnyugszik a támadó.

²⁾ Lőcsei krónika ad An. 1529.

gúnynak hangzik, midőn olvassuk, hogy ezek 130 denárt tettek le Varkocs Menyhért kezébe.¹⁾ Kaczianer ez alatt Ujhelyt vívta meg, de a parancsoló Simont menekülni engedé, miért a kétszínűség gyanújába esett. Júniusban onnan visszatérván Lőcsén tartózkodott, hol János prépostot is oldalán találjuk. A prépost közvetítésével hadi segélyt szedettet a plébánosoktól, kik valóban vagy 589 forintot tettek le Poprádon Kaczianer kezébe.²⁾

Ferdinánd maga a nehéz idők daczára is foglalkozott a káptalan ügyeivel, ugyanis 1529 június elején Sklabynán tartózkodása alatt meghagyja a megyének, hogy két emberével védesse a káptalani Aranyost kiszaloki Csudák Mihálylyal szemben.³⁾ Nemsokára reá visszavonulni volt kénytelen, mert Szulejmán serege Magyarhon földjére tette vértől gőzölgő lábát.

Az itteni szomorú helyzetnek összekúszálásához hozzá kezdett járulni a Németországban fellépett válasi forradalom. Az egyház és ennek feje elleni gyűlöletet át akarták ültetni azon nemzet kebelébe is, mely eddig az egyház iránt legnagyobb odaadással viseltetett. Mert mit Németországban sérelemnek vettek, azt a magyar országgyűlés legnagyobb bölcsességgel intézte volt el, midőn pl. az 1507-iki 12-dik és az 1514-iki 59-ik cikk által az egyházi javadalmaknak egy kézben felhalmozódását semmisnek nyilvánította, vagy midőn ugyanazon év 65-ik törvényczikke elrendeli, hogy a magyar papság, ha Rómába készül, írásbeli biztosítékot kérjen a pápától arra nézve, hogy javadalmaikat, ha Rómában halnának is meg, nem fogja *in Curia*

¹⁾ Wagner, II., 202.

²⁾ Matric. Moler. fol. 37 és 70.

³⁾ Szep. orsz. levélt. Scrin. T., fasc. 1, nr. 16.

meggürülteknek tekinteni, hanem a királynak kinevezési jogát csorbítatlanul meghagyja. Hozzájárult, hogy egyház és haza együttesen állt századokon által a csatatéren a műveltséget mindenütt vakdühhel pusztító törökség ellen, együttesen küzdöttek a vérengző huszita rablók és azok vallási tanai ellen, mert régi tapasztalat tanította őket arra, hogy egyház és haza egyaránt szenvedett az említett két ellenfél csapásai alatt.

A mi pedig a vallási forradalmat illeti azt meghonosították az ifjabb, úgynevezett humanisták, vagyis azon tudósok, kik a latin nyelv szépségét minden fölé helyezvén az egyháznak latin nyelvét műveletlennek mondogatták. Törekvésök magában véve nem volt rossz, hanem alkalmazási módjára nézve eltért a régiebb humanistákétól: mert a régiek szintén terjesztették az úgynevezett klasszikus műveltséget, hanem mindenkor úgy, hogy ezáltal sem Krisztust, sem az erkölcsiségnek általa adott alapját, a tíz parancsolatot le ne rontsák. A tudomány ugyanis nagyon szép, de számolnia kell azon tökéletesen bevégzett ténnyel, melyet kereszténységnek (Pázmány szerint: keresztyén-ség) nevezünk s mely a népvándorlások bevégezte óta egész európai életünk felett uralkodik. Ez olyan eszmét képvisel, mely elől leghatározottabb akaratunk mellett sem sikerül kitérnünk, mivel lépten-nyomon szemben találjuk vele magunkat. Ubique occurrit, mindenütt szembe szökik velünk, mondja egy szellemdús író. A művésznek, ki az újabb időt a görög meg római századok remekeivel összekötni akarná, végig kell mennie a közbe jött keresztény műteremtményeken, mert különben elveszíti a fonalat, mely őt Hellasba elvezethetné; a jogtudós mennél tökéletesebb jogi fogalmakat akar szerezni, annál kevésbbé hagyhatja figyelmen kívül

azon anyagot, melyet a középkor törvénytudói és kormányférjai összehalmozta, kik mindnyájan Krisztusnak hívei valának. A bölcsezet és történelem pedig olyan tudományok, hogy ama századok vívmányainak tekintetbe nem vételével legfőlebb egyoldalú idiótákat hozhatnának létre, de semmiképen sem gyémántcsiszolt-ságú tudósokat. Mindenhol és mindenben feltaláljuk Krisztus eszméinek képviselőjét, az egyházat, miért is ezeket figyelmünkön kívül hagyunk határozott lehetetlenség, hacsak vagy magunkat vagy másokat megcsalni nem akarunk.

Mindezeket figyelmükön kívül hagyták pedig az ifjabb humanisták. És azért náluk minden a szép latin irány, míg a vallási dolgok csak vakbuzgóság czímén szerepelnek műveikben. Erasmus Rotterodamus nevű vezérek már a XVI. század elején csúfolódó gúnytárgyává tette a vallási szertartásokat és tanokat, miért is nem ok nélkül korholja őt Carpi hercege, midőn azt írja neki, hogy vigyázatlanság volt tőled a pápa és püspökök hatalmát lerántanod, a házasság szent voltát, a nép vallási szokásait sárba tipornod s mind ezeket csak emberi találmánynak nevezned, mert együgyű és felületes emberek bizonyára azoknak olvastán azt fogják gondolni, hogy a vallási dolgok minden érték nélkül valók.¹⁾ Sőt ugyanő már 1512-ben nagy csalásnak nevezte az oltári szentségről szóló egyházi tant.²⁾ Lenézte az előbbi századokat mint a sötét bárgyuság korszakát, és nem lesz, írja, béke és egység nálunk, míg a dogmákat csekély számra le nem szálítják és mindenkinek szabad ítélő tehetségére nem bízák a legtöbb dolgot.³⁾

¹⁾ Janssen, II, 14. — ²⁾ Ib. 15. — ³⁾ Ib. 13.

Hogy miképen gondolta ő amaz ítélőtehetség alkalmazását, mutatják a pokol tüzeről való nézetei, melyekkel a szent-írás egynémely komoly helyét magyarázgatta. Nincs más láng, írja, melyben amaz evangéliumi gazdag szenvedhetne, nem léteznek más kínok, mint azon lelki furdalás, mely az itten folytonosan vétkezőt kísérni szokta.¹⁾ Erasmúsnak ezen elméletét átvitte a gyakorlati életbe Hutten Ulrik, kinek a fentiek kapcsán képzett jelszavává lön: »Minden szerzetes és pap hazudik és csal, azért, a ki művelt akar lenni, kell, hogy ellenök síkra szálljon.²⁾ Erkölcstelen életének folytatására szükséges jövedelmi forrásokkal nem rendelkezvén, gyűlölte a gazdag urakat és a hirhedt Sickingen nevű lovaggal egyetemben rendezte az úgynevezett lovag forradalmat. Még jobban gyűlölte az egyházat és annak embereit, úgy annyira, hogy már 1513-ban nem ártallotta a pápát az emberi társadalom dögvészének elnevezni, ki ellen minden módon harczolnunk kellene.³⁾ Hét évvel később, pedig már annyira fokozódott volt a Róma elleni őrjöngése, hogy kiadott egyik párbeszéd alakú röpiratában már következő csodálatra méltó, mondja ő maga, szabadsággal beszél a pápáról. A pápa szívéből — Hutten szavai — fölszálló döglevegő ellen nincsen óvszerünk, ennek segélyével még akkor is védekezhetik (a pápa t. i.), ha minden más hamissága, kieszelt tervei, felállított törei csötörtököt is mondanának. A pápa valódi bandita, s ennek gyilkos csordáját egyháznak nevezik. Miért késünk tehát? Nincs Némethonnak sem becsülete sem pusztító tüze? Róma minden ocsmányság tengere, minden gázság sze-

¹⁾ Janssen II., 19.

²⁾ Ib. 50.

³⁾ Ib. 54.

métgödre, kimeríthetlen gonoszság kátyúja: miért ne futnánk össze annak szétvetésére minden oldalról? nyer-
geljünk meg minden lovat ellene, húzzuk fel az összes
vitorlákat! Tűzzel, vassal reá!¹⁾

Ilyen módon írtak Németországban a volt német
nagyiség-, a híres szt. római birodalomnak létrehozója
ellen. És ezen embereknek sikerült az épen akkor
feltűnő Luther nevű ágostonrendbeli barátot is magok
pártjára vonni, ki csakhamar hasonló szellemben kez-
dett röpiratokat készíteni, úgy hogy már 1520-ban
azoknak biztatásaira támaszkodva a pápaság ellen né-
metnyelvű könyvecskét adott ki. Maga írja e tekin-
tetben, hogy most már nem félek senkitől, sőt inkább
könyvet adtam ki, melyben a pápát a leghevesebb
módon megtámadom és Antikrisztusnak nevezem.^{2)*)}

A mint ezekből látjuk a pápa elleni gyűlölet volt
a német vallási forradalom vezérszavára. Nálunk azon-
ban nem lehetett így nyilatkozni, mivel a pápának ha-
zánk iránti jótéteményei még mindenkinek friss emlé-
kében valának. A nép maga, mint meglátjuk, nem
látta be okát, annak, hogy miért kellene a gyónást,
a szent misét kiküszöbölni, és az országgyűlések³⁾ is
egészen a régi vallás értelmében határoztak egészen
a XVI. század közepéig, sőt még 1614-ben semmiféle
oly törvényre nem tudott hivatkozni a vallási forra-
dalom, mely a régi egyház és vallás mellett ujat akarna

¹⁾ Ib. 94, 95.

²⁾ Ib. 99, 2 jegyzet.

^{*)} „A mi a vallási forradalmat illeti stb.” részlettel nem értünk min-
denben egyet a szerzővel, de a vélemények szabad nyilvánulása elől elzárkozni
nem akarhatunk. Szerk.

³⁾ Decret. 1523, 54. cikk; 1526, 23; 1537, 19; 1542, 3 és 22; 1542
pozsonyi 4, 33, 44; 1548 pozsonyi 5: „Omnes Ordines et Status regni una
voce sentiunt stb.; 1550, 12, 13; 1553, 1554 1556, 1557 stb.

létrehozni. Azért kellett nálunk más utat választaniok azon kath. papoknak, kik szenvedélyeiket szentirási szavakkal palástolni óhajtották. Titkon, lassanként, az iskolában készítették elő a jövőbeli nemzedék vallási nézeteit, de azért még 1595-ben is miséztek Lőcsén, sőt 1605-ben még *úrnap körmenetet* is tartottak Hunfalván, holott csak kenyér volt az, mit a néppel imádatnak. Melanchthon maga is azt tanácsolta pl. Serpilius másképp Quendel nevű bélai volt tanítónak, ki papnak adta ki magát, hogy vigyázattal járjon el, és a misét ne küszöbölje ki mindjárt, mert a nép nagyon függ rajta.¹⁾

Az első, ki az itteni vallási viszonyok megszavazására vállalkozott, egy Fischer András nevű visszakeresztelő tanító volt, kinek eleinte Lőcsén sikerült néhány vargát, szabót és kerékgyártót a maga minden társadalmi életnek, mint Németország visszakeresztelőiről tudjuk tökéletes lerontására célzó eszméinek megnyerni, kiknek bizonyára tetszhetett az, hogy ezentúl Krisztusnak ezer éves uralkodása kezdődik, melyben minden vagyon közösen elosztatik, minden felsőbbség megszűnik és egyedül a szent lélek fogja az igazgatást vezetni.²⁾ Ámbátor a lőcsei bíró egy ideig elnézte ezen dolgot, mégis későbbben Kaczianer közbejárása folytán, egyhangulag elhatározta a városi tanács, hogy András papnak boldogító álmaiból felzavarják hallgatóit. Elkergették őt és szigorú rendelettel eltiltottak ezentúl mindenkit a vallási dolgok megbolygatásától.³⁾ A népboldogító Svedlérre vette magát, és ott az el-

¹⁾ Tomásek J. Paul, Andenken an die 300-jährige Jubelfeier der evangelischen Gemeinde in der k. Freistadt Leutschau, Werthmüller, 1844, 37 és 38 lapokon. E könyvre még visszatérünk.

²⁾ Janssen, II., 471.

³⁾ Wagner II., 154; és Lőcsei krónika ad Annum 1529.

zárt hegyek között szintén elámított nehányat, mire Perner szepesi kapitány és János prépost fegyveres kézzel indultak oda. Az apostol megfutott, a nép nehánya pedig fogságba került, honnan nem szabadultak ki, mielőtt engedelmességet nem ígértek és minden újítási szándékról le nem mondtak.¹⁾

Ugyanazon év teljesítette a Habsburgi ház ellen-ségeinek óhaját is, midőn Szulejman Budán megjelen-vén, Zápolyát, mint maga mondja, Magyarország kirá-lyává tette, aztán pedig harmadfél százezernyi seregé-gével Ferdinánd fővárosa felé vette útját, hogy Német-hon kulcsát kezébe ejtven, végre a keresett Károly csá-szárral mérkőzhessék. Zápolya, ki Ferdinándot ide-gennek nevezé, már szeptember 1-én egy *nem idegen*(?)²⁾ utódról gondoskodott, midőn a francziákkal olyan tit-kos szerződést kötött, hogy az orleansi herczeg, I. Fe-rencz fia, követné majd Zápolyát a trónon, hogy ha Bécs elesett és Ferdinánd elveszítette tartományait.³⁾ A félhold azonban igen rosszúl világított a Kahlenberg felől és Szulejmánnak serege a rossz időjárás miatt és a városbeliek gyakori kirohanásai következtében végre győzelem nélkül fel kellett szednie sátrait és visszavonulnia. Lasky azonban, ki Zápolya oldalán tar-tózkodott, még novemberben azt írta, hogy a törökök okvetetlenül tönkre fogják tenni Ferdinánd tartomá-

¹⁾ Mat. Moler. fol. 41 és 307. Xylander azt teszi hozzá: látszik, hogy a Németországból jött prédikátorok tudatlanok voltak és nem képesek arra, hogy a pápistaságot megczáfolják stb. Ezen Andrásnak élete még mindig nincs egészen felderítve, mert 1532-ben újra említ ilyen nevűt a lőcsei krónika, ki hallgatóit vaccas, serophas névvel illette, mivel a falakra futottak a város védelmére. Ugyanő szökik meg 1536-ban Késmárkra, hol megnősül. Lehet, hogy az írók ennek összes viselt dolgait az 1529-ki év alatt egybefoglalták. Halála fölött különböző vélemény uralkodik. A későbbi Leudeschit bűn-lajstromában még megtaláljuk.

²⁾ Janssen III., 157.

nyait, ha ez nem engedi által az országot Zápolyának. Így írták kifelé, itthon azonban alig állhattak olyan fényesen Zápolya ügyei mert egy itteni levelében, melyet valami püspökhöz írt, ki Konstantinápolyban volt követe, nagyon panaszkodik és *tanítja* arra a törököt, *hogy állandó sereget tartson Magyarországon.*¹⁾ A levélből megtudjuk, hogy Ferdinánd hadai nyomban követték a kitakarodott törököt és Magyaróvárt megvették, Várday a változékony esztergomi érsek még Zápolya pártján van, de Ferdinánd őt már bibornoksággal kínálja. Egert bevette a kassai parancsnok, miért Zápolya Kosztkát és Laszkyt a vár visszafoglalására volt kénytelen küldeni. Ha tavasszal újra reánk ront Ferdinánd, mondja ő, úgy képtelenek leszünk ellenállani, hacsak a felséges császár nem küld hadat és hajókat. Ha ágyúink, porunk és hajóink lettek volna, mostanáig sem szenvedtünk volna vereséget, sed illis omnino caremus, hanem mindennek híjával vagyunk. Károly császár sereggel jó Németországba, hogy ott gyűlést tartson és Ferdinánd is oda megy; attól tartok, hogy onnan sereggel jönnek majd reám és nemcsak én szenvedek vereséget, hanem még a felséges császár tartományai is megfognak támadtatni általuk. Jó volna tehát, ha a felséges úr a rendes segélyhadon kívül még állandó erőt is tartana itten minden netán közelgő veszély ellen.²⁾

¹⁾ A levél dto.: Bude, 1530-iki jan. 25-én. A registratio szerint Fransepán Ferencz, kalocsaihoz volna intézve, mivel azonban Egert a címzett várának mondja, holott Szalaházy Tamás volt a püspök, egyelőre nem merjük eldönteni az ügyet.

²⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 1 fasc. 2, nr. 25, hat kis folio-lap teleírva. Neque illud quoque esset malum, Si etiam Majestas sua cesarea Ultra Auxilia que Nobis data est, haberet istic in promptu aliquas Viros suas, tanítja Zápolya a kereszténység pusztítóját. Látjuk innét, hogy miért tartotta meg a török később Budát stb.

Szegénységről panaszkodik Zápolya a fenti levélben, de Ferdinánd serege sem bírt elegendő pénzzel, s azért midőn a zsoldosok zúgolódni kezdtek, Herberstein Rupert a felvidéki sereg vezére és a két zászlóból álló lándzsások (Lanczknechtorum) vezetői, Perner és weissenkircheni Haubicz Venczel, arra bírták Rozsen Mihály schavnikai apátot, hogy Vidernik és Teplicz községeit zálogosítsa el Lőcsének és az értök kapott 600 forintot nekik adja által.¹⁾ Hasonló nyomor érte a létonkői és lechniczi karthauziakat, kik meg 200 frtért összes bírtokaikat kötötték le Késmárknak.²⁾ A káptalan ekkor üresen állhatott, vagy csak nagyon veszedelmes lakással kínálkozott, mert a kanonokok közül Váralján találunk többeket. Ott idegen házban végrendelkezik grancsi Kolyn András kanonok és hagy lelki üdveért filefalvi bírtokáról bizonyos jövedelmet a gánfalvi szt. István kápolnájának.³⁾ Ezen szomorú viszonyoknak okát abban találjuk, hogy novemberben Kosztka Miklós⁴⁾ Péternek testvére és Minkwitz Miklós⁵⁾ kozákjaikkal⁶⁾ a Szepességre vetették magokat és Kés-

¹⁾ Prot. 1522. Ind. I., fol. 56 a és 57 a, b, dto.: augusztus 20-án.

²⁾ Ib. fol. 57 és 58 a: Ófalu, Lechnicz, Lessnicz, Richwald, Körtvélyes, Kolcsó, Arnoldfalva, Tamásfalva, Frankvágása, Velkfalva, Sunyava, Stoosz, lizskai, bényei, tarczali, szikszói szőlők szerepelnek. Szep. kápt. levélt. Scrin. 6, fasc. 5, nr. 9.2.

³⁾ Ib. fol. 59 b és 60 a.

⁴⁾ Kosztka megtartotta Árvát s későbbben mint Ferdinánd-párti annak és Lietavának (trencsényi Ljethava) uraként szerepel, Wagner, IV, 103.

⁵⁾ Minkwitz Miklós siléziai rablólovag s Zápolya által 1527-ben az alsó Lausitz helytartója, többször küldetésben járt el s mint Nedecz bírtokosa is szerepel egy ideig. Janssen, III., 116, 247 stb.

⁶⁾ Ezen kozákok másképen oláhok úgy íratnak le, mint kik báránybőrökben járnak, nagy nyelű kozákféle lándzsát viselnek, nomád életet élnek. A sarmat síkságról behozták Árvába a Horváthok s későbbben Thurzó; Liptó hegyeibe és a Szepességre (Vidernik) is hivattak. Költözködésök miatt elnevezte őket a tót nép oláhoknak (walaszi azaz: hurczolkodók); s Árvában még negyven esztendő múlva is külön vajdával rendelkeztek. cf. Prot. 1550, Index

márkot Zápolyához nyervén Lőcse ellen indultak, ezt egy ideig haszontalan ostrommal ijesztették, közben pedig környékét rablók módjára kifosztották és egészen a káptalanig mindent felprédáltak.

A következő évben próbált ugyan szerencsét Serédy Gáspár, de kevés embere lévén, Késmárkot nem sikerült bevennie. Nemsokára Laszky tette oda által lakását, ki azt még 1528-iki szeptemberben kapta volt Zápolyától,¹⁾ ki az egész Szepességet adta neki örökös grófság címén. Mivel azonban Ferdinánd már 1527-ben Thurzó Elek tárnokmestert megadományozta volt ezen grófsággal, ketté szakadt a volt Zápolya birtok. Szepesvár s a hozzá tartozó községek a Thurzókéi lettek, míg Késmárk és az ottani birtokok a Laszky-család kezébe kerültek. A várat János prépost és Riby Sebestyén kapitányok Thurzó biztosainak kezébe adván, Ipolttfy Miklós vitte ezentúl abban a parancs szót.²⁾

Ugyanazon 1531-iki ápril 27-éről jelenti Ferdinánd Prágából, hogy Zápolyával a szultánnak határozott beleegyezése következtében egy évre fegyverszünetet sikerült kötnie, miért is felmenti a nemességet s összes híveit azon országgyűlésen való megjelenéstől, mely épen a béke-tanácskozások végett áldozó csőtörtőkön Veszprémben lett volna megtartandó.³⁾ Így nyert végre a Szepesség és a káptalan is nyugalmat, mit azelőtt még Ferdinánd parancsa sem volt képes számára biztosítani.⁴⁾

Nemsokára azonban másutt lobogott fel a vészes

II., fol. 219 b.: Michael vayvoda alias gubernator Sylvarum Valachorum de Bsdyna stb.

¹⁾ Wagner, I., 36. Zápolyára nézve rendkívül jellemző okmány.

²⁾ Prot. 1522. Ind. I., fol. 70 a.

³⁾ Wagner, V., 33 stb.

⁴⁾ Ib. I. 374.

viszály lángja. Az egyház és vallás forgott veszélyben. Megint találkozott kath. pap, ki saját szenvedé-
lyeit rászerette volna erőszakolni a népre. Valamint
azonban röviddel azelőtt Lőcse megmutatta az egyház
iránti odaadását, épen úgy nyilatkozott jelen esetben
az egész Szepesség; mert nemcsak a XIII város, hová
tartozott, foglalt vele szemben állást, hanem még a
megye is. Ezen ember Kunsch Mátyás váraljai plé-
bános volt. Már 1523-ban mint nagyravágyó emberrel
találkozunk vele szülőhelyén, Eperjesen, honnan Szál-
kay László akkori egri püspökhöz levelet írván úgy
írja magát alá, hogy per Reverendissimam Dominatio-
nem vestram electus suffraganeus Agriensis futurus.¹⁾
Szálkay egy évvel reá az esztergomi érseki székre
általmenvén, úgy látszik, nem nagyon törődött az ilyen
jövendőbeli püspökkel, miért is 1526-iki kúsvétkor már
váraljai plébánosként szerepel Mátyás. De már akkor
nagyon haragos lehetett, mert Tolnay György nevű
dézsmaszedőjét halállal fenyegeti, ámbátor számadásait
rendben találta.²⁾ A következő évek megérlelték benne
a gyűlöletet, úgy hogy 1531-ben már nyilvános szó-
székről ócsárolta a boldogságos szűzet, nagypénteken
a bőjtött megszegte, káplányt nem akart tartani, a
húsvéti gyónásról le akarta szoktatni a népet és egy
férjétől elcsábított asszonynyal élt, midőn pedig Márton
nevű káplánya a szt. atyák példáira figyelmeztette, azt
mondá neki, hogy a pokol fenekén vannak ők, hová
Márton is jut majd, ha példájukon indulva szent életet
folytat. A község azonban másképen gondolkozott, és
a papot a világiak utasították rendre. Augusztus 6-án
összejöttek Feyler Imre, a XIII város grófja, és az ősz-

¹⁾ Wagner V., 247 stb. Ladislaus Zalcanus = Szálkay nem Szálkány.

²⁾ Prot. 1522, Ind. I., fol. 41 a.

szes városok bírdi, Koxpanovszky János, Kmytha Péter országos marsalnak lublóí, Kunszky Miklós podolini alkapitányai, Euszták préposthelyettes, Lupki Márton meg leibiczi Jakab kanonokok és megtartották a Mátyás elleni keresetet, ki sok dologban vétkesnek találtatván, elvesztette javadalmát s ezen alkalommal a vele élő nőt erősen elítélték, a tanúk vallomásai. Ugyanazon napon gyűlést tartott Váralján a megye is, és bizonyítványt állít ki *Justitia postulante et religione ipsa exigente*, mivel az igazság és a vallás parancsolják és követelik azt.¹⁾ A város azután, hogy lakói — mint mondák — józan tanítással és üdvös intelmekkel az Isten és a boldogságos Szűz iránti tiszteletben megtartassanak és az örök boldogságra vezettessenek, váraljai Mátyás kanonokot kérte a káptalantól és nyerte meg plébánosának.²⁾

A következő évben Laszky megint a francia királynál járt, ki azon fáradozott, hogy megakadályozza a Ferdinánd és Zápolya közötti békekötést és május elején már Gieszenből a hesseni tartományi grótföl jelenti a bajor herczeknek, hogy Angolország, Dánia és Zápolya között erős szerződést hozott létre, melynél

¹⁾ Prot. 1522. Index I., fol. 62 a—63 b. Ezen okmány rendkívüli világot vet az akkori szepesi viszonyokra. Mutatja egyebek között, hogy a nép mind elvégezte húsvéti gyónását és áldozását és hogy vallási dolgokban sem buta sem hanyag nem volt, sőt még azt is tudja, hogy a *breviarium* elmondása a napnak legelső kötelességei közé tartozik. *Nunquam enim orat horas canonicas stb.* mondják. Van még erre vonatkozó okmány fol. 61 a, 61 b, 65 a, 64 b.

²⁾ Wagner II., 165. A prédikátor név nem új. Régóta voltak Szepesnek nagyobb helyein külön hitszónokok, így pl. 1501-ben Iglón: Erhardt *predicator* et Stephanus, Martinus Capellani; 1509-ben: honorabilis dominus Ermolans *predicator* in Kesmark. Prot. 1510, fol. 43 a, apró papír darab, és fol. 68 b. Mivel ők vezették a népet, átment lassanként nevök az összes lelkészekre.

fogva a török újra mérheti csapásait Ferdinándra.¹⁾ És valóban augusztus elején Kőszeg alatt találjuk Szulejmánt, hol Jurisicsnak sikerült megállítania seregét. Laszky visszatérve a Szepességen üzte garázdálkodásait, augusztus 5-én éjjel a káptalanra támadt és azt Zápolya hűségére akarta kényszeríteni, onnan tovább Rychno vidékét fosztotta ki.²⁾ Nehány nap múlva pedig Kirchner Sándor éneklő kanonokot és káptalani dékánt hurczolta fogságba, kit csak 1533-iki jan. 15-én sikerült a káptalannak 146 aranyon kiváltania.³⁾

A prépostot akkor Nedeczen találjuk, kinek azt Laszky zálogosította el, és onnan követel a várda javítására költséget a papságtól.⁴⁾ Említett januariusban pedig Lőcsén, hol előtte köti le a káptalan a Sándor kanonokért fizetendő váltság-összeget.

Október 8-án megint a prépostságra rontanak a kozákok és a préposti lak belső felszerelését tönkreteszik, az ablakokat szétvetik, a nagyobb marhát elhajtják a többit pedig leölik.

A rákövetkező év jan. 4-én újra kifosztják a prépostságot és az olvasó kanonok lakását, úgy, hogy a káptalan tagjai alig mertek már itt lakni. A Zápolyához pártolt Bebek Ferencz és Laszky pedig a községek harangjait szedik össze, hogy ágyúkat öntsenek belőlök.

Miután János prépost újra kapitánynya lett, elhárította Zápolya az ő elmozdítását és azért 1533-iki jan. 12-én saját titkárát, Bácsi Ferenczet⁵⁾ nevezte ki szepesi prépostnak, ki Jánost Zápolya iránti hálátlan árulónak

¹⁾ Janssen, III., 251.

²⁾ Lőcsei krónika ad Annum 1532.

³⁾ Szep. kápt. levélt, Scrin. 1, fasc. 2, nr. 26.

⁴⁾ Mat. Moler. fol. 271.

⁵⁾ Wagner, II., 213.

nevezi és megigéri, hogy jobban fogja gondját viselni a prépostságnak most, mivel a Ferdinánd és Zápolya közti béke létrejött és ő nemsokára a Szepességre jön.¹⁾ Egyelőre azonban a jövedelemről gondoskodott és annak beszédésére a késmárki kapitányt, Zsebridovszky Szaniszlót hatalmazta fel, ki aztán húsvét szombatján parancsot küldött a papsághoz, hogy az a székpénzt szolgáltatassa be. Az ügyek vezetésére pedig Leudeschit György késmárki plébánost és Zápolya által betolt kanonokot nevezte ki préposti helyettesnek,²⁾ kit aztán júliusban Bácsi is elfogadott és ajánlott a papságnak. Leudeschit pedig 1533-iki nov. 21-én csakugyan mint helyettes követelte be a székpénzt az egész papságtól.³⁾

E mellett azonban Zápolya is a papság jövedelmén igyekezett saját szegénységét fölsegélyezni. Mindjárt az év elején a dézsmának felét követelte be.⁴⁾ A XIII várost felszabadította ez alól Zsigmond királynak febr. 7-én Pietrikovról adott rendelete,⁵⁾ de a káptalan és a többi papság úgy látszik szenvedett, mert Laszky Jeromos az erdélyi vajdának ápril 25-én Budán kelt levelével a kirovott összegnek *második* felét már május 3-a után parancsolja beszolgáltatni.⁶⁾

János prépost ugyan megtartotta prépostságát, hanem ezen időtől fogva leginkább arra törekedett, hogy annak és a káptalannak rovására mennél több pénzt szerezhessen, miért is a prépostság és a káptalan bír-

¹⁾ Ib. I., 374 stb.

²⁾ Ib. II., 215.

³⁾ Ib. 217. A papság már János prépostnak szolgáltatta volt be az egészet. E Leudeschitről nemsokára többet fogunk hallani.

⁴⁾ Mat. Moler. fol. 71.

⁵⁾ Wagner, II., 214.

⁶⁾ Ib. fol. 215 és 216.

tokaiból többet elidegenített. Híre járt ugyanis, hogy Ferdinánd az egész országot átengedte Zápolyának¹⁾ s így attól kellett tartania, hogy rövid idő múlva valóban elveszíti prépostságát. Ámbár Kaczianernek októberben jött serege az ellenkezőről meggyőzte, mégis ezentúl minden törekvése magánbirtok szerzésére irányult. 1534-ben három telket szerez a káptalantól Olsaviczán s azért Liskán lévő Bagoly nevű szőlőjét adta.²⁾ Ugyanazon évben elcseréli a káptalan petróczi 60 holdját Petróczy Boldizsár alispánnal annak az Aranyoson lévő egyik földjével ily módon kiegészíti ottani birtokállományát.³⁾ Elesik a káptalan régi birtokától Kalácstól, mert azt János prépost 300 forinton odaadja László nevű testvérének,⁴⁾ ki azon három év múlva túl ad Lomniczy Jakab és János testvéreknek, kik azt sohasem adták vissza a megcsalt káptalannak, sőt egy évvel reá már kolacskói Lomniczyaknak nevezik magukat.⁵⁾ Minden ilyen hűtlenségének fedezésére János prépost rendszeren oly szenteskedő szólamokat használt, a könnyenbívók félrevezetésére, minden törvénytelen tettnél hozzá teszi, hogy az egyház és javadalmának fentartására irányuló töméntelen nagy gond nyomja vállát, mit ezen templom megrövidítése nélkül abban hagynia nem szabad. Szüksége is volt az ilyen önámításra számított szavakra, mivel botránkoztató élete után alig merte volna valaki benne az egyháznak becsületes

¹⁾ Ib. V., 165.

²⁾ Prot. 1522, I., fol. 86, b.

³⁾ Ib. fol. 172, a.

⁴⁾ Szep. kapt. levélt. Scrin. 7, fasc. 5, nr. 9 2. 3. 1537-iki fr. 4. post Dorothee még a Babané nevű szőlőt is adja a káptalannak, midőn ez kifogást emelt. Prot. 1522, Ind. I., 120, b. és 120 B. [háromszor áll fol. 120.] Polyanócznak birtokosa is Baba névvel rendelkezik, miért is a községnek egyik nevéként Babarétje szerepel.

⁵⁾ Prot. 1522, Index I., fol. 126 a b, és 136 a.

szolgáját, a jámbor keresztény embert és istenfélő egyháznagyot keresni, mert már 1536-iki júliusban arra tanít minket a lőcsei krónika, hogy saját feslettsége és részeges volta következtében nem volt büntetése azon András nevű prédikátorra, ki Lőcséről Késmárcra szökvén ottan nősülni készült, holott a székpénz esetleges elmaradása miatt kemény büntetéssel szokott fenyegetődni. Ugyanazon év augusztus havában egy vasárnapi napra hívta össze a papságot, hogy tőlök préposti lakának javítására pénzsegélyt követeljen. Csak miután a papok figyelmeztették arra, hogy vasárnapon az isteni tiszteletet otthon abban nem lehet hagyniok választotta a keddi napot az összejövetelre.¹⁾ A kívánt segélyt megadták neki, de még 1538-ban is panaszkodólag írnak fel Ferdinándhoz, hogy a mai napig sem épített még semmit a préposti lakon.²⁾

Laszkyt budai fogsága, melyet Czibak Imre meggyilkoltatása és Gritti gubernator feldaraboltatása után Zápolya börtönében ki kellett állania, úgy látszik megpuhította; mert ezentúl Ferdinándhoz kezdett hajolni, hol Loboczky Mátyás nevű rokona által készítette elő útját. 1536-ban többször találjuk Késmárkon anélkül, hogy a Szepességet az előbbi évekhez hasonlóan felűlta volna, sőt udvarában néhányszor káptalani tagokat is találunk, kiket ő maga kéretett oda hivatalos iratok kiállítása végett.³⁾ A káptalannak ekkor nem kellett tőle félnie, és azért ez év őszén szüretének megtartásáról gondoskodott, hová Thurzó Elek gróftól kért

¹⁾ Wagner, II., 219.

²⁾ Ib. fol. 224.

³⁾ Prot. 1522, Ind. I., fol. 117, 108, a. Loboczky (de Lowossycze et in Malyn) Mátyás igen derék és jellemes ember volt. A káptalannak, mint hallani fogjuk, kegyelője.

és kapott menlevelet.¹⁾ A következő évben Laszky még inkább közeledett Ferdinándhoz, mert már Lőcsén is találjuk őt, hol János prépostnak vendége, holott a Ferdinánd által beküldött Fels Lénárd főkapitány kérelme folytán János prépost újra magára vállalta a szepesi kapitányságot. Midőn pedig Fels Sáros-várát ostromolta, nemcsak Lőcse küldötte neki a megkívánt lőport, hanem Laszkyról is olvassuk, hogy száz mázsával vitetett által a városba, hogy onnét tovább szállítsák a sárosi táborba.²⁾ Szeptemberben jut a vár Ferdinánd kezébe és ezentúl a leghívebb kapitányok székhelyévé lesz. Mellette emelkedett Eperjes is, hol a Zápolyához tért Kassa helyett számos éven át találjuk a szepesi kamarát és Wernert, Tordayt, Pesthyt, a királyi jövedelmek itteni kezelőit. Szerencsétlenebbül harczolt Ferdinándnak Pekry Lajos és Kaczianer alatt lévő serege az alsó vidéken. Pekry azért hét évi börtönben sínlődött, míg végre szabadságát s lykavkai birtokát a főasztalnok mesteri hivattal egyetemben visszanyerte. Miképen járt Kaczianer ismeretes.

Mindezen hadakra pápai engedély következtében az év elején minden kisebb egyházi javadalomra, névszerint a plébánosokra, kápolnáknak, altariák javadalmozottjaira és a szeretetházak igazgatóira három forintnyi adót szabott az ország. Várday Pál érsek a bőjt elején tudtára adta azt János prépostnak is és felszólította őt a pénz beszedésére. A prépost azonban e helyett Lőcséről ápril 3-án követet menesztett a Prágában tartózkodó Ferdinándhoz és tekintettel arra, hogy

¹⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. I, fasc. I, nr. 19. Ugyanakkor cserélnek a schavnikai és létonkői kolostorok. Létonkő ad Greniczen egy szabad birtokot (scultetia) és kapja érte a Káposztafalva mellett lévő Grynberg nevű *majort* és földeket, mely eddig Schavniké volt. Prot. 1522, Index I, fol. 118, b.

²⁾ Wagner, II, 188.

prépostsága és az egész környék annyit szenvedett a lefolyt évek alatt és a papság még az 1535-ben volt nagy inség által okozott bajokat sem tudta orvosolni ama kirótt összegnek elengedését kéri.¹⁾ Mivel a kérésnek nem volt foganatja vagy az ügynök a királyhoz jutni sem tudott, János maga indult Prágába, hol ápril 25-én sikerült királyi iratot nyernie, melyben Ferdinánd őt magát a fizetés alól felmenti, mivel kezdetől fogva *némi* kedves szolgálatokat tett és saját költségén tartja fen katonáit a királyi seregben; a papságra nézve azonban, mivel arról azt mondják, hogy azt nemcsak az ellenpártiak, hanem az ő emberei is többször kifosztották, meghagyja, hogy ne rovás szerint, hanem csak a lehetőség és tehetségeik szerint fizessenek. A XIII város plébánosait még ez alól is felmenti a lengyel királynak krakói írata. A prépostnak így önönmagáról sikerült elhárítania a fizetés vesztését, hanem papságától azért rendkívüli segély czímén mégis 200 frtot követeit, mely alól csak Felsnek jóakarata mentette fel őket. Megjegyezte ezt jól János prépost és az 1538-ik évben pótolhatni vélte a szenvedett kárt. De most már nem kevesebb mint 600 frtot követelt, melynek kisajtolására sajátságos tervet eszelt ki. Reáírta ugyanis az Eperjesen tartózkodó Lascano Tamás főkapitányi helyettest, hogy a netalán bekövetkezendő török háborúra, melyre mint tudjuk a Ferdinánd és Zápolya közti béke miatt készen kellett lenniök, hadisarczot vessen ki a szepesi papságra, melynek behajtását János a már akkor királyi tanácsos és titkár czímével rendelkező prépost magára vállalta.²⁾

Szeptember 8-áról Szepeshelyt keltezett levelével

¹⁾ Ib. fol. 219 stb.

²⁾ Mat. Moler. fol. 172 stb nagyon körülményesen adatik elő az egész eset.

oda parancsolta az egész papságot, mely szept. 13-án egy csötörtöki napon Moler lőcsei plébános vezérlete alatt megis jelent. Már az oda vezető úton többször megálltak és fogadták, hogy egymást el nem fogják hagyni akármilyen történjék is. A prépost hosszú beszélgetés után végre horvátul megparancsolta inasának, hogy a külső ajtót csukja be, aztán pedig a mellékszobát kinyitvatván, egymásután felszólította András mültenbachi, Urbán kakaslomniczi és György káposztafalvi plébánosokat, hogy lépjenek be oda, mire őket foglyoknak nyilvánítja s még aznap este 25 fegyveres kísérete mellett Nedeczre szállíttatá és a templom alatti pinczébe csukatta.¹⁾ Nyolcz nap mulva végre hazakerültek, hanem csak miután az egyik 40 frtot, a másik 100 aranyat és a harmadik 245 aranyat tettek le és megígérték, hogy az egész dolgot titokban fogják tartani. Közben a többiek a váraljai plébániára szálltak és három napig vártak, míg Eperjesre küldött embereik visszatérvén, Lascanótól levelet hoztak, melyben ő ezen ügyben ártatlannak mondja magát.²⁾ A fenti sarczon kívül azonban még az egyház és becsület törvényeit jellemtelesenül gyalázó és az erény leple alá bújtatott erkölcszelen beszédet tartott nekik. Urbán nevű természetes gyermekét mutatván, azt mondja, hogy a nősülést megengedi nekik, ha úgynevezett házasság czíme alatt történhetik, mi által nemcsak önönmagát jellemezte, hanem még a XXIV testvérület már ismeretes szabályait is legnemtelenebb módon arczúl ütötte.³⁾ Milyennek

¹⁾ Mat. Mol. fol. 176: „Ita decet *Sacerdotes* tractare vilisius quam caues quod semper fecit idem *Praelatus*. Sed percutiet eum Deus“.

²⁾ Per Deum, mondja Lascano a követeknek, non est commissio mea, sed ipse *Praelatus* vester venit ad me, quid nos scivimus de vobis, et supplicavit nobis, quod Vestras Dominationes Venerabiles taxare debemus“.

³⁾ Mat. Moler. fol. 251: Vr pffaffen Vorberget ewr Kynder Ich Vorberge meyne nicht Secht Demonstrans unum [?] puerum filium suum Vrbanum.

kellett lennie az ily prépost alatt lévő papságnak, ha gonosz tanácsát elfogadni hajlandó, elgondolhatjuk. Az egyház törvényeiben megőszült akkori emberek, mint látjuk, bűnnek tartották azt és undorral fordultak el tőle. Segítségért fordultak többfelé s a király november 21-én Bécsből adott rendeletével kemény szavakkal dorgálja meg a prépostot.¹⁾ Még keményebben fedte meg őt az érsek 1539-iki április 30-án és azzal fenyegeti, hogy a főmegyei zsinat által a papság elnyomóira kiszabott átok alá esik, ha meg nem tér. Csak-hogy az érseknek kemény szavai inkább a sértett hiúság folyamányának látszanak, mivel a szepesi egyház régi előjogait s különösen a megyei zsinatok tartására vonatkozó jogot támadják meg s így alig lett meg a kívánt sikerök.²⁾

A prépostra nézve úgy látszik eltévesztették a hatást, mert ugyanakkor látjuk, hogy már a bőjtöt is nyilvánosan megszegi, sőt még azt is mondja a durándi plébánosnak, hogy zsinaton megfogja hagyni a régi bőjti törvények kiküszöbölését. Azonkívül pedig megint erkölcstelen tanácscsal szolgál neki, midőn azt mondja, hogy: Weyp nemen, és hozzáteszi, hogy miért nem tart magának szép ágyast, vagy feljogosítja őt a házasságra.³⁾ Beszédjéhez mért volt egész élete, melyet sajátságosan

Ich will nicht gestattenn Ebrecherey von euch oder [hanem] Das eyner ey Eliche Bey ym Habenn soll zwr Koecken Sunder [különösen] so ym ymmat [valaki] ey Jong Megdleyh Helt kan ich leyden. Denn ich hab selber eyn balkenn Im oge Wie kann ich eym anderenn ey stobleyh darws nem.

¹⁾ Wagner II., 226.

²⁾ Ib. fol. 227 stb.

³⁾ Mat. Moler. fol. 202: „Dominus Praelatus ad eundem Parochum dixit: Quare non tenetis vobis pulcrum Ancillam ex quo vobis prior vestra Matrona Mortua est. Ant Accipiatis vobis juvenculam Ancillam in uxorem. Ecce do Vobis Auctoritatem Accipiendi vobis uxorem“. cf. az említett könyv másolatát fol. 138.

jellemzett egy udvari embere. Midőn ugyanis megkérdezték azt, hogy mire fordítja a prépost a sok kicsikart pénzt, azt felelte, hogy nyolcz-kilencz ágyast is tart és azért hol ki kell őket házasítani, hol másképen gondoskodni róluk, miért is folytonos pénzzavarban szenved.¹⁾ Ezen pénzhiány fedezésére különben más módot is talált János, egyes családoktól ugyanis nagy szükség czímén arany és ezüst tárgyaikat csalta ki, melyekért a fizetéssel nagyon hátramaradt. Így olvasuk, hogy a Varkocs családnak ezüst készletét sok éven át tartotta magánál s még 1538-ban is csak azt ígéri, hogy félév alatt leteszi a 300 frtot, vagy pedig Feketekút községét (a nedeczi várhoz tartozott) köti le.²⁾ De még két esztendő múlva sem tartotta meg szavát.³⁾

A királynak fenti levele nagyon megharagította Jánost és azért midőn Nedeczre utána küldötték, elfogadta ugyan azt, hanem a küldönczöt az akkori szokás ellenére sem enni sem inni valóval nem kínálta meg, mit neheztetőleg említenek fel a testvérület tagjai.⁴⁾ Mig így János a prépost tekintélyét napról napra jobban aláasta és az egyház és a hitélet istápolását egészen elhanyagolta, megszűnt a Szepességen a vallásnak két más képviselője is: Darócz és Schavnik. Daróczról olvassuk, hogy Riby Sebestyén, pozsonyi várkapitány, odaadta Laszkynak,⁵⁾ kinek özvegye 1542-iki február-

¹⁾ A Mat. Moler. másolata, fol. 139.

²⁾ Prot. 1522, Index I., fol. 126, b.

³⁾ Ib. fol. 160, b, jul. 17-én két kanonokot fáraszt azért Nedeczre, mert állítólag az út bizonytalan volta miatt nem mehet a káptalanba. A tárgyak súlya: 27 marcas, 18 scotos és 45 marcas 9 schotos. Egy márkának értéke 14 frt (à 100 denár).

⁴⁾ Mat. Moler. fol. 196, hol a prépost feslett életének új bizonyítéka található.

⁵⁾ Prot. 1522, Ind. I., fol. 140, b.

ban 400 aranyon és 500 frton tovább adta teskovyczi (később tessinoviczi) Tlwk Menyhértnek.¹⁾ Schavnik pedig Zápolya által szintén Laszkynak, Ferdinánd által pedig Laszky nejének lett elzálogosítva. Rozsen apát Primóczot kapja és míg él Schavnik községében egy kuriát meg évenkénti 70 frtot.²⁾ Widernik és Teplicz Lőcse városéi maradnak mindaddig, míg vagy a király *vagy a káptalan* vissza nem váltja és az isteni tiszteletet helyre nem állítandja.³⁾

A prépostnak züllött élete több úrnak ürügyül szolgált a dézsma megtagadására, kik között Laszky Jeromos, Varkocs Menyhért, hevesi Bornemisza Benedek és Görgey Lőrincz első helyen állanak.⁴⁾ János személyesen indult a királyhoz, hogy annak segítségével védhesse jogait. Mielőtt azonban elindult volna, számos ellensége miatt, mint mondja, Nedeczen végrendelkezett László testvérének és a már ismert Urbán nevű természetes fiának, kit Horváthnak nevez, javára.⁵⁾ Aztán pedig úti költségre 110 frtért eladja Lőcsének a prépostsághoz tartozó és Lőcse mellett fekvő nagy rétjét, melyért a prépostságot egy Deres nevű lizskai szőlővel vélte kárpótolhatni.⁶⁾ A királynál kívánt eredménnyel járt el, mert Ferdinánd októb. 16-án Bécsből adott parancsával intézkedett az említett urak ellen mondván, hogy nagyon gonosz dolog elvonni azt az egyháztól,

¹⁾ Ib. Index II., fol. 19, a. b. Későbbi okmányban 15 telekből állónak olvassuk.

²⁾ Ib. Index I., fol. 135, a, b.

³⁾ Ib. fol. 162, a sequ. Csak a káptalannak vagy egyházi személynek volt joga azt visszaváltani.

⁴⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 10, fasc. 2, nr. 39 és Wagner, III., 81.

⁵⁾ Prot. 1522, Index I., fol. 161. Utolsó végrendeletében már másképen szól.

⁶⁾ Ib. Index II., fol. 1, b, és 9, b. Így idegenítette el a közeli bírtokot a bizonytalan távoliért. Ama rét talán a mai alsó major.

kinek oldala mellett, vele együtt vonúlt be nagyszámú huszársága élén Csáky István is. Ezen ünnepélyen való részvéte első fellépése volt nálunk, a Szepesvármegyében már a közel jövőben nagy szerepre hivatott ezen főúrnak.

Föl van véve az említett jegyzőkönyv szövegébe a főispán által a közgyűlés színe előtt letett eskű is. Föltűnik abban, hogy a király iránti manap szokásos hűségi fogadalom az eskümintából egészen hiányzik és csakis igazságos kormányzatra és a megyei ősi szokásoknak megtartására vonatkozó ígéretet foglal magában.

De a megye közönsége nem elégedett meg új főispánjának ezen ünnepélyes esküjével. Régi, törvényes szokáson alapuló jogait biztosítandó, valamennyi kívánalmainak még határozottabb kifejezést is adott s ezeket tizenegy pontba foglalt és a főispán által elfogadott »Postulatum« alakjában igtatta jegyzőkönyvbe

Azok elsejében kiköti a megye, hogy a kijelölés és a tisztviselek választása körül a régi dicséretes szokás továbbra megtartassék. A másodikban, hogy a főispán a megyében lakjék. A többiben, hogy a megyének a kormányzéseknel készséges és buzgó szószólója és közvetítője legyen; az adók igazságos behajtására és a megyei statutumok pontos végrehajtására ügyeljen; a megyei rabokat, régi szokás szerint, a szepesi várban őrizze, de azokat kíváncsúlomra mindenkor kiszolgáltassa; a lengyel területről betörő rablók elfogatásához segédkezet nyújtson; csak a megyei tisztviselők közbenjárásával intézkedjék stb. stb.

Minthogy a főispán és a kormányzata alatt álló vármegye közönsége közötti összekocczanások és sűrűlódások egészben véve ritkák valának s legfőlebb épen

a kijelölési jog miként való gyakorlására vonatkoztak, úgy látszik, hogy e postulatumok egészökből a főispánok részéről kellő méltánylásra találtak.

A mai kor emberének azonban azok olvasásánál szinte föltűnhetik, hogy nincs bennök szó sem közjogról, sem országunk politikai állásáról, sem pedig hazánk akkor is veszélyeztetett és sok támadásoknak kitett állami függetlenségéről vagy önállásáról. Csak helyi viszonyokra, helyi szokások és a megyei nemességet megillető privilegiomok épségben tartására vonatkoznak e postulatumok. Egy bizonyítékkal többet bírnak bennök fenti állításomnak megerősítésére: hogy ugyanis az akkor élt nemzedék nem is bírt érzékkel a tulajdonképeni politikai kérdések iránt.

Látjuk tehát mindebből, hogy a régi megye nem volt még akkor azon politika tényező, milyenné fejlődött később a kurucz mozgalomnak, még később a Josefimum szülte reactio és leginkább Ferencz király alkotmányellenes kísérletei alkalmával.

A régi megye a szó szoros értelmében csak »Helyhatóság« volt, mely majdnem kizárólag »helyi« ügyekkel foglalkozott. Közgyűlési intézkedéseinek, végzéseinek és határozatainak végrehajtói az alispán és a szolgabírák. Ők voltak a közigazgatás tulajdonképeni intézői. Most is, mint azelőtt, legfőlebb néhány melléjük kirendelt táblabíró segélyével nagyobbbrészt ők vetették ki és hajtották be az adókat, ők osztották szét a közgyűlésileg megállapított porta számra eső praestatiók hányadát az egyes adófizetőkre, ők voltak egy szóval a közigazgatás mindenek közegei; de az alispánnak teendője megszaporodott ez időtájt még a pallos jogot gyakorló patrimonialis bíróságokon (úri székek) elnöklésből reá háramlott kiküldetésekkel is. Már t. i.

ságnak, miszerint csak kath. papot fogad el plébánosnak, mégis július 13-án a már ismeretes Leudeschit Györgyöt engedte a község által megválasztani. Hogy előzetesen milyen jogtalan szerződést kötött Leudeschit a községgel nem tudjuk, de a prépostnak három aranyat adtak és ő egy évre megerősítette a plébániában, daczára annak, hogy mint esküszegő és feslett életű régen ismeretes volt és a késmárki plébániát is már azért vesztette volt el s most Toporczon élt mint magán ember.¹⁾ A még ekkor egészen kath. papság azonban nem volt hajlandó túrni keblében Leudeschitet és azért a világiak közbenjárását vették igénybe. Kitűnt buzgóságával Lomniczy Jakab, lublóvári jegyző, ki néhány lőcsei tanácsnok mellett leginkább karolta fel az egyház ügyét. Midőn ugyanis a prépost, ki az egész szentségtörő dolgot farsangi tréfának tekintette, nevetve mondogatta, hogy elejti Leudeschitet, ha a testvérület neki még egyszer megadja a már letett székpénznek felét, Lomniczy Lőcsére, Iglóra és Ménhárdra lovagolt a testvérület főnökeihez, kik valóban újra megfizették a 25 aranyat.²⁾ Leudeschit visszavonult, hogy a következő évben újra feltűnhessék.

Míg a prépost így bánt el az egyházi dolgokkal, Pauschner Gergely a szepesi vár élelmezője is igyekezett a várhoz tartozó plébánosok jogait megnyirbálni. Beszállásoltatott hozzájuk mindenféle marhát és annak eltartására kényszerítette, különösen a zsákóczi plébánost szemelte ki üldözésének tárgyává, úgy hogy még

¹⁾ Nem lehetett ott plébános, mint az írók vélik, mert 1542-iki feria 2 post Visitationem Beatissime Virginis Marie Márton szerepel mint toporczy plébános, ki a svedléri dézsmáról tesz tanuságot, miután azelőtt 10 éven át Svedlérén működött. Prot. 1522, Index II., fol. 8, a, b.

²⁾ Mat. Moler. fol. 274; és Másolata 217 és 218, Lomniczy mellett buzgólkodott Jakab kanonok és lublóí plébános.

a káptalan közbenjárása sem volt foganatos. A káptalan ugyan maga részére védelmet nyert, mert Ferdinánd jul. 9-én adott parancsával Thurzó Elek országbírónak és Loboczknak meghagyta, hogy a káptalant bármi támadás ellen védjék, minek következtében a vár hivatalnokai nem merték azt megtámadni,¹⁾ de a papság maga kénytelen volt panaszával a királyhoz fordulni, sőt a lengyel király közbenjárását is igénybe vette,²⁾ és így sikerült végre kinyerni, hogy október 21-én Ferdinánd ráparancsolt a megyei alispánra, miszerint a régi jogok és kiváltságok megnyirbálói ellen bocsássa hatalmi karát a papság rendelkezésére.³⁾ A prépost maga is pillanatnyi jó indulattól megnyerve, megújította 1524-ben adott és az új vallások ellen szóló rendeletét,⁴⁾ sőt megtoldotta avval, hogy kemény büntetést szab azokra, kik elhanyagolva a régi zsinatok és az egyházi előjárók rendeleteit *suapte pertinacia* saját megátalkodottságuk erején két szín alatt merik osztogatni az oltári szentséget.⁵⁾ Leudeschit ellen szólt az egész, ki mint azonnal halljuk, még többet is megengedett magának, mit azonban egyik írónk következő szólammal vél kimenteni: »Ez volt tehát ama férfiú, ki az evangélikus tanfoglalomnak a Szepességre hozatala által a legnagyobb érdemet szerezte magának. Dáviddal kénytelen volt ugyan mondani: vétkeztem az Úr ellen. Vigyázatlan viselete által sokszor rossz szín-

¹⁾ Wagner, I., 377.

²⁾ Ib. II., 232.

³⁾ Ib. fol. 233 és 234.

⁴⁾ Johann Scholcz, Kirchliche Nachrichten von den evangelischen Zipser Gemeinden besonders in den XIII Städten stb. című *kézirat* I. köt. 71 stb. lap.

⁵⁾ Ib. 86. lap és Math. Moler. fol. 280 és 281: „Datum Leutschoviae sub Sigilli Nostri testimonio. Ex Aedibus nostris 22 Julii, alias in feria divae Magdalenae Anno Dni 1542.

ben tüntette fel magát és veszélybe hozta azon tant, melyért harczolt, de azért mégis megmarad ama dicsősége, hogy első volt, ki elég bátorsággal rendelkezett nyilvánosan fellépni az új tan mellett és férfias bátorsággal harczolni mellette, mígnem állandosítani tudta.¹⁾

Hogy a prépostnak ismeretes élete mellett épen azokra, kik ellen szolt a rendelet, nem lehetett nagy hatása, képzelhetjük, annál is inkább, mivel saját maga leghamarább tette magát azon túl és használta újra pénzszerzési forrásnak azt, ki ellen büntetéssel fenyegetődött. Láttá talán, hogy a prépostságtól végre is meg fog kelleni válnia, mert Loboczky, Werner György a sárosi vár parancsnoka s mások, kik a káptalan és papságnak ügyeit fölkarolták, kötelességöknek tartották feljelenteni a királynál azon veszélyt, melybe az ilyen prépost a minden oldalról megtámadott egyházat és vallást döntheti. Már az 1543-iki esztendő elején ügynököt küldött fel János, kinek a királyi udvarnál gonosz ügyét újra lábra kellett volna állítania, közben pedig pénzszerzéshez fogott: előre elzálogosította Krupek Sebestyén lőcsei polgár és királyi harminczadosnak 237 frt-ért több községnek dézsmáját, de hozzátenni kénytelen, hogy a következő prépostot ez nem kötheti és azért halála esetére Feketekút községét köti le a bérlőnek.²⁾ De ügye nem fordult jobbra, mivel közben újra arra ítéltetik, hogy Dubraviczky Albertnek Kaczvinkon jogtalanul elvett bírtokát adja vissza, mit május 3-án kénytelen is volt megtenni.³⁾ Május 8-án visszatért követe

¹⁾ Tomašek, Andenken stb. 26. lap.

²⁾ Prot. 1522, Index II., fol. 50 a b.: in villa Magni Mathei (ma Matheócz) 45 frt; Michaelis (Strázsa) 60 frt; Nagy-Szálokon 60 frt; Csötörtök-helyen 30 frt; Tepliczen 42 frt. cf. Prot. 1675. nr. XXIX, hol fol. 305—314 a strázsaiaknak adott sok nyugta átíratik.

³⁾ Ib. fol. 60 stb.

némi biztatást hozhatott, mert a prépost azonnal Leudeschit Györggyel lépett érintkezésbe. Ez ugyanis Müllenbach községnek átengedte a plébániai malmot és ennek árán meghívott a plébániára. A prépostnak 12 aranyat fizetett és ez a papság ellenzése dacára egy évnegyedre megadta neki az ottmaradhatási jogot. A papság azonban nem nyugodott bele oly hamar, hanem levelet küldött Nedecze, melyre válaszul a prépost jun. 6-áról azt jelenti nekik, hogy Leudeschitnek neve nem is volt az ajánló iratban.¹⁾ Őszinte azonban alig lehetett e nyilatkozat, mert midőn nyomban reá Bornemisza Miklós várnagyhoz fordultak és a király által ápril. 21-én adott és az idegen tanok ellen szóló parancsát megmutatták neki,²⁾ ez a préposthoz mint legbizalmasabb urához ír és a papságot mint a becsületes embernek ellenségeit jellemezvén, felkéri és *bízik* a prépostban, hogy ez *Istennek ügyét* el nem ejtendi.³⁾ A vallási forradalomnak nálunk első kezdetei még oly kevésbé vannak felderítve, hogy Leudeschit György ügyével, mint a kort jellemzővel kissé részletesebben foglalkozunk azon forrás alapján, mely a protestantismus életére a Szepességen legtöbb világot deríteni van hivatva, értem a protestáns lelkészek által folytatott moleriánát. A papság maga már pár nappal azelőtt gyűlt egybe, hol igen emlékezetes határozatot hozott. A lőcsei plébános megmutatja nekik a királyi iratot⁴⁾ és mondja, hogy Leudeschit, ha veszélyben forgott mindig alázatossággal ígért javulást,⁵⁾ de ha a veszély

¹⁾ Mat. Moler. fol. 315.

²⁾ Wagner II., 235.

³⁾ Ib. fol. 237.

⁴⁾ Mat. Moler. fol. 310: „contra latrones (Leudeschit) lutheranos omni haeresi infectos Et exhibui eis legendum“. A kemény szót Leudeschit viselete magyarázza.

⁵⁾ Ib. fol. 314, hol pestifer-nek neveztetik azért.

elmult, rágalommal pótolja azt és a papságot gyalázza, mintha ledér életet folytatnának,¹⁾ elhatározták azért, hogy a gyanús személyeket, ha volna valakinél, azonnal elbocsátandják, mivel igen jól tudják, hogy az oltári szentség körül forgolódo embernek angyalitasságra kell törekednie. »Placet« mondák mindnyájan azaz egy szívvel elhatározzuk.²⁾

A prépost helyettese megbízta a felkai és szepesszombati plébánosokat a Leudeschit elleni keresettel, kik azt végre hajtva legelől azon iskolákat és módokat nevezik, melyeken Leudeschit a vallási tudományokban való tájékozott műveltségét szerezte s mondják, hogy tanulóit pályán kezdte, de azt csakhamar Krakóban udvari inassággal cserélte fel, aztán átment Olmützbe, hol szabó mesterségre adta magát, majd Lőcsén a szűcs mesterségen folytatta. Megunván a munkát megint Krakóba származott el, hol részint tanulással részint inaskodással töltötte idejét. Visszatérte után Gönczön foglalkozott iskolamesterséggel, honnan végre, úgy látszik nagybátyjának Henkel Sebestyénnek unszolására Budára tartott, hogy valami pápai követ által papnak szenteltesse magát.³⁾ Nyomban reá káplányul találjuk Lőcsén, hol egy férjnek nejét elcsábította, miért állomásáról eltávolíttatván Sztrázsa ment segédlelkésznek. De bűnös viszonyát onnan is folytatta, végre a nővel Boroszlóba szökött, hol állítólag azzal egybekelt. Ott kereskedőnek állt be és mint ilyen járt 1528—1530-ig Lőcsén, hol mint kereskedés-

¹⁾ Ib. fol. 310 in fine.

²⁾ Ib. fol. 311, hol a 9. sorban a saját szívéből beszélő Xylander becsmérőleg hozzáteszi: »Placuit in congregatione, nescio utrum similiter in Segregatione«.

³⁾ Per Sanctissimi Legatum quendam ordinatus (?) még pedig saját tanúsága szerint 1524-ben.

sel foglalkozó pap s mint nőrabló Kaczianer által elfogatván bitóra ítéltetett. Megmentette hiszékeny nagybátyja és saját esküje, melylyel tagadta, hogy valaha felszentelt pap lett volna és a szt. misében az átlényegülésre vonatkozó szavakat használta volna. Midőn pedig kérdezték, hogy miért imádatta hát a kenyeret, avval mentegette magát, hogy azt mások is teszik. Megmenekedett mint látjuk, és 1533-ban már Késmárkon találjuk mint plébánost; minek magyarázatát talán azon véres csatákban kell keresnünk, melyeket Lőcse és Késmárk vívtak azon időben, midőn is Lőcse hűtlen emberei rendesen Késmárkon kerestek menedéket. Késmárkon rövid tartózkodása alatt két szín alatt osztogatta önhatalmilag az oltári szentséget és gyónás nélkül oldotta fel az összes embereket egyszerre, a papokat gyalázgatta, Krisztusnak az oltári szentségben való létét tagadta, a pápistákat mind nyilvánosan népámítóknak nevezte, kremniczi András papot nyilvánosan adta egybe egy nővel, nagypénteken a passio után azonnal füstölt hússal szegte meg a bőjtöt. Késmárkról Rozsnyóra szökött, és most szentségáru-lással tolakodik a müllenbachi plébániába.¹⁾

Ezek voltak a Leudeschit ellen felhozottak, a ki Tomašek szerint 1547-ig Müllenbachon van, 1555-ben meghalt.²⁾ Okmányaink azonban még 1558-ban róla mint keresztfalvi és nagy-őri plébánosról szólnak, hol Varkocs Menyhért védszárnyai alatt él és a lőcsei harminczadról bizonyítványt állít ki, melyben magát pap-

¹⁾ A fentemlített Fischer András és az itteni kremniczi András egy és ugyanazon személy. Több fényt derítenek e viszonyokra a besztercebányai okmányok, melyeket hazánk egy nagynevű társasága rövid idő múlva kiadni készül, és melyekben több ismeretes név között kremniczi Fischer András-ét és Leudeschit György-ét is láttam.

²⁾ Tomašek, 22—26. lap.

nak nevezi.¹⁾ A papság még nem adta fel fentemlített ügyét, hanem Bornemisza Miklósnak elutasító válasza után, melyet az a préposthelyettesnek adott volt, június 14-én másodszor fordultak Jánoshoz Nedeczre és jellemzően mondják, hogy Leudeschit nem az evangéliumi tan tisztasága miatt állt a bitó alatt, hanem gonosz tettei miatt, valamint Fischer Andrást sem apostoli egyszerűsége miatt kergette tova Bebek Ferencz, hanem mivel félrevezette a népet, a szentségeket becsmérelte, a Salve-Regina-féle éneket csúfolódás tárgyává tette s magát a boldogságos Szűzet is ocsmány szavakkal illette. Bornemisza szavaiból látszik, folytatják, hogy ő Leudeschitot nem képes fentartani a prépost tekintélyével szemben, valamint általában az egész Szepességben nem létezik ember, ki a préposttal szemben annak ügyét felkarolni merné. Zárassa tehát ki a prépostság területéről s megszűnik minden baj.²⁾ Azonkívül megigérték neki a 12 frtot is, melyeknek Leudeschit elejtésével állítólagos kárát vallaná,³⁾ és így sikerült végre Müllenbach községét ezen »plenum fraude et dolo« embertől megmenteni,⁴⁾ mert ugyanazon év-

¹⁾ Prot. 1562, nr. IV., fol. 148 a — 151 b, hol egyéb tanúk között május 6-án írja: „Ego Georg. Lewdyschedth, homo Sexagenarius, Sacerdos triginta quatuor annorum, Pastor animarum in Nere, senior fraternitatis Inferior. Popradth fateor Bona conscientia fide mea christiana Mediante, quod tricesimam lewchowiens ab anno Dnj 158 (sic. 1528) usque ad annum dnj 1530 Scio Novi et Intellexi«. A tanuvallomásokat szedő bizottság egy nap este felé már nem tudott vele boldogulni, csak reggel írta a fenti sorokat.

²⁾ Mat. Moler. fol. 320: „ipse (Bornemisza) hunc hominem tueri non potest contra Dominationis Vestrae Reverendae Auctoritatem et Jurisdictionem« és „Neminem video tantae potestatis, qui contra auctoritatem et Jurisdictionem D. V. Rdae eundem retinere posset«. E szavak jellemzik a Szepesség akkori viszonyait és mutatják, hogy minden bajnak oka csakis a prépostban rejtett.

³⁾ Ib. fol. 29 b és 299.

⁴⁾ Ib. fol. 309.

ben már a káptalan egyik kanonokját találjuk ott plébánosul, ki még 1547-ben is ellátja hivatalát.¹⁾

Az új tanoknak Szepesben való akkori állását mutatják Molernek szavai, melyeket az 1543-iki jul. 1-én Ferdinándhoz írt leveléhez csatolt. Kevesen vannak mondja, és azok is Németországból furakodtak népünk közé, kik mind a két szín alatt úrvacsorázni akarnak s kik azt állítják, hogy esküvel fogadták volna, miszerint egy szín alatt nem fognak áldozni, holott mi a konstanci és baseli zsinatok értelmében járván el eddig senkit sem áldoztatunk meg két szín alatt.²⁾ E szavakból látjuk egyszersmind, hogy a későbbi predikátorok eleinte csak azt állították a nép előtt, hogy Wikleff és Husz szerint csak akkor érvényes az oltári szentség, ha mind a két szín alatt vétetik és hogy a papok házassága szükséges, mivel az ördög találta ki azt és vitte reá az embereket, hogy elhiggyék, miszerint bárki feleség nélkül élhessen.

A prépostnak fenti szereplése olyan hatalmas ellenfelet támasztott neki, ki elől mindaddig hátrálni volt kénytelen, míg prépostságát el nem veszítette. Báthory András, az 1543-iki jan. 25-én elhalt Thurzó Eleknek veje, ipjának végrendelete szerint mindaddig volt bí-

1) Prot. 1522, Index II., fol. 43: Magr. Martinus parochus de Milembach; és Index IV., fol. 75 stb. egy Máriássy féle tanukeresetben: Magr. Martinus parochus de Mihlenbach annorum sexaginta vel citra.

2) Mat. Moler. fol. 322: Sunt nonnulli, qui novis intendentes doctrinis Eucharistiam esse adorandum negant, et dicunt Idololatriae esse peccatum illam adorare. . . . Dicunt se sub juramento jurasse, se nunquam velle sub una communicare specie, cum adhuc nullum communicavimus sub utraque, nec volumus contra Concilii Sacri Constantiensis et Basileensis praeceptum quemquam sic communicare. Cum autem in hac elapsa Quadragesima, in plebem nostram ex Germania irrepserunt, plures ex ovibus nostris seduxerunt, qui nec confiteri volunt; ex quo sub utraque eos communicare volumus . . . talibus, cum sint pauci, ut obviari possit . . . per Deum ipsum obtestantur et rogant Plebani XXIV. Regales. cf. Wagner II., 238 és 239.

randó a szepesi várat, míg neje gyermek nélkül el nem hal. Csak ennek elhaltával szálland a bírtok a fiatalabb leányra s ennek családjára; ha pedig annak utódai is elhagynák ez árnyékvilágot, János, Eleknek mostoha fivére kapja meg az egész bírtokot.¹⁾ Báthory András az országnak főkapitánya és Szepesváranak ura már augusztusban lefoglalta a prépostság jövedelmét²⁾ és szeptember 13-án Szikszón kiadott levelében meghagyja a papságnak is, hogy a székpénzt ezentúl a szepesi várba szolgáltatassa be.³⁾ János prépost ugyan a várba tartozó községek megsarczolásával fenyegetődzött, de Nedeczről egyelőre kimozdulni alig mert. Csak Moler jelenti szeptember 20-áról Báthorynak, hogy e tekintetben semmit sem tehet, mert ő ugyan seniorja a testvérületnek, de csak azokban, mik a társulat becsületére vonatkoznak, a székpénzre nézve pedig alá van rendelve a prépostnak.⁴⁾ A papságnak ezen magatartása miatt többnek közülök szenvednie kellett, mert Merse László elfogatta őket és börtönre vetette, honnan csak Werner György közbenjárására szabadultak ki, miután egyenként 25 frtot, a testvérület pedig 110 frtot fizettek.

Báthory tovább vitte a dolgot, míg végre kinyernie sikerült, hogy Ferdinánd október 4-én Pozsonyban kelt levelével Jánost a prépostságtól megfosztotta s helyébe Grečsméry (Kretschmar) Lőrincz, székesfehérvári pré-

¹⁾ Wagner I., 168 stb. Ezen János világi volt, nem pedig mint íróink gondolják, püspök. cf. Wagner IV., 75 és Tomašek, 33. lapnak közepén. Árva sem volt soha Thurzó Elek-é, hanem volt Corvin-é, Horváth-é, Zápolya-, Kosztka-, Dubovszky-, Szedlniczky Vanyek (Wenczel), Thurzó Ferencz-é.

²⁾ Ib. II., 241.

³⁾ Ib. fol. 242.

⁴⁾ Wagner II., 242.

postot s Miksa fiának volt nevelőjét nevezte ki a Szepességre.¹⁾

Ezen évben még két nevezetes esemény hagyott nyomot a Szepesség történetében. Mind a kettőnél Báthory szerepel, az egyik a létonkői kolostornak és a gölniczi várdának tökéletes lerombolása, a másik pedig a prépostsági jövedelem megnyirbálása. A létonkői kolostort elfoglalták volt Muráynak zápolyapárti kapitányai, hogy innen, mint egykor Basó Mátyás, a Ferdinándhoz tartozó Szepességen garázdálkodjanak. Szepesnek és Sárosnak nemessége Báthory alatt a káptalanban összegyűlvén sok tanakodás után végre elhatározták, hogy az úgyis ronda zárkákat körfalastul együtt lerontják. A szerzetesek részint a lőcsei régi kolostorba, részint Lechniczre költöztek. Ezen utóbbiba szállították marháikat is, csak hogy Nedecznek ura elállotta útjokat, és nemcsak a marhákat foglalta le, hanem még a kolostorra is rárontott, honnan a fiatalabb szerzeteseket elűzvén az ott hagyott öt elaggottnak életfogytiglani ellátását ígérte, a kolostort pedig egy időre Nedeczhez csatolta.²⁾ Hasonlóképen foglalták volt el, még Thurzó Elek idejében, Gölniczet Zápolyának kassai kapitányai és a bánya városok birtokába helyezkedtek.

¹⁾ Ib. III., 82. A kinevezési okmányt, melyre Ferdinánd itt hivatkozik nem sikerült eddig megtalálnunk. Úgy látszik, hogy a besztercebányai országgyűlésen lett kiállítva. A Grecsméry nevet azért használjuk, mert későbbben ugyanily nevű kanonok fordul elő, ki sem a Krecsmár sem a Kretschmar néven nem, hanem az általunk használaton nevezeti magát.

²⁾ Ib. II., 240, cf. Prot. 1522, Index I., fol. 1 a—5 a, hol dto.: 1580, in festo B. Sylvestri Papae sok tanu mondja el azon igazságtalanságokat, melyeket János prépost a lechniczi kolostorral szemben elkövetett. — A csendes életű szerzeteseknek a lőcsei kolostor nem adta meg a kívánt nyugalmat, és azért még egyszer megkísértették a létonkőn meghonosodni, de a viszonyok csakhamar kiszorították őket onnan, cf. Prot. 1522, az Index III után következő különálló 46 stb. lapokon, hol fol. 55, b, elmondatik, miképen foglalta el Merse László Kolcsót stb.

Báthory őket onnan is kikergette, a várdát lerontotta és a várhoz tartozó községeket visszafoglalta.¹⁾ A bányavárosi kerületet ekkor szakította el az esztergomi érsek, ki mellett János ellen Báthory működött, a szepesi prépostságtól és elrendelte, hogy ott Szepes-Olaszival egyesülve új testvérület — a nyolczadik — létesüljön, mely a székpénzt nem többé a Szepességre szolgáltatandja, hanem az érseki káptalanba, melynek székesegyházi főesperese és szt. Györgyről nevezett grüninger prépostja ezentúl mint a bányavárosi székpénznek birtokosa szerepel.²⁾ A tornai főesperesi címet azonban még későbbi prépostok is viselték.³⁾

Grecsméry prépost (1543—1544), ki úgy látszik köszvénybaja miatt sohasem jött a Szepességre, fentemlített október 4-én ajánltatott Ferdinánd által a káptalannak; november 28-án pedig megjelent Szánko János nevű ügynöke, hogy magát ura nevében a prépostsági birtokba bevezettesse. Nyomban reá bemutatta a káptalannál a kinevezést, valamint saját megbízási okmányát, de az épületeket olyan elhagyott állapotban találta, hogy már decz. 3-án arra kéri a papságot, lenne szíves kimutatni azon összegeket, melyeket eddig a várhoz szolgáltatnak, hogy Báthorynak előterjeszthesse az arra vonatkozó számadásokat.⁴⁾ Míg aztán a káptalan Budai Boldizsár nevű kanonokját és káptalani jegyzőt Pornóra (Vas megyében) me-

¹⁾ Ib. fol. 239; cf. Mat. Moler. fol. 303.

²⁾ Mat. Moler. fol. 368. A Báthory-családra nézve vesd össze Wagner, VI (azaz; Decas I., Collectanea, Posonii, 1802) pag. 39. — Van négy ilyen kötetke, melyek mindegyike külön lapszámmal egy-egy Decas-t vagyis tíz-tíz nemesi családnak leírását tartalmazza. Idézni fogjuk: Wagner VI., VII., VIII. és IX.

³⁾ Prot. 1562 nr. IV., hol a könyv fejen schemniczi Bakscha Ábrahám, káptalani jegyző stb. írja: Tempore . . . Gregorii Bornemyzza Praepositi Ecclesiae Scepusiensis, *Archidiaconi Thornensis* stb.

⁴⁾ Wagner II., 245.

nesztette Lőrincz préposthoz, Szánko tovább indult Báthory után, ki nemcsak az eddigi jövedelemről számolni kész volt, hanem még a papság ezentúli védelmét is megígérte, hacsak az hű marad az új törvényes préposthoz. Szánko azért már a következő év jan. 7-én a prépostsági épületből jelenti, hogy Hernádpetri és Liszka bírtokába be lőn vezetve.¹⁾ Báthory maga pedig még 1543-iki december 21-én ad ki Bátorról (Nyir-Bátor?) levelet a papsághoz, melyben jelenti, hogy hivatalnokainak meghagyta, miszerint őket ezentúl védjék és a prépost iránti engedelmességben támogassák.²⁾

A papság azonban az előbbi üldözésekre gondolva, bizalmatlanul fogadta mind a két levelet, annál is inkább, mivel a káptalani követ csak 1544. jan. 31-ke után indulhatott el Pornóról és így János prépost biztatásaival szemben vagy nem tudott vagy nem mert másra támaszkodni, annál is inkább, miután János váltig erősítette, hogy a király ama pontot is elnézte már neki, a miért megfosztotta volt a prépostságtól. Szánko jelenléte azonban és a várbeli hivatalnokok magatartása megértették velök, hogy Horváth Jánosnak nincs már kilátása a prépostság nyugodalmas birtoklására. Ily viszonyok közt indult János 1544-ben február 7-én útnak, hogy a királyt más elhatározásra bírja.³⁾ Nem sokára megjött azonban a követ, ki négy királyi parancsot hozott, melyekben az összes papságnak lelkére köti az új prépost iránt való engedelmességet, Báthory Andrásnak, Serédy Gáspár kapitány társának és Loboczky Mátyásnak pedig meghagyja, hogy Lőrinczet a prépostságban megtartsák. Szánko május 9-ére ösz-

¹⁾ Ib. fol. 248.

²⁾ Ib. fol. 247.

³⁾ Ib. fol. 249, legalább mondja, hogy útra készül.

szé kéreti az egész papságot és a királyi elhatározást tudtára adja, mire az a dolgok új rendjébe belenyugodott.¹⁾ Késő volt tehát Jánosnak igyekezete, ki július 21-én újra jelenti, hogy a prépostságot megtartania sikerült,²⁾ és hogy abban egyeztek meg Lőrinczczel, miszerint János neki évenként 100 frtot fizetend, de a javadalmat továbbra is kezeli.³⁾ Jul. 29-ére egybegyűlt a papság és a megye is Lőcsén, hol János prépost bemutatta nekik állítólagos visszahelyezését és segítségre kérte, hanem Merse László kijelenté, hogy nem enged mindaddig, míg Báthorytól hiteles felhatalmazást nem kap, mire János kénytelen volt Nedeczre visszavonulni.⁴⁾

A káptalani okmányokban csak egyszer találkozunk Greicsméry prépost nevével, még pedig febr. 23-án, midőn Lőrincz nevű megbízottja és a káptalan aléneklője által budai Boldizsár kanonokot és káptalani jegyzőt bevezetteti a Máté (Mátyás?) kanonok halálával megürült aranyosi alafába.⁵⁾

A káptalannak ezen veszekedések alatt nem volt irígylendő dolga, mert jövedelme elmaradt, azért is bírtokait adóssággal volt kénytelen terhelni. Így találjuk, hogy Késmárk az éneklő-kanonok jövedelmét lefoglalta, és midőn a városiaknak esküvel kellett volna magokat,

¹⁾ Ib. fol. 251, hol Moler lemondása után megint az iglói Hybrandit választják seniornak, ki azonban el nem fogadja, mire jul. 9-én György (Leudeschit?) leibiczi plébános lesz azzá, kinek azonban a Matriculát ki nem adják. A prépost iratában egyebek között előfordul: ut . . . Sectam luteranam fugeremus Deinde ut Mulieribus dimissis Bonum exemplum vite secularibus praestaremus. cf. Mat. Moler. fol. 391, hol Xylander hozzáteszi: petita, sed non aequae justa.

²⁾ Ib. fol. 252.

³⁾ Ib. fol. 253.

⁴⁾ Ib. fol. 252.

⁵⁾ Prot. 1522, Ind. III., fol. 57, a. Boldizsár már személyesen volt jelen, ki febr. 16-án tért vissza, cf. Mat. Moler. fol. 390. Alafa = praebenda. Magyarázatát l. Évkönyv IV. 122. lap.

tisztázniok, még csak meg sem jelentek a káptalanban.¹⁾ Ez pedig szükségleteinek fedezésére 60 frtot vett fel Werner Györgytől Alsó-Szálokra.²⁾

János prépost pedig nemcsak a régen kizárt papokat engedte újra bejutni, hanem maga is a préposti hivataltól egészen elütő dolgokkal foglalkozott, mert daczára annak, hogy még mindig viselte a préposti czímet, már december 9-én kijelenti, hogy feslett életére a házasság szent leplét akarja borítani és azért vesz el nőt, mivel a préposti jövedelemtől elütöttek. Terveit helyeselte az akkori lócsei bíró is névszerint Polirer László. A prépost megjelent tehát a plébánián és követelte, hogy őt január 25-étől (vasárnap) kezdve rendes módon nyilvánosan kihirdessék a szószékről, még pedig mint maga előírja, következő szavakkal: Der Edle Her Hans Crowath von d' Lompnytz stb.³⁾ Vajjon valóban ki lett-e hirdetve, nem lehet határozottan kivenni az idézett helynek szavaiból, hanem későbbben mint neje szerepel Jörgel Ágnes, mert 1547-ben kétezer forintot vall neki a nedeczi bírtok terhére.⁴⁾ Miután a szerencsétlen Zablativus János ilyen módon mind szenvedélyeinek kielégítéséről, mind az

¹⁾ Ib. fol. 89, a.

²⁾ Ib. fol. 47, b.

³⁾ Mat. Moler. fol. 402 és 401: elegit sibi pulcherrimam puellam Namine Agnetam, filiam Providi viri domini Jost Jorgel alias Jorg. Czipers. — Ezen előadás toldaléknak látszik, mert az író azt mondja: ego *tunc* parochus. Csak nem rendezte az egészet Moler háta mögött az erdélyi Bogner Bertalan, kit azért dicsérnek az írók, mert *tizenkét* esztendei prédikátorsággal *végre* mégis rávitte a népet, hogy két szín alatt áldozzék. cf. Lócsei krónika, ad Annum 1544, hol nem annyira a nép mint Polirer, ki a következő évben pestisben elhalt és Türk Dániel a tanító látszanak érdekelve.

⁴⁾ Prot. 1522, Index II., fol. 76 b, dto.: 1547. Eredeti, hogy az okmány végén ki van törölve: Septimo és oda írva helyébe: Quarto. Ha az idézett vallás 1544-iki ápril 27-én történt volna, még inkább kétszínűnek mutatja a prépostot.

ahoz való pénzről gondoskodott, végre deczemb. 15-én mégis megjelent a káptalan előtt és lemondott ezen prépostságról, melynek szellemi és erkölcsi életére eddig is s még ezen túl is 20 éven át oly károsan hatott, birtokait pedig, melyekhez sem ő sem családja fillérrel sem járult hajdanában, a leghűtlenebb és lovagiatlan módon elidegenítette;¹⁾ a mit pedig elidegeníteni nem volt képes, azt düledező romban hagyta úgy, hogy a következő prépost keserű panaszszal adja elő, milyen elhagyatott a préposti lak és környéke; sőt még a kanonokok számát sem lehet megtudnia. Jánossal ezentúl még sokszor találkozunk az okmányokban, Ágnes elhalta után másodszor nősülve egy igen fiatal nőt vett el, névszerint Polyánkai Annát, Ferencznek a későbbi többszöri alispánnak leányát,²⁾ kitől származó gyermekei még a következő században is szerepet játszanak Szepesnek történetében. Végredeletében azonban mintegy a régi vallás szellemétől látszik áthatva, midőn azt mondja, vallom, hogy azon szent, katolikus és keresztény hitben akarok meghalni, melyet az apostolok követtek és Krisztus hirdetett . . . a tőlem sértetteket pedig legalázatosabban kérem, bocsássák meg, ha tévedéseimmel, szavaimmal vagy tetteimmel megbotránkoztattam volna — minden adósságomat akarom

¹⁾ Ib. Index III., fol. 96, a: 1544 Reverendus Dnus Joannes Horváth de Lompnycza resignavit hanc prelaturam huius eccleie Scepus. feria 2-a ante Thome apostoli (decz. 15 én) Sacre Matti Regie et die Sequenti ad relationem Vanerabilis Magr. Jacobi parochis Waralien., Vicarii et Canonici huius eccleie in persona dicte majestatis Egregium Dnum Leonardum Lang, Capitaneum castri Sáros tamquam Legittimum procuratorem sue Matis installavimus stb. Őt kanonokon kívül jelen van Circumspectus Alexius Diringier Cives Lechov, Ladislaus Csorba Iudex Nobilium, Joannes Dalmata Capellanus ac aliis quoque pluribus nobilibus et ignobilibus cf. Wagner III., 82, ki az ilyen helyeket mint MS (Manu Scriptum) idézi.

²⁾ Ib. Index II., fol. 105 b, dto.: 1546, hol Anna még puella. Élt is még második férjével vagy húsz esztendeig 1564 után.

törlesztetni, nehogy bárki lelkemre átkot mondhasson, vagy állíthassa, hogy üdvömmel sohasem törődtem. Aztán különbséget tesz gyermekei között s míg a már ismert Urbánról azt mondja: *lego Urbano adolescenti centum florenos*, addig Anna gyermekeit örököséivé teszi, »*meis haeredibus perpetuis (si Deoplacet)*« nekik hagyván bárhol lévő bírtokait.¹⁾

Ha Horváth János felszentelt pap volt, nem létezett törvény sem a magyar jogi gyakorlatban sem az egyházi törvénykönyvben, mely gyermekeit törvényeseknek s így örökösekként elismerte volna, miről egyébiránt Luther is nagyon keservesen panaszkodott, ki éppen azért a wittenbergi egyetemen lévő tanártársait és az egyetemeket általában leghevesebben megtámadta, hogy nem az ő szent írási magyarázata, hanem az ész, az ördögnek — mint ő nevezte — ezen ágyasa szerint ítéltek meg a jogi viszonyokat. Eddigelé — írja — egy jogászom sincs, ki ily esetben a pápa ellen velem tartana s rongyait gyermekeimnek ítélné oda; szintúgy nem tekintik örökösekként a többi papok gyermekeit sem.²⁾ A végrendeletnek említett szavai tehát bizonytalanságban hagynak minket a prépostnak papi jellegével szemben, hanem mutatják, hogy mily mélyre kellett még hatnia az akkori forradalomnak, hogy a régi jogi nézeteket gyökerestül kiforgathassa és egészen új jogot teremtsen.

¹⁾ Érdekes, hogy milyen tárgyakat bírt zálogban Laszky Jeromos nejétől, kinek szolgálatában három évig a késmárki várnagyságot viselte: *vestem . . . rubei coloris, holosericam, aureis flosculis pertotum Intertextam, Item antipendium (kötény) ex tenuissimo lini genere contextum, a cingulo usque pedes protensum cum Interula (ingváll) margaritis et gemmis preciosis ornata et acupicta**. Prot. 1562. Index II., fol. 41, b, stb.; cf. Wagner, III., 82, hol sok ki van hagyva. Gyermekei: László, Péter, János, Ferencz, Zsuzsánna Prot. 1576. nr. VIII. fol. 244, a, b.

²⁾ Janssen, III., 189 ante finem.

Nem említetik a végrendeletben, hogy Horváth a templomnak legdrágább misemondó ruháját, melynek értéke akkori 500 frtot meghaladott, visszaadta volna, holott elorzotta volt; sem az nem mondatik, hogy a szt. ereklyék arany- s gyöngyfoglalói, melyekből, hogy azokat elvihesse, az ereklyéket bár-bár módon kiszórta, hová lettek; sem pedig azon híres drágakőről nem tesz említést, melyet a Zápolya István-féle márványsíremlék sisakjából kitört volt, holott évtizedeken által ott fénylett az a szt. Márton egyházában és sem kanonoknak sem másnak nem jutott eszébe kezét kinyújtani utána, mígcsak János prépost nem vitte el az idegen jószágot.¹⁾

Greisméry Lőrincz prépost még ugyanazon 1544-ki évben halt meg s helyét elfoglalta *kisszebeni* másképen *váraljai Szaniszló* (1545—1548) pécsi püspök, ki a Szepességen való tartózkodása alatt mint a családok kibékítője szerepelt leginkább, miért is sírjára ezen szellemét dicséri. Láta ugyanis a némethoni kétségbeejtő viszonyokat, hol esküszegés, egymás elleni véres s pusztító hadakozás napi renden voltak, s azt mind a vallás szabadságának védelmére lenni mondották, ámbátor a németországi szomorú viszonyok teremtője, Fülöp hesseni tartománygróf még 1539-ben írt egyik levelében nyíltan bevallotta, hogy részben olyan vallási dolgokat hoznak társai szőnyegre, melyek úgy viszonylanak a valláshoz mint a nyúl a katonai doboshoz;²⁾ látta ezeket Szaniszló és azért mindenütt oda hatott, hogy az ellentéteket kiegyenlítse, habár a vallás is szenvedett néha e miatt.

Legelőször találkozunk vele 1533-ban, hol mint székesfehérvári prépost s Zápolyának már azelőtt sok

¹⁾ Wagner II. 245.

²⁾ Janssen III., 380 in medio, és 383 in medio.

hasznát hajtott emberre Gritti gubernátorságával szemben foglalt állást.¹⁾ Onnantól kezdve a Zápolya uralmával járó nagy visszasságok lassanként elidegenítették őt s úgy néhány év múlva Ferdinánd pártján találjuk, ki őt pécsi püspökké tette. Midőn 1543-iki juniusban a törökök Pécs felé vették útjokat és az ottani kapitányok előlük elvonultak, Szaniszló püspök is ott hagyta székhelyét,²⁾ s Ferdinánd királyhoz tartott, ki nek oldalán ezentúl tartózkodván, Horváth János prépostnak is sokszor kezére járt, úgy hogy tulajdonképen neki köszönhette azt, hogy Báthory Andrással szemben annyi ideig fenttarthatta magát. Midőn János mégis lemondani volt kénytelen, Szaniszlót szólította fel a prépostság megszerzésére, mi ennek sikerült is. Legalább az 1545-iki február 2-a táján Nagyszombatban tartott országgyűlés őt már mint szepesi prépostot ismerte, mert feb. 16-án kelt levele, melylyel a lengyel Zsigmondot arra kéri, hogy a szepesi vár és Olaszi között előforduló határigazítás végett követeket küldjön, ezen kiküldendő bizottság székhelyéül Szaniszló szepesi prépost házát határozza meg.³⁾ Zsigmond valóban 1545-iki ápril 7-én Krakóban kelt levelével el is küldötte négy emberét, kik azonban Báthory részéről senkitsem találván itten, visszatérni kényszerültek.

Szaniszló maga márczius 19-én érkezett a Szepesre, hol a préposti lakot megrongálva, a káptalant pedig részben elhagyva találta.⁴⁾ A lőcseiek a rákövetkező napon (feria 5 ante Judica) ajándékokkal fogadták;

¹⁾ Timon, Epitome stb. fol. 132; s Wagner III., 84.

²⁾ Ib. fol. 155.

³⁾ Szep. orsz. levélt. Prot. 1522. Index II., fol. 87 stb. Jellemző a közbiztonságra nézve, hogy az olcznói paraszt, midőn a lengyelek lovait közeledni látta, ekéjét is a mezőn hagyván, megfutott.

⁴⁾ Wagner II., 254.

s márcz. 23-án nagyszámú lipői és sárosi nemesség jelenlétében megjelent nála az ismeretes testvérület nevében Moler lőcsei plébános Bogner Bertalan nevű predikátorral, kit a városi tanács Erdélyből hivott volt meg s kivel Szaniszló állítólag a vallás tekintetében igen sajátságos dolgokat beszélt meg. Előadja ugyanis a kézirat, hogy a jelenlévő nemesség miatt csak titkon beszélt a predikátorral s megígérte, hogy lassanként és nagy elővigyázattal mindazon szertartásokat, melyek a szent íráson nem alapszanak, ki fogja küszöbölni az egyházból.¹⁾ Másképen nyilatkozott Mollerrel szemben. Tekintetbe vevén ugyanis, hogy a kath. papok feslett éltökre a házasság szépen hangzó nevét mindjobban s nagyobb számban szeretik alkalmazgatni, hogy sokan, csakhogy álláshoz jussanak, először az egyházi jövedelemre nézve szentségáruló módon egyezkednek, majd az egyes urakkal, mint pl. Leudeschit Laszky Jeromos-sal tette volt,²⁾ majd a városokkal, melyeknek ügyeit akkortájt a legkapzsiabb emberek vezették; hogy többben hamis bizonyítvánnyal pap álczimén jutottak a községekbe, holott soha felszentelt papok nem valának: oda nyilatkozott, hogy mindenekelőtt a vallási életnek felelevenítésére egyházi zsinatot akar tartani,

¹⁾ Mat. Moler. fol. 404. Mivel Bognerről mint „viro integerrimo“ról történik említés, és az írási jegyek is a Moler-énál valamivel nagyobbak, *aligha nem más kéz tette azt oda.* „Sit gloria Deo — írja — Evangelicam multum commendabat doctrinam Et de Ceremonys Ecclesie superfluis Non In scriptura sacra fundatis abolendas esse (sic!). Non tam subito tamen Cum debita Deliberatione omnia se faciendum 4 promiserat“.

²⁾ Hogy a késmárki templomhoz mi tartozott, azt csak 1577-ben olvassuk: duo Molendina et terras Arabiles, quae ad Ecclesiam In dicta Arce Kesmark fundatam pertineret“. Miután Civitas és Arx mindig külön említetnek, már Hedvig idejében aligha nem a várban lévő templomról van szó; s így leron-tatnának mindazon mesék, melyek Tökölyi-kápolnát említene. *Főval Tökölyi előtt létezett* tehát a várban lévő kápolna. Javadalmait, mint látjuk, világiak vették el. Prot. 1576. nr. VIII., fol. 63, b.

hogy azon a fentemlített dolgok felett értekezzenek. Miután a zsinati anyag előkészítése több idő igényel, Moler azt tanácsolá a prépostnak, hogy a zsinatot későbbre halasztssa, mit meg is tett, mert valóban csak június 14-ére hívta össze a prépostság alá tartozó pap-ságot. Az okok között első helyen a romlott erkölcsök javítása említettetik, valamint a lazult fegyelem helyreállítása.¹⁾ A zsinatra kirendelt biztosok, Márton kanonok, mindszei plébános és bártfai Mátyás kanonok voltak, kik előtt az egyes plébánosok kimutatni kötelesek, milyen címen jutottak a javadalomhoz és mikor s ki által szenteltettek.²⁾

Ugyanazon időben, midőn az egyházi fegyelem helyreállításán oly komolysággal fáradozék, önönmagán kezdte gyakorolni a kibékítés munkáját. Átörökölte volt ugyanis testvérétől, Nyársi Demeter, egykori esztergomi kanonok s érseki helyettestől Kajátha nevű bírtokot, melyet emez egykoron a híres Rozgonyi Istvántól kapott.³⁾ A bírtok úgy látszik a föltételeknek meg nem tartása következtében a család kezében maradt, miglen Eperjes, a királpártiak itteni főhelye, nem vette reá szemét s Ferdinándtól magának adományoztatni kéré. Szaniszló ugyan egy ideig ellenállott, mivel azonban Eperjes az ott őriztetni szokott arany és ezüstszerekre tette kezét, végre átengedte az egész bírtokot

¹⁾ Wagner I., 378. Az eredeti egykor: Szepe. orsz. levélt. Scrin. 9. Miscellania, fasc. 1, nr. 1, b, most ott áll: anno 1763 Praeposito traditae, honnan nem került vissza. A Molert meghívó levél. Mat. Moler. fol. 405. Másolat fol. 321. — A zsinati rendtartás káptalani átiratban saját bírtokomban van.

²⁾ Az összehívó levél a szt. Márton egyházának kapújára szegezett. A fenti rendtartás szerint mindnyájan megjelentek. A hozott határozatok azonban lappangnak még.

³⁾ Wagner, V., 493.

ad hospitale pauperum,¹⁾ min annyira megörült a város, hogy 300 frtnyi ajándékot ígért a prépostnak.²⁾

A reá következő évben meg saját szülővárosához adott vigasztaló levelet. Csécsey Lénárd, az Isabella pártján lévő kassai várparancsnok, ugyanis nemcsak a szepesi várhoz tartozó bányahelyeket vonta el, hanem még a királypártján lévő városokat is folyton háborgatta. A prépost háromszor intézett emiatt levelet a királyhoz s Lénárdhoz is elküldte emberét, hogy az országnak szomorító viszonyaira való tekintettel álljon el a folytonos hadakozás- és pusztítástól, aztán pedig majd Eperjest majd Kis-Szebent vigasztalta.³⁾ Hogy milyen foganatja volt a Csécseyhez küldött követségnek csak sejthetjük, mert Merse szepesi várnagy még két héttel reá is arról panaszkodik, hogy Csécsey még csak tanúvallomásokat sem enged szedni abauji területen.⁴⁾

Ugyanazon év febr. 18-án meghagyja Ferdinánd a prépostnak, hogy Tárczay György meg Kapy György között a határvillongásokat intézze el; mivel azonban közbejött akadályok miatt a prépost nem mehetett el, újra intézkedik arról Ferdinánd a lőcsei ítélőszék alkal-mával, mire Szaniszló csakugyan Málczóra utazott.⁵⁾

Az 1546-iki országgyűlés ugyanis Lőcsét tűzte ki a következő ítélőszék helyének és valóban magát Fer-dinándot is május 13-án az összes bírakkal ott találjuk,

¹⁾ Ib. fol. 266 stb.

²⁾ Prot. 1522, Index II., fol. 108, a.

³⁾ Wagner V., 204, 205, dto.: febr. 16-án.

⁴⁾ Prot. 1522, Index II., fol. 111, a.

⁵⁾ Ib. Index IV., fol. 158, b, stb. dto.: Posonii, 18. febr., és: in Civi-tate nostra Lewchovia, Sabbato proximo post festum Ascensionis Domini. A határlevélben több magyar szó fordul elő, ugy mint: kakashegy, Kis pisztrán-gos, Nagy pisztrángos, húspatakafeje, Csikóshegy stb.

hol még pünkösdkor is tartózkodott.¹⁾ Milyen kötelezettségeket róttak Lőcsén Szaniszló prépostra, nem tudjuk, csak azt látjuk, hogy 1546-iki augusztus 24-e táján nem volt itthon, hanem a király ügyeiben járt el valahol, mert azon peres ügyet, melyet Mérey Mihály királyi ítélő mesterrel egyetemben hevesi Bornemisza Benedek és Zsófia, Máriássy Ferencz özvegye, valamint Pál nevű fia között el kellett volna intézniök, a következő év február havára halasztották el.²⁾ Szintűgy ismeretlen, vajjon itthon volt-e, midőn a káptalan a görgői halászat miatt egyezsége lépett az ottani családokkal,³⁾ vagy midőn Thurzó János királyi parancscsal és panyiti Deák János nádori jegyzővel a vár átengedését kérte Báthory Endre és bernsteini meg helfensteini János Székely Magdolna nevű nejének hivatalnokaitól, mikor maga Mekcsey Ferencz, pozsegai prépost, olvasókanonok és préposti helyettes mint káptalani tanu kénytelen volt visszavonulni Török György várparancsnok fenyegető szavai elől.⁴⁾

A lőcsei ítélőszék igen sok munkát róhatott a káptalanra is, mert a kanonokok minden pillanatban más-más helyen fordulnak meg a peres ügyek elintézése végett; saját magok viszonyait azonban csak december vége felé rendezték, midőn Monoszlay Péter (másutt: Monoszloy) kanonokot dékánná tevén, a lizkai és hernádpetri bírtokok vezetésével bízták meg.

¹⁾ Ib. fol. 13, a; 16, a, stb. Április 14-én még Boroszlóban volt. Ib. fol. 26, b, stb. cf. Decret IX., 1546, art. 32.

²⁾ Prot. 1522, Index IV., fol. 124, a, stb.

³⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 4, fasc. 2, nr. 20.

⁴⁾ Prot. 1522, Index IV., fol. 57, a, b. Az említett Magdolna azelőtt Thurzó Elek neje cf. Decret. IX., 1546, art. 54, hol ugyanazt a harminczadok átengedésére kényszeríti az országgyűlés. „Kutya legyen, ha átadom” mondja Török.

Lovast kell tartania, mondják, ki a káptalan és jobbagyainak ügyeit fogja gondozni. Különösen pedig a szőlők megmiveltetését kötötték lelkére. Fizetése gyanánt szerepel 25 frt és a bírságok, tizedgarasok és révpénz, azonkívül a petri elhagyott földek kilenczede; kap szüretkor egy hordóval bort és a kilenczedes bor első felosztása után újra egyet.¹⁾

A prépostnak nevével csak a következő 1547-ik esztendőben találkozunk újra, mikor még II. Zsigmond is hozzá ír levelet a magyar országgyűlés által megpendített határkérdések elintézése ügyében,²⁾ mely kérdések leginkább a XIII szepesi város és a vár között voltak napi renden. Fekete vasárnap előtti héten a lengyel bizottságot Szaniszló házában találjuk, hol Báthory András részéről Orosi Deák Pál, szabolcsi alispán vesz részt a tanácskozásban, és Tordai Péter nagyváradi kanonok mint tanú szerepel.³⁾ Hogy mi fölött tanácskoztak leginkább, csak egy későbbi tanúvallásból sejthető. Lengyel és váraljai részről ugyanis kifogásolják, hogy Pauschner Gergely ideje óta nemcsak vámot szedtet a vár a város felső részén, hanem még korcsmát is nyitott a vámházban, míg magyar oldalról megint kimutatják, hogy a XIII város sok jogtalanságot követ el, midőn a magyar hazának semmiféle terheiben osztozkodni nem akar, de a magyar honpolgároknál is többet akar élvezni, mert daczára annak, hogy kereskedelmi szabadalmok csak Kassa, Szepsi, Mohi s Gönczig terjed, mégis az egész Hegyalját elszokták árasztani, miért is már Hedvig idejében volt kénytelen őket

¹⁾ Ib. Index II., fol. 107, b.

²⁾ Szep. orsz. levélt. Scrin. 9 Miscell. fasc. 6, nr. 5. cf. Decret. 1546, art. 57.

³⁾ Ib. Prot. 1522, Index IV., fol. 153, a, b. Ezen Orros még mindig Báthory alispánjának nevezi magát.

visszaszorítani s midőn később a váraljai bíró megint áttörte e sorompót, Serédy Gáspár büntetés nélkül lefoglalta összes szekereit.¹⁾

Május elején Szaniszló, Losonczy Antal és István nógrádi főispán között hoz létre egyezséget, nehogy a mostani hűtlen korszakban a testvérek egymást tönkre tegyék.²⁾ Ugyanazon évben még bártfai Benyó András is felkéri őt, valamint János leleszi, pétervárad Balás jászói prépostokat és Werner György sárosi várparancsnokot, hogy közöttük s Bártfa városa között ítéljenek,³⁾ ki aztán a következő évben, midőn Bártfa mégis háborgatta bírtokában, Serédy György sárosi főispán s makoviczai (ma Zboró feletti rom) földes úr védnöksége alá helyezé uradalmait.⁴⁾

A világiak között, mint látjuk, béke apostolaként szerepel Szaniszló prépost; hogy azonban papságával szemben miképen kezelte az egyházi felügyeletet és saját zsinatának határozatait, nem tudjuk. De tapasztaljuk, hogy a régiek lassankénti kidülte után az ujabak soraiban napról-napra nagyobb lett a szabados élet s épen ez évben keserű panasz emelkedik azok ellen, kik mint vendégek lévén jelen a nászlakadalmokon, megbotránkoztató viseletet tanúsítanak.⁵⁾ A viszonyok tehát nem javultak, mert a mindent kibékíteni akaró prépost a sebek gyökeres s erélyes gyógyítása helyett az egyházi téren is a csitítás külső má-

1) Prot. 1522, Index IV., fol. 117, b. dto.: 1549, feria 3 post Jubilate.

2) Ib. fol. 127, a, stb. dto.: május 7-én azaz Szaniszló napján a préposti lakban, hol rajtok kívül jelen van: Magr. Steph. de Ilosva Lector et Vicarius Ecclesie Waradyensis.

3) Ib. fol. 71, a, nap jelzése nélkül dto.: 1547. (?)

4) Ib. fol. 39, A. E levélszám ugyanis háromszor fordul elő, azért jelöltem A, B, C nagy betűkkel.

5) Mat. Moler. fol. 565.

zával igyekezett bevonni a fájós helyeket, mint azt V. Károly császár Némethonban tette volt, nem vevén tekintetbe, hogy a sajgó szenvedély veszedelmesen hül-lámzó tenger, melylyel szemben gyermekes munkát végez az, ki könnyű lepelnek rávetésével gondolja lecsendesíthetni. A káptalan úgy látszik leginkább érezte azt, mert komolyan panaszkodik, hogy minden felforgattatik és az egyház harminczadok, vámsorompók s hasonlók által majdnem lerontatik, mert valóban az urak mindenütt igyekeztek, az egyházi javakat lefoglalni,¹⁾ a nemesek sok helyen üresen hagyták a plébániákat, csakhogy azok jövedelmeit magok húzhassák, vagy olyan papokat igyekeztek szerezni, kik lemondtak az egyház javairól s a fizetésnek csekély részével beelégedtek, a városok pedig a dézsmát egyszerűen lefoglalták, miért is olyan papokat s predikátorokat szereztek, kik az egyházi törvényekkel folyton hadi lábon állottak. A káptalan szintén olyan nyomorban volt, hogy 20 frtért Monete hungarice *nunc satis despecte* adta oda Makay Tamás éneklő kanonoknak Contra nevű liszkai szőlőjét.²⁾ Nem is sejtjük, miképen győzte kiadásait, miután az országgyűlés nemcsak az egyes jobbágytelkek adóját követelte, hanem még az altáriákat is meggarácsolta, sőt minden kanonokért egy-egy kiállítandó katonát rótt a káptalanokra. Báthory András ugyan szabad menlevelet adott a szepesi káptalannak, hanem milyen eredménynyel nem olvassuk.³⁾ Maczejovszky Samu krakói püspök közbenjárására Zsigmond lengyel király hasonlóan felkarolta a XIII városi plé-

¹⁾ Prot. 1522, Index IV., fol. 40, a, hol János leleszi prépost a Drugethek ellen panaszkodik.

²⁾ Prot. 1510, fol. 109, a.

³⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 1, fasc. 1, nr. 20.

bánosok s templomok ügyeit, midőn a következő év január havában Pietrikovról meghagyja Kmytha Péter lublóí főkapitánynak, hogy azoknak minden eddigi szabalmait fentartani igyekezzék.¹⁾

Szaniszló prépost ez évben még egyszer gyakorolta a kibékités munkáját, midőn márczius 12-én a két Bebek (Ferencz és György) s a Máriássy család között ennek gömöri bírtokaira nézve egyezséget hozott létre,²⁾ aztán pedig nemsokára elhagyta az árnyékvilágot.³⁾

Csak a prépost halála után jött meg Ferdinánd levele, melyben meghagyja az ország nagyjainak s többi hivatalnokainak, hogy az elhalt plébánosok végrendeleteinek szerezzenek érvényt, az élőket pedig a dézsma élvezetében védjék s megtartsák.⁴⁾ Még később, azaz csak két évvel Szaniszló halála után intézték el Mekcsey Ferencz s Miletinczi László kanonokok a prépost végrendeletét, midőn is azon 48 frtot törlesztették, melylyel Budai Boldizsár kanonok s Göltchen (másutt: Köldchen) Máté váraljai polgárnak adósa maradt.⁵⁾

Szaniszló püspök halála után *péterváradí Balás* szepesi kamarai tanácsos- s jászói prépostnak sikerült megnyernie Ferdinándtól az itteni préposti széket is, (1549—1560) mely alatta nagyon válságos időket élt. Balás mester a királyi kamaránál kezdte működését s kezdettől fogva Ferdinánd oldalán található, ki őt még

1) Wagner I., 282, és Goltz, XIII oppida, stb. fol. 56 és 57.

2) Prot. 1550, fol. 28, b, 29, a. szélteben írva.

3) Wagner, II., 339. Megrongált sírkövét újra helyreállította Császká György jelenlegi megyés püspök.

4) Wagner, I., 283: „super libera tempore agonis . . . dispositione . . . quam etiam perceptione Decimarum“ stb.

5) Prot. 1550, fol. 19. b.

1551-ben is dicséri e miatt.¹⁾ 1536-ban mint a szepesi kamara főszámvevője Kassán tartózkodik,²⁾ honnan 1543-ban a schavnikai apátságot adatta magának Ferdinánd által, melynek bírtokától azonban Loboczky Mátyás a Laszkyak gondnoka által elűtetett.³⁾ 1546-ban mint jászói préposttal találkozunk vele, midőn is weingarti Horváth Gáspár, tornai grófnak özvegye ellen védi a préposti bírtokot.⁴⁾ Onnan végre 1549-iki október 12-e előtt a Szepességre jött át, melynek jóvedelmét addig Werner György, sárosi kapitány s szepesi kamarai tanácsos (vagy elnök) kezelte.⁵⁾ Nem sokára utána, vagyis 1550-iki május 3-án jutott Thurzó János is a hosszú per után visszanyert vár bírtokába. Aznap ugyanis összejöttek beszei Farkas Ferencz s Kropacs Tász (Protasius) bajmóczi parancsnok, Thurzónak biztosai, Feygel Péterrel a murányi vár királyi kapitányával, valamint Görbedy Lajos, szolnoki Deák Benedek s Kéczer Ferencz,⁶⁾ szepesi várnagygyal, Báthory András embereivel Lőcsén s meghatározták az átadás föltételeit; szent György után a tizedik napon pedig maga János gróf vette át a vár bírtoklását. Richnó azonban a hozzátartozó Olcznó-, Petrócz, (?) Zsegra, (?) Krompach-, a két Szlovenky-, Szedlicze-, Miklósvágása

¹⁾ Szep. orsz. levélt. Scrin. 14, E, fasc. 3, nr. 15 dto.: 1551-iki oktob. 6-a: ab initio felicitis regiminis nostri hungar. summa fide et constantia szolgált nekünk.

²⁾ Wagner, V., 255.

³⁾ Ib. III., 165; és Szep. orsz. levélt. Scrin. 9 Miscell. fasc. 13, nr. 8.

⁴⁾ Prot. 1522, Index IV., fol. 12, a, b. 1545-ben még Péter a jászói prépost. cf. Index II., fol. 70, a, 78 a, és Index III., fol. 50, a. 1552-ben pedig Georgius Olyas, a lejjebb adott zsadányi bevezetésben.

⁵⁾ Prot. 1550, fol. 30, a, b. cf. Timon, Epitome, fol. 165, hol Wárday Pál IV Idus Octobris meghal.

⁶⁾ E név nem Keczer, hanem Kéczer, mert eredetileg mindig de Kecz s későbbben is többször Keczer-, s nem Keczernek találjuk. Hogyan jutott a magyar i helyett a német er képzőhöz, nincs felderítve.

stb. községekkel egyetemben ezen túl is Báthory kezében maradt.¹⁾ A káptalan két kanonokjával üdvözöltette az új főispánt s ajándékokat küldött fel neki.²⁾ Egy későbbi okmányban ugyanőt »Ecclesie nostre singularis patronis vagyis egyházunk kiváltképeni védnökének nevezi a káptalan.³⁾ Hogy miképen gyakorolta Thurzó vagyis inkább, mivel ő folyton betegeskedett, hivatalnokai e védnökséget, meglátszik későbbben.

Balás prépost nehéz időkre talált a káptalanban, mert némely nemes már annyira megfélemedezett magáról, hogy még a kanonokok házait is ellenséges várnak tekintette, hová berohanni jónak gondolta mint pl. jekelfalussi Varju Gergely, ki 1549-iki húsvét táján pécsi Kelemen kanonok lakába rontott s az ott tartózkodó pókatelkei Szomor János királyi ügyészt s magát a kanonokot is bántalmazta.⁴⁾ A töröktőlí félelem pedig olyan nagy volt, hogy Loboczky biztosabbnak látta Magyarországot elhagyni s Lengyelhonba visszavonulni.⁵⁾

Balásnak legelső gondja volt biztos tudomást szerezni a préposti jövedelmek forrásairól s azért Ujlaky Ferencz győri püspök s királyi (nádori) helytartó levelel felszólíttatta Horváth János volt prépostot és Jakab olaszii plébánost, egykori kanonokot s préposti helynököt, hogy a jövedelmekről tanuságot tegyenek.⁶⁾ Legelőször Primfalváról olvassuk, hogy ámbátor a Laszkyak csak pénzben fizették az ottani dézsmát, magok

¹⁾ Prot. 1550, fol. 2, b. és 3 b.

²⁾ Ib. fol. 3, b: Mgr. Ladislaus Mylethynczy et Mathias Bartphensis missi erant cum muneribus ad arcem Sepes.

³⁾ Ib. Index II., fol. 177, a, b.

⁴⁾ Prot. 1522, Index IV., fol. 100, b.

⁵⁾ Prot. 1550, fol. 104, a, és 117, a, stb.

⁶⁾ Wagner III., 85. Ujlaki levelének kelte hiányzik ugyan, de talán ide tartozik, vagy 1555-re.

mégis természetben szedték azt a parasztoktól.¹⁾ Ugyanarról látjuk tanuskodni 1555-ben Horváthot és Jakab plébánost, kik Primfalváról kimondják, hogy 6 frtot fizet székpénznek, Milayról pedig, hogy egy forint s 17 denárt szolgáltatott a préposti asztalhoz.²⁾

Ugyanazon 1550. évben sikerült Bélának Gönczöt is visszaszereznie, azt azonban alig egy esztendő lefolyása után újra elveszítette a Thurzókkal szemben.³⁾ Szintén akkor intéztette el Almássy László káplánjával Mekcsey Ferencz örkanonok s Nagyszombati Gergely káptalani plébános-kanonok között a baldóczi dézmának vitába vont kérdését is;⁴⁾ rendezte továbbá a harakóczi ügyet, hová bizonyos nemes végrendelete szerint minden esztendő szt. György napján a káptalani plébánosnak kellett kirándulnia, hogy ott a megholtak lelki üdveért szt. misét szolgáltatson, miért évenként 20 köből zabot kapott.⁵⁾

Ugyanily nemes tettel találkozunk Farkasfalván is, hol az ismeretes Kaczynekay Dénes leánya meghalt férjének lelki nyugalmaért három hold földet rendel a templomnak.⁶⁾

Egészen a király elébe került a káptalannak egy másik ügye. Szerdahelyi Máté mislyei prépost, egri

¹⁾ Prot. 1550, fol. 27, b. Ez s sok más itteni okmány mutatja, hogy kik viseltek harczot a dézsma ellen. Sohasem a nép, hanem mindig az urak, kik a papok jövedelmét magok tékozlásaira akarták fordítani. A néptől szedték a dézmát, a kilenczedet sőt némelyik még a tizenegyedik kévét is pl. Dobó Ferencz és Bocskay Miklós cf. Prot. 1560, nr. V., fol. 46, a. 47, b; és fol. 57, b. — 61, b.

²⁾ Ib. fol. 27, b. és 28, a: villa Milay que Nunc predium est.

³⁾ Wagner, III., 86.

⁴⁾ Prot. 1550, fol. 25, b. Ugyanitt fol. 67, a stb. említettik a káptalan által ujonnan alapított *ragyolczi* templom és plébánia, melynek első javadalma-zottja György, előbb farkasfalvi plébános volt.

⁵⁾ Prot. 1550, fol. 25, b.

⁶⁾ Ib. fol. 18, a. Nem lehet kivenni, vajjon a farkasfalvi vagy liptómadácsházi templomnak szól az.

kanonok, Pásztónak ura, sok altáriának bírtokosa megszerezte a szepesi kanonokságot is és melléje az Úr kápolnájának grófságát s jövedelmét.¹⁾ A káptalan szükségben lévén, a kápolnához tartozó Codriát egy másik kanonok ideiglenes lakásául rendelé, mire Szerdahelyi a királynál bevádolta, ki 1550-iki szept. 10-én Augsburgból rendelte el ez ügyben a keresetet. A Codriát úgy látszik megkapta Szerdahelyi, mert az ott volt kanonokot novemberben már saját házában találjuk, de a jó egyetértést megbontotta, miért is Balás prépost nem nyugodott, míg Szerdahelyit Mislyére nem szorította, hol azután, valamint Kassán is többször találkozunk vele.²⁾ Mátét úgy látszik az 1548-ban egri püspökké lett Oláh Miklós hozta Szepesre.³⁾ Utána még sok egri kanonok jutott ide, kik a törökök közeledte elől visszavonulván, itten állapodtak meg. Némelyikök igen rossz szellemet nyilvánított s a káptalan jó hírnevén könnyelműen csorbát ejtett. Vajjon Balás prépostnak saját akarata vagy másnak közbenjárására kapták-e az itteni javadalmakat, nem tudjuk, de Balásnak már 1551-iki aug. 1-én sikerült Ferdinándtól nemcsak a kanonokságra kinevezés jogát, hanem még a Zápolya-kápolna feletti rendelkezést is kinyernie,⁴⁾ minek folytán későbbben a kápolna jövedelmét ő maga tartotta meg, mit utána más prépostok is gyakoroltak.⁵⁾

¹⁾ Ib. Index II., fol. 70, a.

²⁾ Ib. Index I., fol. 45, a, hol úgy látszik maga Máté is restelte a dolgot, mert talán önkezűleg írta oda: Quando dominis capitularibus plaenerit, fiat super hac querela Regie Majestati facta Juridica revisio, ut cognoscatur animi sinceritas.

³⁾ Timon, Epitome, fol. 163.

⁴⁾ Wagner, III., 87.

⁵⁾ Prot. 1550, Index II., fol. 70, b: Tempore Rmi domini Blasy de Waradinopetri Episcopi Waciensis, prepositi Scepus . . . *proventus Lectoratus* percipientis, mivel az éneklő kanonoksággal járt a kápolnai grófság.

Október 6 án újra nyilvánult a prépost iránt való királyi kegyelem, midőn is Werner Györgyel együtt abauji Zsadányt, Szkárost és Nádasdot kapta Ferdinándtól, miáltal — mivel ezek személyi birtokká lettek — Balás prépostnak két unokája, (Balogh) Gábor és Szép István állandóan a felső vidékre jutottak.¹⁾ Ugyanakkor karolta fel a XIII városi plébánosok és templomok ügyeit. Kmytha György, a lengyelek országos marsalja, ugyanis a háborúk költségeinek fedezésére a templomi tárgyakat kívánta beszolgáltatni, mire a plébánosok Balásnál tettek panaszt, okúl adván, hogy a templomok nincsenek elzálogosítva, hanem a szepesi préposthoz s az esztergomi érsek alá tartoznak. Balás, ki Zsigmond Ágost lengyel királyhoz fordult, hogy őt ettől visszatartsa, az illető plébánosoknak pedig meg hagyta, hogy a tárgyakat semmi áron ne szolgáltatásák által.²⁾

A következő évben újra a megye előtt találjuk Balás prépostot, ki Hunyady János nevű procuratora útján a dézsma eltagadása miatt emelt panaszt Teőke Lénárd és Gergely ellen. Mivel azonban Hunyadynak írásbeli felhatalmazása nem volt, panaszát elodázta a megye.³⁾ Egy hónappal reá megint az összes papság ügyét karolta fel, midőn azoknak s különösen a XXIV Regales papjainak adott királyi szabadalmait átiratta, hogy a dézsma miatt már minden oldalról keletkező súrlódásoknak elejét vehesse.⁴⁾ Ugyanakkor tartja fen a káptalannal együtt birtokaik határait Váraljával szem-

¹⁾ Szep. orsz. levélt. Scrin. 14, E, fasc. 3, nr. 15.

²⁾ Wagner I., 283.

³⁾ Prot. 1550, fol. 120, b.

⁴⁾ Ib. Index II., fol. 191 a, stb., hol 1243, 1297, 1312, 1511 1552-iki márcz. 25-éről vannak szabadalmi levelek.

ben.¹⁾ Védte továbbá Szerdahelyi saját birtokait Serédy Benedekkel, Tokaj urával szemben, ki Szegi és Longh nevű erdeit pusztította.²⁾

Ezen 1552-iki és a következő évek általában a káptalan legnehezebb esztendei közé tartoznak, mert nemcsak itthon volt kénytelen egyes tagjai között békét létesíteni és a sokszor igen veszélyeztetett erkölcsiséget fentartani; hanem a kívülről is folyton jövő támadások távoltartására is gondolnia kellett. Zápolya Jánosnak özvegye ugyanis kénytelen volt visszahuzódni Frater György elől. A köztök folyó háboruszkodás s Izabellának későbbi lemondása s Oppelnbe vonulása felbőszítette a törököt, ki minden oldalról megindította Ferdinánd ellen a harczot s a vitéz Losonczy István halála,³⁾ Egernek hősiei védelme stb. sem volt képes őt Magyarhon megkímélésére bírni. A törökön kívül egyes nagy urak, úgymint Bebek Ferencz s fia György, Perényi Gábor Abauj és Zemplénnek főispánja, valamint azok rokonai is irtó háborút viseltek Ferdinánd hivei ellen, úgy hogy ezek magok korholják Ferdinándot, hogy túlságos jóságában Perényit és Némethy Ferenczet, kik a legnagyobb büntetést érdemelnék, újra kegyébe fogadta.⁴⁾ Mellettök különösen Drugeth Gáspár tűnt ki, mint ki Zemplén és Ung megyékben vérengző állatnál gonoszabban pusztított s e mellett olyan haj-

¹⁾ Ib. Index I., fol. 142 a, stb. Érdekes okmány, melyben a Steinkaul nevű patak, a várnak felső halastava mellett említetik, a Mindszentről jövő patakot király pataka nevével illeti, a baldóczy vizet Schavnyk azaz Sópataknak mondja stb.

²⁾ Ib. fol. 129, a.

³⁾ Egész haláláig fogva maradt Szalánczon Antal testvérének özvegye, ki férjét megmérgezte volna. Pekry Anna, Istvánnak neje a fogolynak sorsán enyhíteni igyekezett. Onnan magyarázható, hogy Báthory András Losonczynek nem akart segílyt küldeni. Wagner, IV., 96, 2. sor.

⁴⁾ Prot. 1562, fol. 158 b, 159 a, dto.: 1558.

meresztő erkölcstelen életet folytatott, mihez foghatót csakis Svetonius ír le a régi római imperátorok történetében. Az ottani ruthen nép papjait saját kezével öldöste, a templomokat kifosztotta, a nép nejeit és leányait csordában hajtotta össze, hogy meggyalázhassa, sőt emberi jellegéből annyira kivetkőződött hogy a természet törvény elleni gyalázatoktól sem irtózott vissza.¹⁾ Ilyen urak vitték a szerepet s igyekeztek hatalmukat a Szepességre is kiterjeszteni, miért a káptalannak is szenvednie kellett, habár amennyire azon időkben lehetett, igyekezett érdekeit megóvni. Így mindjárt 1553-ban, midőn Ferencz mester, a szt. András kápolnájának igazgatója a káptalannak Előhegy-Utalja nevű lizskai szőlőjét nagyon tág lelkiismerettel elcserélte Szöllősy János prépostsági gondnoknak, bár a csere a prépost beleegyezésével történt, a káptalan addig nem nyugodott, míg bírtoka vissza nem került.²⁾ Ugyanakkor megengedi, hogy egy tagja, Monoszlay Péter, ki a *szerencsi apátságot* bírta Mohácsy Boldizsár nevű hű emberének jutalmúl Szerencsen házhelyet adhasson³⁾ s nem avatkozik bele, midőn ugyanaz a szerzetesi ruhát el nem akarja fogadni, melyet a következő 1554-iki október 10-én az ágostonrendbeli barátok, — kik azon bírtó-

¹⁾ Prot. 1560, fol. 62, b — 81 a. A tanúk eskü alatti vallomásait undor nélkül alig lehet elolvasni pl. fol. 68, b: „Caspars Homonnaj uxores subditorum suorū vj et potentia mediante abducj faceret et cum ejusdem fornicaretur et scelerate adulterium committeret,* vagy fol. 80, a: „fassus est insuper sub juramento quod quendam Juvenem suum Adolescentem Janchy vocatum (másutt: Boh Ivan = Iván Isten) sic amplexaretur tamquam mulierem*. És ennek adta 1562-iki januar 10-én Báthory Losonczy Klára nevű unokáját feleségül cf. Prot. 1562, fol. 41, b, Thurzó Ferencz a hitehagyott nyitrai püspök, Thurzó Szaniszló, Dobó Domonkos mint vendégek szerepelnek a Rózsahegyen tartott esküvőnél, — Suetonius. Nero élete, 26—30 fejezet.

²⁾ Prot. 1550, Index II., fol. 11, b: „Ex Conscientia largissima*; és fol. 43, b, hol a csere megsemmisítettik.

³⁾ Ib. fol. 13, a: a plébánia és iskola között.

kukat is, mint sok mást Sárosban, idő előtt otthagyták, — a szerencsi apátság címén reá akartak erőszakolni.¹⁾ Rövidke idővel későbbben a káptalan Csula Gáspár landeki préposttal szemben lép fel, ki daczára, hogy szepesi kanonok is volt, sohasem lakott a káptalanban,²⁾ ámbár Landeken nem egyszer forgott azon veszélyben, hogy Horváth János volt prépost s nedeczai birtokosnak fogságába esik, mivel ez a prépostság birtokát is kezére szerette volna keríteni.³⁾ Szintúgy foglal a káptalan állást Mekcsey Ferencz kanonokkal szemben, ki Körtvélyesen s Tobiásfalván a káptalan tulajdonát képező birtokot Sigér Mátyás nevű sógorának adta oda.⁴⁾ Harsányi István kanonoktársa s dékánja által kivitte a káptalan, hogy a nagyszombati főzsínat Mekcseyt a birtok visszaadására kényszerítette.⁵⁾

Az 1554-ik esztendő Balás prépostra örömet hozott, mivel őt a király váci püspökké tette⁶⁾ s Rómában is kivitte, hogy püspöksége mellett megtarthassa a szepesi prépostságot is.⁷⁾ A káptalanra nézve azonban nem volt az év örömteljes, mert keblében olyan tagok fordultak elő, kik magukat az egyházi s az erkölcsi törvényen túl tenni igyekeztek s olyan szellemet áruhtak el, mely az egyházi téren akkor lévő süllyedségnek mély fokát tünteti elénk. Ámbátor az arra vonatkozó okmány a káptalan háta mögött, titkon került a jegyzőkönyvbe s inkább tréfának látszik mint komoly ok-

¹⁾ Ib. fol. 74, b.

²⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 11, fasc. 5, nr. 76. Csula még 1555-ben is landeki prépost, s így alkalmasint leköszönt a kanonokságról.

³⁾ Prot. 1550, Ind. II., fol. 18, a, hol Horváth ipja rágalmazza Csulát.

⁴⁾ Ib. fol. 28, b, és 29, a.

⁵⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 8, fasc. 4, nr. 3 stb.; és Scrin. 11, fasc. 5. nr. 77. dto.: 1560, hol a béke helyreáll.

⁶⁾ Timon. Epitome, fol. 179.

⁷⁾ Wagner, III., 87.

iratnak, mégis igen sajátos világításba helyezi az ide származott Vály István kanonokot, ki abban, a komoly s szomorú idők daczára ledér tolakodással megígéri váraljai János kanonok s káptalani plébánosnak, hogy ha János megnősülne, ki fogja tartani menyegzőjét, csak azért, hogy őt maga iránt testvéri szeretetre bírja.¹⁾ Hogy vajjon Jánosnak intelmei voltak-e ezen csúfolódó hangú iratnak okai vagy más, nem tudjuk, de miután őt később Hunfalván találjuk plébánosnak, szabad talán feltételeznünk, hogy Jánosnak nagyon egyházas álláspontja nem volt a gömöri Válynak ínyére, miután általában észrevesszük, hogy az egri püspökség területén legszomorítóbbak voltak az egyházi viszonyok. Sárosban pl. már húsz évvel előbb Bártfán 1534-ben Izsajás szerepel,²⁾ ki azzal dicsérnek az írók, hogy Luther kátéját tanítván Hayd György és Glatz András, nevű két polgárt sikerült tanának megnyernie, kik megunták a lelkiismeret szava alatt maradni.³⁾ Mire vezetett itt is ezen tanítás a lefolyt idők alatt, mutatja Eperjes példája, hol már 1554 előtt valóságos képrombolást vitt véghez a nép.⁴⁾ Szepesben csak később folytak a képek eltávolításához, hanem hogy milyen szellemben vezették, különösen a Lőcsén működő Bogner, a híveket, mutatja Windek Eramusnak tette, kiről azt írja a lőcsei krónika, hogy Pozsonyban jártában a

¹⁾ Prot. 1550, Index II., fol. 66, b. A jegyző következőt írt hozzá: *Dij tibi deut nullosque lares, inopemque Senectam, Et longas hyemes: perpetuamque Sittim.* Wagner II., 259. dto.: 1558-iki jul. 12-én.

²⁾ Wagner, V., 496.

³⁾ Mat. Moler. fol. 936: *fatigati servitute Conscientiarum, sub qua in Pontificatu constituti continebantur*, írja az 1708. évi Buchholtz. Luther kátéjára nézve lásd Janssen, VI., első rész, 467. lapján.

⁴⁾ Wagner V., 272. hol a királyi biztosok világos szavai mondják. cf. Lőcsei krónika ad Annum 1555, hol az Eperjesen történtek *justo Dei judicio* alatt szerepelnek.

király szobájába rontott s erőszakkal akarta a királyt az igaz hitre téríteni.¹⁾ Elcsukatott ugyan, de későbbben mégis újra Szepes várának hivatalnoka gyanánt szerepel, még pedig olyan főnök alatt, ki elsőnek nyúlt erőszakhoz a kath. egyház s hű papjainak elnyomására. Főnöke bőki Paczolph János várparancsnok volt, kinek nevével ezentúl sokszor találkozunk. Neje rokonainak révén jutott a várba, honnan 1556-ban sárosi alispánnak ment; mint ilyen a királyi jövedelem eltagadóival szemben feladással fenyegetődött, miért őt a szepesi kamara tanácsnokai közé felvették, hol aztán nagy szerepet vitt. Daczára annak, hogy az egyháznak legfurfangosabb eszű gyűlölői közé tartozott, Miklós nevű fiát mégis egri kanonokká tétette. De hogy miképen nevelte volt ezt, mutatja az, hogy Miklós feslett élete következtében perbe kerülván, kénytelen volt a káptalant elhagyni s Bőkibe visszavonulni, hol (valamint Kőszegen) betegen szenvedélyeinek élt. János részint a lapispataki Segnyeiek, részint a Kereszthuryak ügyeiben 1552-ben Passauban járt Ferdinándnál, hol alkalmat nyílt saját szemével látni azon vérfagyraló viszonyokat, melyekbe Németországot a vallás leple alatt döntötték az ottani nagy urak,²⁾ de úgy látszik semmit sem tanult, mert a családokat ugyan itthon is igyekezett kibékíteni, hanem az egyházat és a vallást kimélni s szabadon hagyni nem tanulta meg, holott Németországban e miatt folyt annyi vér, történt annyi esküszegés s pusztultak el egész kerületek. Mivé lett ezen évek alatt Magyarország, tudjuk. És Paczolph (másképen Paczóth) János ilyen időben foglalkozott itt az egyház

¹⁾ Lőcsei krónika ad Annum 1554.

²⁾ Janssen, III., 690 stb. hol borzadással olvashatja csak az ember brandenburg-kulmbachi Albrecht s szász Móríciz viselt dolgait.

üldözésével. 1555-ben ugyanis elsőnek megszüntette a kath. isteni tiszteletet Müllenbach községében. Lefoglalta márkusfalvi Márton plébánosnak, ki hét esztendeig működött ottan, dézsmáját s végre őt magát is kikergette egyedül azért, mert szt. misét mert mondani, különben pedig mindenki szemében jó erkölcsű s békés szellemű papként volt ismeretes.¹⁾ Ez az okmányilag igazolható első eset, melyben az egyházat s annak hí papjait egyenesen megtámadták, mint arról maga Xylander is tanuskodik, ki 1613-ban korának viselt dolgait előadván, dicséri Thurzó Jánost, mint olyant, ki első hozta be az új vallást. Hosce Ecclesiarum Patronos, írja ő, et Nutritores divinitus excitatos, temporum, in quae reservati sumus, iniquitas testatur: testantur anteacta tempora. Nam ut vetus Molleriana matricula perhibet, Joannes Thurzó *primus* in Comitatu Scepusiensi author fuit reformationis: primus *Millenbachy*, ditione sua, aliisque Ecclesiis eandem admisit.²⁾ Isten adta, mondja, a Thurzókat, kik közül János első hozta be Müllenbachra a reformációt. Miképen hozta be, látszik János gróf várparancsnokának az eljárásából. Hogy a papok magok nem voltak vele egy nézetben, mutatja az, hogy ugyanazon év május 12-én Balás prépostnál összegyűlven bemutatták hódolatukat, aztán pedig a káptalani plébániában a tevékeny Regner Salamon kanonokot s leibiczi plébánost választották a XXIV testvérület se-

²⁾ Prot. 1550, Index II., fol. 198, b: Andreas Toporczer Iudex antelati appidi Mylenbach respondisset. Se eam ob causam explosum esse, *quia Missam celebrasset*. Márton onnan Felkára ment káplánnak, hol e szerint a plébánosnak még miséző kath. papnak kellett lennie. Nem állhat meg tehát, mit a felkai jegyzőkönyvben 1552-iki május 29-éről olvasunk; nem továbbá azon jegyzetek, melyek 1548-ra teszik az összes plébánosok áttérését, s azok későbbi kéz találkozó hozzászólatai.

¹⁾ Goltz, XXIV Regales, fol. 171.

niorának, kit nemsokára az egyház s régi vallás érdekében működni látunk.¹⁾

Ugyanazon év nyarán a dravecki prépostságot (praeceptoratus) is vissza akarta Ferdinánd régi hivatásának adni, miért is július 13-án kelt levelével Szentgyörgyi Istvánt nevezte ki perjelnek.²⁾ A bizottság ugyan megállapította, hogy miképen pusztult el ezen egyházi javadalom; hogyan adták által a lakosok Thluk Menyhértnek az egyházi tárgyakat, ki azokat elzalogosította; miképen kényszerítette a jobbágyokat a régi szokás elleni munkákra: de érdemlegesen alig intézkedett, mert Drávecz ezentúl is Thluké maradt, sőt utódai, midőn a király száz évvel későbbben e birtokot a káptalannak adta, karhatalommal hajtották vissza a királyi kamarai biztosokat, miért is a káptalannak az akkori nehéz viszonyok miatt csak joga maradt meg, de tényleges birtoklása elveszett.³⁾

Balás prépost ugyanakkor felkarolta a XIII szepesi plébános ügyeit a lengyelekkel szemben, kik nemcsak a dézsmának felét szedték be, hanem más mindenféle szolgálatra is kényszerítették őket. A prépost Miksa cseh királyhoz fordult, ki atyja nevében közbenjáró levelet írt Zsigmondhoz és a sérelmek megszüntetését kérte,⁴⁾ mire ez Bonner (máskép: Bonar) János krakói és szepesi főgondviselőnek meghagyta, hogy az igazságtalan zsarolásoktól tartózkodjék.⁵⁾

A káptalan még december elején szintén gya-

1) Mat. Möler. fol. 448.

2) Prot. 1550, Ind. II., fol. 130, b. — 133 a, hol a ténykedési keletből csak ipso die Dominica olvasható, de hogy milyen vasárnapra esett, kimaradt.

3) Szep. kápt. levélt. Scrin. 3, fasc. 4, nr. 10, 16, B. dto.: 1655, 1656, 1659.

4) Wagner I., 287.

5) Ib. fol. 288.

korolt Lőcsével szemben nagylelkűséget, midőn ennek lizskai házát s szőlőjét szabadalmazta, ha Lőcse is segített majd szükség esetében a káptalanon, mint az nemcsak jó szomszédokhoz, hanem lizskai lakosokhoz is illik.¹⁾ Nemsokára azonban menekülnie kellvén, úgy látszik nem talált a Türk Dániel bírósága alatt álló Lőcsén menhelyet, mert midőn Bebek György a Szepességre vetette magát,²⁾ a káptalan Késmárcra futott, hol Laszky Albert védelme alatt várta be a királyi sereg megérkezését,³⁾ míg tárgyaitak némi részeit szepesváraljai polgárokhoz adta letéteménybe,⁴⁾ hol azok a lengyelek védelme alatt biztonságban maradtak, dacára annak, hogy Bebek emberei a várat ostromolták, ámbátor be nem vették.⁵⁾ Későbbben Telekessy Imre harczai alatt, miket Bebek és Perényiek ellen rendkívüli szerencsével vívott, a Szepesség úgy látszik nyugton maradhatott, mivel maga Izabella sem érintette vidékünket, midőn Erdélybe visszatért, hanem útját Lengyelországból Munkácsnak vette.

A káptalan az 1556-ik évben szintén békét volt kénytelen tartani, dacára annak, hogy Thurzó János a nádasdi dézsma miatt igen sok visszavonást támasztott⁶⁾ s végre is odavitte a dolgot, hogy a káptalan vele kiegyezett. Átadta ugyanis neki Henczfalva (ma Hinczóc, egykor Henrikfalva) községét a melletté lévő Kispolyánka nevű jószágával egyetemben s ezekért

¹⁾ Prot. 1550, Ind. II., fol. 170, b.

²⁾ Wagner I., 96.

³⁾ Prot. cit. fol. 194, b, hol Albertnek erről bizonyítványt állít ki.

⁴⁾ Ib. fol. 199, a, hol Hejzei Mihály egri püspökhelyettes s szepesi kanonok visszakapja az illető tárgyakat.

⁵⁾ Wagner, I., 97; Prot. 1550, Ind. II., fol. 231, b. stb. hol Réghy Kelemen után Bebek Ferencnek főkapitánya: Stephanus de Lazo.

⁶⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 10, fasc. 2, nr. 40.

cserébe elfogadta Jankfalvát (ma Janovcze), csakhogy az eddigi sok veszekedést megszüntesse s mennyire a rossz idők megengedék, szabadabban szolgálhassa Istent. A káptalant illető dézsmát is átengedék s beérték a hotkóczival,¹⁾ de a prépostnak kötelességévé teszik, hogy a régi viszonyok helyreállításán fáradozzék.²⁾ Nem csekélyebb baj érte a XXIV plébános testvérületét is, midőn a márczius 13-án Ménhárdon dühöngő tűzvész alkalmával összes kiváltság-levelei odaégtek s így a régi vallás s az egyház iránti odaadás lassankénti kihaltával az annak révén kapott királyi kegyelmek s kitüntetések is megszűntek.³⁾ Még 1610-ben sem sikerült többé a régi okmányok megerősítést kinyerniök s így kénytelenek voltak az egész idő alatt két színi szerepet játszani, míg t. i. a kath egyházhoz nem tartoztak többé, a világiakkal szemben, kiktől jövedelmök függött, a régi kath. papok kiváltságaira hivatkoztak, mi különösen 1569 után, mely évben vezetésöket a religionis et confessionis purae Evangelicae embere Quendel máskép Serpilius Lőrincz vette által, igen sokszor történt. Hogy azokhoz joguk nem volt, mutatják ugyanazon Serpilius szavai, melyekkel az 1557-ben Iglón elhalt Bognert dicséri, hogy Lőcsén tisztán jámborul, őszintén s mindenki által követendő módon hirdette az evangeliumot, Reiectis omnibus Papisticis et Idololatricis cultibus et Ceremoniis, elvetvén a bálványozó pápista hitnek minden szertartásait.⁴⁾ Míg tehát a régi

1) Ib. Scrin. 7, fasc. 3, nr. 2; és Prot. 1550, Ind. II., fol. 176, a — 179, b, stb. Ezen okmányok egyikében nevezik Jánost védnöküknek.

2) A hotkóczy dézsma helyett, későbbi grófok Mindszentnek féltizedét adták s így sohasem állt helyre a status quo ante.

3) Wagner, II., 257; s Goltz több helyén.

4) Mat. Moler. fol. 458: „Hic Christianus et sincerus vir stb. mondja Serpilius“.

egyház isteni tiszteletét bálványimádásnak nevezték addig annak kiváltságait joggal élvezhetni követelték.

Ugyanazon év auguszt. 6-án végrendelkezett Késmárkon Varkocs Menyhért, kinek szavai szintazon keverékét mutatják a régi vallás s az új predikátorságnak, mely ezen időben általánosan lábra kezd kapni. Míg ugyanis Rokuszon lévő bírtokát *pro refrigerio animae* vagyis halotti szt. misére a késmárki templomnak hagyta,¹⁾ addig a predikátornak is rendel bizonyos összeget és a keresztfalvi plébánosnak (Leudeschitnek) egyéb könyvein kívül Luther predikációit, a plébános fiának pedig egy lovat adat. A káptalannak szintén 6 frtot hagyott.²⁾ Még nagyobb szerű fényt vet Szepesnek akkori viszonyaira azon okmány, melyben szeptember 29-ike körül Regner Salamon, Jakab olasz plébános, batizfalvi Sixtus, és Mihály lőcsei káplán a XXIV plébános testvérsége nevében óvást emelnek az itteni urak ellen, kik mint a kath. emberek legnagyobb gyűlölői, mondja az okmány, a bemutatott kath. pásztorokat alattomos gonosszággal visszautasítják, a megerősítetteket pedig, ha azok a régi egyház nyomdokain haladni akarnak, csekély vagy semmi okból kikergetik s helyökre luteránus vagy más tévhitben leledzőket hoznak s azok elé, önönmagoknak tulajdonítván az egyházi átalakítás és a szentírás magyarázatának jogát, különös czikkelyeket szabnak. A megürült javadalmakat megcsonkítják, a papok hagyatékait elveszik s mindamellett az evan-

¹⁾ Ugy mondja 1558-ban Eilffinger János késmárki megbízott gradecki Horváth Márkkal szemben. Prot. 1562, fol. 138, b. A késmárki prédikátor tehát a nép előtt nagy tiszteletnek örvendő szt. misét alig támadhatta meg, hanem csak a két szín alatti áldozás s a papok házassága mellett kardoskodott.

²⁾ Prot. 1550, Ind. II., fol. 187, a—190 b. Előfordul még egy csomó természetes gyermeke is. E végrendelet Késmárk erkölcsi viszonyaira rendkívüli fényt vet. Luther postillájára nézve lásd: Janssen, II, 176, 2 jegyzet, és VI., 464.

geliumi szellemnek őszinteségével kérkednek, holott... mindez saját lelkök kárával jár.¹⁾

Ezen kemény szavak talán Lőcse ellen is szólotak, mivel a város már régen kiszorította volt Molert a dézsma élvezetéből s helyette csak igen csekély jövedelmet adott neki, úgy hogy nem épen csodálatos, ha a fentebbi okmány fején a derék, mint Tomašek nevezi, Molert is találjuk.²⁾ Talán ugyanazon okmány-nal küldték fel Venczel kakas-lomniczi plébánost Oláh Miklós érsekhez s Ferdinánd királyhoz,³⁾ mert az érsek 1557 novemberben csakugyan írt közbenjáró levelet a lengyel királyhoz s felhívta figyelmét a hivatalnokok zsarolásaira és a XIII város plébánosait is vigasztalja.⁴⁾ Alig hangzott el a panasz, már megint Tőke Kristóf foglalta el a káptalantól a vitkóczi malmot, melyet csak két év múlva Ferdinánd parancsszavára adott vissza.⁵⁾

Ugyanazon évben veszélyben forgott Balásnak prépostsága is. Az 1555-iki augsburgi vallásbéke után ugyanis, mely az uraknak (de nem a népnek) a való-lási téren való átalakíthatási jogait elismerte, Ferdi-nánd Cseh- s Morvaországból sok forradalmi praedi-kátort kikergetett, kiknek nagyobbbrésze az alsó ma-gyarországi bányavárosokban*) vetette meg lábát, hol

¹⁾ Ib. fol. 197, b, és 198, a, cf. Wagner II., 257, jegyzet.

²⁾ Tomašek op. cit. 36 lapon Gyakran, mondja, egyezkedett a tanács-sal; s aztán hozzáteszi, hogy ebből fogalmat szerez az ember „von der Ge-nügsamkeit des wackeren Moller, der es ohne Zweifel viel besser haben konnte wenn er es nur gewollt hätte“. A Moler után következő Serpiliussal 1558-iki nov. 2-án, és decz. 12-én, tehát kétszer egyezkedtek előre s még sem tudott sokáig maradni. cf. Lőcsei városi levélt. Scrin. 5, fasc. 19, nr. 2.

³⁾ Mat. Moler. fol. 462 és 463. Wagner II., 259.

⁴⁾ Wagner I., 289—291.

⁵⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 7, fasc. 2, nr. 20, 21.

) A török hódoltság korában „alsó magyarországi bányavárosok-nak nevezték Selmecz-, Körmöcz-, Besztercze- stb. bányavárosokat, szemben a Sze-pességen lévő 7 bányavárossal, melyek „felső-magyarországiak*-nak neveztettek.

a városi tanács, majdnem mindenütt jegyzőjének vezetése alatt, rendes lelkészekül fogadta őket. Köztük legnagyobb szerepet játszanak Cammerknecht Ulrik selmeczi, Kintzel János, Aquila Márton beszterczébányai s más lelkészek. Oláh Miklós most megyéjének gondozására fordítván figyelmét 1557-iki augusztus 1-jére Nagyszombatba főzsinatot hirdetett, hol minden pap kénytelen volt kimutatni azon czímet és jogot, melyen egyházi javadalmát bírja.¹⁾ Balásnak ügye aug. 4-én került a zsinati bizottság elé, minthogy azonban súlyos betegen feküdt, csak mentegető levelét olvasták fel s húsz napi halasztást engedtek neki, mire szeptember 11-én gergelyfalvi György prókátora által mindenre, bár nem kielégítőleg, felelt. Mai napig sem volt megerősítve az érsek által, mivel azonban püspöki kineveztetésében meg volt neki engedve, hogy prépostságát is megtarthatja, nem tették le, hanem a jogtalanul élvezett jövedelem fölött alku-
dozásokra az érsekhez utasították, kitől csak a következő év október 5-én kapta a megerősítést.²⁾

Az 1558-ik évben, mely Balásnak prépostságát megerősítette, a káptalan, mely az általánosan terjedő romlottság s könnyelműség között s daczára annak, hogy minden oldalról szorítottatott, hivatásának eleget tenni igyekezett, kénytelen volt becsületében védekezni. Ugyanis, egyik tagját, a már ismert Monoszlay Péter kanonokot, egy felbújtott nő erkölcstelenséggel vádolta. A gonosz vád az egész testületre gyanús

¹⁾ Breznyik János, A selmeczbányai ágost. hitv. evan. egyház és lyceum története, Selmeczbánya, 1883, pag. 95. cf. Péterffy Károly, S. J. Sacra Concilia, Posonii, 1742, p. II. fol. 7.

²⁾ Péterffy, fol. 19, col 1; és fol. 24 col. 2 stb.; s fol. 32. — Prot. 1550, Ind. II., fol. 6 b, és 7 a, visszaveszik Imre Nagh de Ugra nevű elhalt testvéröknek tárgyait ugrai nagy Jakob alias Oláh és *Oláhy Miklós*. Aligha nem az érsek családja.

árnyékot volt vetendő; miért is a káptalan Monoszlayra egyházi tisztázást szabott. Ez tehát január 18-án ötödmagával, mint az okmány mondja, katolikus, becsületes s jóhírnevű papi személyekkel eskü alatt visszautasította a rágalmat, mert valamint eddig mindig jó hírnévre s becsültre törekedett, úgy ezentúl is a sír széléig azon nyomdokon akar haladni.¹⁾

Nemsokára azt látjuk, hogy Balás prépost a kamara jogait gyakorolja. Meghalt ugyanis Body György csanádi püspök, ki leleszi prépostsága mellett a landekit is elfoglalta. A miechovi kolostor sokáig perlekedett vele, eleintén a szepesi préposthelyettes előtt, később pedig Ferdinándnál, míg végre sikerült kivinnie, hogy Landeket visszakapja,²⁾ a prépostság tényleges bírtokába azonban csak Body halálával jutott. Hagyatékát lefoglalta Balás prépost, ki azt Récskey Margittal, Body nővérével szemben is megtartotta a kamara számára.³⁾

Közben folytatta Oláh Miklós a kath. egyháztól eltért és törvénytelenül megnősült papok elleni harczot. Derecskey János kanonokot a bányavárosokba küldte, ki május 16-án tizennyolcz pontot, melyben nagyon rövid s világos határozottsággal ki van mondva az egyháznak tana, terjesztett a Selmeczen egybegyűlt papok elébe.⁴⁾ Ezen pontokat azonban különösen Cammerknecht (másképen: Cubicularius) nagyon kifogásolta,

1) Prot. 1562. fol. 132. a, b. Egyéb neveken kívül előfordúl az okmányban: Christophoro Kayner Archieppo thornensi, mi azonban hiba, mert ugyanazon kanonok más helyen Christoh. de Cassovia *Archidiaconus Tornensis*-nek neveztetik. cf. Prot. 1550., Ind. II., fol. 187, a.

2) Wagner I., 433.

3) Prot. 1562, fol. 152, b. Holevszky Vincze, a következő landeki prépost már miechówiai szerzetes volt. Ib. fol. 131, a, b.

4) Breznyik, 101—103, lap. Selmeczi Ulrik vagy más társa oda írta reájok: Exhortatio impia vagyis istentelen intelmek.

ki velők szemben forró epébe mártott tollal a maga tételeit állította fel, melyek közül a pápáról szólóban az áll, hogy a római pápa sem nem feje az egyháznak, sem nem tagja, hanem inkább Istennek ellensége és antikrisztus, ki az erkölcstelenségen kívül három nagy gonoszság bűnében részes.¹⁾ Az egyházzól, melynek talán még felszentelt papja volt, azt mondja, hogy a római egyház manap sem nem anyja sem nem gyökere a kath egyháznak, mint volt Cyprian idejében, hanem bálványok szemétje s latrok barlangja.²⁾ A keresztjáró s úrnapi körmenetek, mint hajmeresztő bálványos örület és sok bűnnek kútforrásai, mellőzendők.³⁾ Hasonló módon folytatja, míg a nótlenségi fogadalmat minden örűltség legnagyobbikának nem nevezi.⁴⁾ A pápistákat már Nestorius, a visszakeresztelők s más tévtanítók sorába helyezi,⁵⁾ s így elérte azt, hogy az egyház hívei egyszerre azon kívül találták magokat, míg a forradalmi prédikátorok annak jogait élvezhetni gondolták. Vajjon iratát átadta-e Derecskeynek nem egészen világos. Talán más, szelidebb alakban s inkább a német augsburgi hitvallásra hivatkozva felelt neki, mivel Derecskey nemsokára azt írja vissza, hogy azon hitvallást egész Bécsben sem tudta megszerezni.⁶⁾ Megfelelt ez az akkori német viszonyoknak is, mert valóban daczára annak, hogy Luther azt mondta, hogy ezen hitvallásnak örökké kell maradnia, ha mindjárt

¹⁾ Ib. 135 lapon.

²⁾ Ib. 137, 138.

³⁾ Ib. 137, in medio.

⁴⁾ Ib. 140 in fine.

⁵⁾ Ib. 136 post inita. A németországi akkori viszonyokra nézve lásd Janssen, IV., 28 stb., hol Staphylus, Brenz s más itt említettekről felvilágosítás adatik.

⁶⁾ Pázmány Péter, Kalauz, Posony, 1637, III, kiadás, fol. 410—435, hol ezen hitvallás bővebben van tárgyalva. Breznyik, 118, in fine.

Németország tönkre is menne miatta,¹⁾ mégis már 1557-ben magok a németek sem ismerték többé, mivel 1531 óta annyiszor alakították által, hogy majdnem minden kiadása másképen hangzott,²⁾ s azért akkor s 1561-iki január 21-én a naumburgi gyűlésen nagy visszavonások között tanakodtak a fölött a fejedelmek, hogy melyik kiadásra alapítsák tanukat.³⁾ A hold változásaira emlékeztető sorsa lehetett a hasonló itteni hitvallásoknak is, mert Xylander, ki 1610-iki nov. 16-án lett seniorrá, az átvett könyvek között hatodik helyen említi az úgynevezett confessiót is, de hozzáteszi, hogy tele volt törlésekkel és javításokkal.⁴⁾ És mégis erre volt kénytelen mindegyikök esküt tenni, s nevezték invariata vagyis változatlan- s igaznak.⁵⁾ Az érsek tovább haladt a megkezdett úton s 1559. december 2-án új zsinat tartása fölött tanakodott az oldala mellett lévő püspökökkel.⁶⁾ Ámbár a zsinat csak a következő évben jött létre, mégis talán ennek nyomása alatt állították végre össze a prédikátorok 1559-iki decz. 6-án a híres Confessio heptapolitana-féle hitvallást, mely Cammerknecht Ulrik pontjaitól egészen elüt, s melyet, mint magok mondják, a szent írás s tudós emberek könyveiből szedtek egybe.⁷⁾ Pontjai szórul-szóra meg-

¹⁾ Janssen III., 199.

²⁾ Ib. IV., 24, 25.

³⁾ Ib. 132, 133.

⁴⁾ Goltz, XXIV. Regales, fol. 43, nr. 6: Duos libellos in 4-to, ejusdem argumenti, continentes Confessionem fraternitatis, et nomina illorum Pastorum, qui confessioni subscriperunt: quorum *prior multis lituris et correcturis plenus* stb. a másodikat 1589-ben adta nekik a lőcsei Plattner.

⁵⁾ Ib. fol. 293 dto.: 1622. jun. 26.: invaritae illi et *γνηστα* dictae t. i. subscribere debent.

⁶⁾ Péterffy, fol. 37, col. 2, hol Bornemisza, a későbbi prépost szavazata áll.

⁷⁾ Breznik, 145—157. A hét bányaváros másutt így van jelölve: C. S. N. B. K. D. L. (Korpona, Selmecz, Novisolum, Bnkancz, Bakabánya, Kör-möcz, Dille-Bélabánya, Libetbánya).

egyeznek avval, mit nálunk tévesen Stöckel Lénárdnak tulajdonítanak s némely helyen egészen kath. módon hangzanak, mert az oltári szentségről szóló fejezetet pl. így kezdik: Az úrvacsorában tanítjuk és hiszszük, hogy Urunk teste s vére valóban s lényeg szerint jelen vagyon stb.; s csakis a két szín alatti áldozást s a nép nyelvén való éneket akarják e mellé;¹⁾ a gyónásról pedig az egyház tanítását erősítik, midőn azt mondják, hogy *Privatam confessionem*, a magány gyónást három okból megtartjuk stb.²⁾

Ugyanazon emberek révén származott által Szepesbe és Sárosba is ugyanazon hitvallás, mert épen Ulrik, Kintzel és Aquila menekültek Oláh és Ferdinánd fenyegetései elől a keleti vidékekre s 1560-iki június 7-én Késmárkon tartózkodnak,³⁾ honnan Ulrik az országból véglegesen távozott, daczára, hogy a selmecziek nagyon hívták vissza, Kintzel később megint Beszterczebányára ment, hol maig is megvan az általa behozott isteni tiszteletnek rende,⁴⁾ Aquila pedig Bártfára került prédikátornak, hol egy másik, Radaschinus Mihály nevű társával vezették a pápista lelkiismeret alól megmenekedett népet.

A lőcsei krónika 1548-ra teszi a hitvallás átnyújtását.⁵⁾ Türk Dániel 1549-iki augusztus 14-ike utánra s azt állítja, hogy ő maga, a plébános s a predikátor szedték egybe s küldötték Radaschinus által Eperjesre, de már megelőzték volt őket az eperjesiek a magok-

¹⁾ Ib. 153 nr. XI.

²⁾ Ib. 154 nr. XII.

³⁾ Beszterczeb. városi levélt. fasc. 267, nr. 63, hol Kintzel és Aquila közös levele van.

⁴⁾ Ib. fasc. 108. nr. 10; de rá van írva 1581 ápril 12 (?).

⁵⁾ Látszik abból, hogy Sperfogel és Hain között, tehát több mint száz éven át, nem egykorú kéz írása. cf. Wagner II., 2.

éval.¹⁾ Az 1564. június 8-án Bártfán történt aláírás Radaschinusé, Aquiláé és a Lőcsén működő Cruciger Alberté, mi arra vall, hogy nyugatról került ide.²⁾ Még az átnyújtása sem biztos, mert még 1568-ban is, midőn a prépost zsinatot akart tartani, csak azt írja Serpilius Lőrincz, hogy október 25-én összegyűltek a XXIV plébánosok s megírták a confessiót, mely azonban a zsinat elmaradása miatt a testvérület szekrényében maradt.³⁾

Míg ezek folytak, Balás prépostra is ránehezedtek az idők s végrendeletét Ferdinánd által jóváhagyatván az 1560-iki év elején elhagyta az árnyékvilágot. Hagyatékára s a prépostság jövedelmére Thurzó Szaniszló, ki az 1558-iki márczius 29-én elhalálozott János után jutott a vár birtokába, azonnal rá tette kezét, úgy, hogy Ferdinánd már ápril 19-én kénytelen volt ráparancsolni, hogy az elvett dolgokat Bodogh (Balogh) Annának, a prépost nővérének adja vissza.⁴⁾

E tapasztalatok egyszersmind, arra bírták a királyt, hogy a Szepességre azonnal olyan prépostot küldjön, kiben a már-már minden oldalról emelkedő kétes viszonyok között tökéletesen meglehessen bízni. Választása *Petrus Paulinus* (1560—1561) csanádi püspökre esett, ki Oláh érsek oldala mellett már eddig is fényes nevet szerzett magának. 1553-ban mint az egri szt Péter prépostja szerepel, honnan urával egyetem-

¹⁾ Wallaszky Pál, *Conspectus reipublicae litterariae stb.*, Pozsony s Lipcse, 1785, 115 lap. a) jegyzet alatt. Ez tehát mind nem felel meg a történeti valónak, ámbár az eddigi írók utána indultak.

²⁾ Tomašek, 31. jegyzetben.

³⁾ Mat. Moler. fol. 505, in fine. Csak későbbben fogunk róla hallani.

⁴⁾ Wagner I., 379. cf. Prot. 1550, Ind. II., fol. 176, a) Thurzó Kristóf fiai: Szaniszló, Jeromos, Elek, Kristóf; Thurzó Bernárdéi: János, Kristóf, Bernárd, ifjabb János. cf. Prot. 1562, fol. 34, a, b, hol ugyanazon Bodogh Anna Nádas nevű birtokát gersei Pethew János, soproni főispán adja magának.

ben Esztergomba került.¹⁾ 1557-ben mint zsinati bíró esztergomi kanonok és szt. István prépostja,²⁾ s ugyanazon évben csanádi püspök. 1558-ban mint az érseknek titkára írt alá néhány okmányt³⁾ s mint ilyen s az alsó magyarországi bányavárosok lelkészei által jól ismert egyéniség jött a Szepességre. 1560. május 1-jén régi szokás szerint megröstittetik az érsek által s esküt tesz arra, hogy a prépostság jogait fentartandja s a régóta elhanyagolt egyház-látogatást kötelességszerűen végezni fogja. Valóban ha valamire szüksége volt a prépostságnak, úgy a között első helyen az egyházlátogatás nevezhető, mely hajdanában olyan szép érintkezésben tartotta a prépostot papságával, mely azonban lassanként divatját multá. Az egyházi törvények értelmében még aragoniai János érsek s pápai követ 1486-ban meghagyta a püspököknek, hogy évenként *kétszer* látogassák meg »collegia et domus Sacerdotum«, azaz a papok és szerzetesek házait, s Mátyás király azt törvénybe is ígtatta.⁴⁾ A szepesi prépostnak mint tudjuk, szt. Mihály s böjt első vasárnapja között volt kötelessége bejárni egész megyéjét s a papok egyházi és erkölcsi életéről tudomást szerezni, s a hol kellett, a bajokat orvosolni, de a mohácsi vértemetés utáni viszonyok sokszor útjában állottak annak, sőt Horváth prépost még az egyházi zsinattal is csak akkor fenyegette a ledér papokat, ha kapzsiságának fenekeetlen vágyait pénzzel kielégíteni nem voltak hajlandók.

1) Péterffy, fol. 17, col. 1. A nevek nagyon el vannak torzítva, úgy hogy pl. Szeremley helyett Sthresemleyt stb. olvas. fol. 20, col. 1.

2) Ib. fol. 8., 18 col. 1.

3) Breznyik, 105 in fine.

4) Timon, Purpura Pannonia, stb. fol. 24, in fine.

A mostani kor tehát, hol az Oláhországban hadakozó Laszky Albert háta mögött¹⁾ s talán az épen akkor Késmárkon parancsnokoló Horváth János védelme alatt olyan papok tartózkodtak a Szepességen, kik mint Cammerknecht, azzal dicsekedtek, hogy inkább házasságban mint az erkölcstelen nőtlenségi fogadalomban akarnak élni,²⁾ nagyon megkivánta, hogy a prépostok régi kötelességöknek minden áron eleget tegyenek, annál is inkább, mivel a papság vezetését azon Serpilius készült átvenni, ki daczára annak, hogy Melanchton tanácsa szerint a misét megtartotta, mégis az egyház tanítását folyton bálványozásnak nevezgette.³⁾

Még szomorúabbak lehettek a viszonyok Zemplén, Ung stb. megyékben, hol Belosics Ágost, leleszi prépostnak a királyhelmecei és pálóczi prédikátorok által felbújtatott jobbágysági valóságos forradalmat rendeztek urok ellen s egyik kíséretjét le is lötték, míg a prépostnak a nyíl- és golyózápor elől a kolostor falai közé menekülnie sikerült. Csak Székely Antal, kis várdai kir. parancsnok segítségével volt képes helyreállítani a békét, hol aztán az öt főczinkost bitófára vonatta.⁴⁾ Az urakról szintén ott olvashatjuk, hogy Perényi Gábor s Bebek Ferencz védelme alatt különösen nagymihályi Bánffy Sándor garázdálkodott, ki templomokat, sírboltokat, temetőket megszegett, úgy, hogy őt saját anyja kiátkozta.⁵⁾ Mennyit adtak az eskü szent-

1) Prot. 1560. fol. 2, b, hol május 3-án Menguszfalvát s Hodermarkot zálogosítja el az oláhországi hadjáratra. cf. Schmitth, Imperatores Ottomaniei, fol. 181; és Prot. cit. fol. 48 b, 49 a, b, 52, b.

2) Breznyik, 87 ante med.

3) Mat. Moler. említ. 458, lapján.

4) Prot. 1562, fol. 77. a—84, b.

5) Ib. fol. 92, a—113, a; fol. 102, a: propria sua genitrix Alexandrum devovisset et execrata fuisset, illi maximum malum imprecando*. cf. Janssen III. 400. hol hesseni Fülöp szt. Erzsébet sírját kifosztja.

ségére, megmondja maga Perényi, ki későbbben állítólag azért tért a király hűségére, mert látta, hogy Sándor s társai háromszor változtattak urat s mégis mind-egyiknek esküvel fogadtak volt hűséget¹⁾ Az eskü-minta mutatja, hogy katolikusok nem voltak, hanem az ottani prédikátorok befolyása alatt állottak s politikai nézetöket is a franczia király óhaja szerint idomították.²⁾ Ha hozzá vesszük egyes ottani prédikátorok pl. a debreczeni Kálmánchehi Márton életét, úgy hazánknak akkori állapotáról, ha nem is szép de hű, ámbátor nagyon szomorú képet nyerünk.³⁾ Milyenek voltak ekkor a viszonyok Szepesben nem tudjuk még tökéletesen, mert a legtöbb forrás s okmány még lap-pang, de a következő században itt is találunk némi-leg hasonló dolgokat, egyelőre azonban biztos, hogy még 1562-ben is találkoztak papok, kiknek mind tanításuk, mind életök kifogástalannak bizonyult. Így olvassuk pl, hogy bizonyos András, svedléri plébánosnak titkos bűjtogatására Gergely felkai plébános meg-támadta volt Filker Szervác, strázsai papnak becsü-letét. Az ügy a préposti helyettes elébe került, hol Szervác tanúi s eskütársai (conjurator) úgy mint Graff Demjén (?) matheóczi, János tepliczi, Miklós lucsivnai plébánosok még mind tanítások mind éltök ártatlan-

¹⁾ Ib. fol. 98, a, hol a Werner György által előírt eskü így hangzik: En N. Eskwzem az elew Istenre ees az Thellyes Zentharomsagra, hoggy En Wrwunk ew'feölssgehenek ferdinandos Magyary kyrálnak hyw lezek. mynd az my waronkal Naghmyhallal Egyethemben. Mynth az Egyeb yambor hywey ew felssegenek, ees az attyafjaknak. Walakyknek Masthan az Warba Rezek wagyon hyw lezek: Ez warath sem thythkon Sem Nylwan Semmy okkal el nem ydegenethem, Sem el Nem Zakazthom, Isthen Enghem wgy Segellyen*.

²⁾ Prot. 1565, nr. VI., fol. 140, a, stb.; fol. 149, a: „a francisco Be-bek, petro pethrowyth, a Rege franciae, et a Caesare Thurcarum* függ Iza-bella fia, mondja Ewdenffy János s ezek esküvel ígértek mindenféle jót.

³⁾ Bornemisza Péter prédikátor írja le Mártont. cf. Pázmány, Kalauz, fol. 246 s 245.

ságára nézve minden gyanún felül álló papoknak (clerici) mondatnak.¹⁾ A mi a svedléri Andrással szemben világossá teszi, hogy mindnyájan az egyház s törvényeinek hű fiai voltak.

Petrus Paulinus élete ugyan nagyon rövid volt arra, hogy sok egyházlátogatást végezhetett volna, de már május 21-én egyházi zsinatot hirdetett, melyen a káptalan hozzájárulásával minden mutatkozó hiányt s panaszt orvosolni óhajtott.²⁾ A Késmárkon tartózkodó beszterczebányaiak fentemlített leveléből tudjuk, hogy a papok feles számmal jelentek meg, hogy sokan közülök hamarjában tonsurát vágattak, hogy a lőcsei lelkész (tehát: Serpilius) tartotta az üdvözlő beszédeket s hogy a megjelenteknek háromféle osztálya lett volna; a katolikusok-, a predikátor vallásúak- s az ingadozóknak osztálya s hogy a prépost e szerint is bánt volna velök. Mivel azonban, mintegy gúnyolódó hangon, hozzáteszik: »Gott erhalte seine kleine Kirchen« vagyis Isten tartsa meg kis prépostságát, talán inkább a régi zsinati bíró s érseki titkár, mint a prépostság java lebegett szemök előtt, mi nagyon valószínűvé lesz abból is, hogy kedvteléssel említik, hogy a zsinaton semmiféle érdemleges határozatot nem hoztak, hanem csak egy jövőendőben tartandó zsinat felett tanakodtak.³⁾

Bornemisza Gergely prépost. Azon zsinatot azonban Petrus Paulinus már nem tarthatta meg, mert ezen-

1) Prot. 1562, fol. 36, b, 37, a: *quodam* Andrea nunc plebano de Schwedler.

2) Szep. orsz. levélt. Scrin. 9, fasc. 1, nr. 1, hol a hernádi kerülethez intézett levél van, melynek több szava elüt a Wagner I., 382 stb. lévőétől. A senior: Ego Nicolaus Cziestovinnus ad stum Andream Capellanus. Joh. Saporinus capellanus ven. Capituli in Leton, Joh. Virbitzky capell. ven. Capituli in Thoma stb.

3) Semmi említése még az úgynevezett 1549-ki hitvallásnak.

túl betegeskedvén, már 1561 áprilisban megszűnt élni. Halála után a Thurzók egyik rokonuknak szerettték volna megszerezni a prépostságot, hanem a király *Bornemisza Gergely*-t (1561—1584)¹⁾ küldötte a Szepességre, ki alatt a prépostság nagy átalakuláson ment keresztül. A jószágok lassanként elidegeníttetek, a káptalan elszegényedett, különösen míg Gergely prépostnak rendkívüli kegyeltje Nagyszombathy Gergely káptalani s szepesmegyei jegyző fen tudta magát tartani a káptalan nagy kárára. Hasonló módon alakult által a papság is, mert az egyház emberei kihalván, azok helyét sokszor hamisított felszentelési bizonyítványnyal ellátott emberek foglalták el s Bornemisza prépost beérte velök. Így történt meg, hogy az utána következő prépost már csak a káptalan birtokain, úgy mint Ragyolczon,²⁾ Létánfalván, Tamásfalván talált kath. plébánosokat, míg a többiek majdnem mindnyájan oda ujlak, hogy nyilvános házasságra léptek s az oltári szentséget két szín alatt szolgáltatatták ki, min a régi nemzedék kihaltával már nem csodálkozott senki, mivel a Türk Dániel s a vele hasonló elvű tanítók iskolájából kikerült ifjabbak már nem ismerték a régi valást, mint azt a besztercebányai és selmeczbányai jegy-

1) Valódi neve: Gergely, nem: György, mert az okmányban majdnem mindenütt: Gregorius áll s csak igen ritkán Georgius.

2) A ragyolczi (ordzovjani) templom s *plébánia* 1550 táján keletkezett s talán György, azelőtt ábrahámfalvi plébános volt az első ragyolczi lelkész. cf. Szep. orsz. levélt. Prot. 1550, fol. 67 a — 70 b, hol egy híres tanúkereset *Marczelfalvát* 7 telekből állónak mondja és oda állítja, hol ma Horanszke, Spetigaovcze (Spetinger), szóval a Zsákócz és Kissócz között fekvő puszte pole fekszik. Későbbi neve Hora volt, melyet talán Szemercseny Kristóf a lipői Hora nevű községe után adott neki. cf. fol. 40 — 44 a, hol a bizottság Ábrahámfalvától kezdve Machalfalva, Svábócz, Szepes-Szombat, Leibicz, Ménhárdig köröskörül járja az említett területet. Röviddel a fent említett év előtt még temploma is volt Marczelfalvának. E két kereset rendkívül érdekes dolgokat tartalmaz.

zóknek Oláh érsekhez intézett felirataiban olvassuk.¹⁾ Gergely préposttal legelőször találkozunk, midőn mint az érsek által kirendelt zsinati bíró az erélyes fellépés ellen szavazott. Hogy kik voltak szülei, eddig felde-
ríteniünk nem sikerült, mert daczára annak, hogy több Bornemisza szerepel a Szepességen, egyiknél sem olvassuk, hogy Gergelyt rokonának mondaná. Már a század elején mint lőcsei harminczadosok említettnek Bornemisza János és Mihály János talán ugyanaz, ki későbbben mint kincstárnok nagy hírnévre tett szert s aligha nem Gergelynek valamely elődje. Későbbben pécsi Bornemisza Gergely, egri várnagy fordul elő, ki-
nek utódai a sárosi demétei meg keszthelyi előnevet viselik.²⁾ Azonkívül polyánkai Bornemisza szepesi vár-
nagyot is hallottuk emlegetni azelőtt. Hogy kivel volt Gergely prépost rokonságban, nem tudjuk. 1561-iki jun. 26-án lett kinevezve s jul. 10-én Oláh érsek által megerősítve.³⁾ Augusztus 24-én pedig először említ-
tetik a Szepességen, midőn a XXIV plébános ajándék-
kal kereste fel a káptalanban.⁴⁾ Röviddel utána meg-
kapta az engedélyt arra is, hogy két egyházi javadal-
mat bírasson, minek azután egész életén át hasznát
venni igyekezett,⁵⁾ különösen mikor mint jászói prépost
a jövedelmet kemény szigorral hajtotta be, mint azt
egy 1611-iki tanuvallomásban olvassuk, hol mindnyá-
jan oda vallanak, hogy Bornemisza Gergely prépost
súlyosbította terheiket s midőn a községek kérni jöt-
tek hozzá, az úr megharaguvék — mondja egyik volt
hivatalnoka — és a jászói főbíró Szakadi Albert nevű

¹⁾ Breznyik stb. említett helyein.

²⁾ Protocoll. 1588 fol. 249.

³⁾ Wagner III., 89.

⁴⁾ Matricul. Moler. fol. 476, hol azonban 1560 (hibásan?) iratik.

⁵⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 11, fasc. 5, nr. 78.

embert a vár kapuja előtt levonatván három pálczával megverette.¹⁾

Ugyanazon — 1561 — esztendőben meghagyta Ferdinánd Zay Ferencz kassai kapitánynak, hogy a káptalant tartsa meg eddigi rendes dézsmája élvezetében, mit több oldalról megtámadtak volt.²⁾

Gergely prépost a királynak kegyét magával hozta a Szepességre, mert idejötte alkalmával már királyi tanácsosként szerepel s későbbben is annyi czímet tudott összehalmozni, hogy ezek sokasága után ítélve legalább is a félvilágot kellett vállain hordoznia. Igaz hogy prépostságai mellett még mint tornai főesperes, mint az úr kápolnájának grófja és az olvasó kanonokság jövedelmeinek bírtokosa, későbbben mint a végvárok biztosa, mint a létonkői és lechnitzi néma barátok (karthauziak) jövedelmeinek élvezője, mint a szepesi kamara elnöke, mint csanádi, későbbben mint váradi püspök található. Hogyan töltötte be mind ama hivatalokat és hányszor tartott a szepesi káptalanban székhelyet, nem tudjuk, tény azonban, hogy alatta a prépostság mind anyagi mind pedig vallási tekintetben nagyon sülyedett; sőt még az ő személyes gondjaira bízott egyes nagy urak gyermekei is elszakadtak az egyháztól, mint pl. gradeczi Horváth Gergely, kinek atyja a Zrinyi előtti híres szigetvári hős, gradeczi Horváth Márk³⁾ csak azért bízta fiát az illető urakra, hogy őt az egyháznak hitében megtartsák. A prépost, kinek nevét is viselte a híres nagyőri (strázskai) földbírtokos, ugyan Olaszországban

¹⁾ Szep. kápt. levélt. Scrin. 10, fasc. 2, nr. 42.

²⁾ Szep. orsz. levélt. Prot. 1611, fol. 79 a stb.: „az wr megh haragwek es az Jazay feo Byrot stb.

³⁾ Wagner, I., 176, 182 és 183, hol Márk szigetvári szereplése, valamint Zrinyi Miklós levele olvasható, melyben a hősemler kardját és mellvértjét kéri.

is neveltette a fiatal Gergelyt és művelté tette, de lovagias atyjának vallásában nem tudta megtartani.

Alig egy év múlva a Szepességet a töröktől való félelem remegtette. Midőn ugyanis Bebek György török fogságba került, Pelsőczre s Györgynek egyéb bírto-kaiba Szepesmegye volt kénytelen küldeni katonákat. Mikor aztán csömöri Zay Ferencz kapitány vasas németeket küldött ide, panaszkodva említi a megye, hogy a vidék tökéletes kimerültsége következtében nemcsak azokat nem lesz képes kitartani, hanem még az esetleges török becsapások ellen sem védelmezheti magát.¹⁾ Gergely prépost ugyanazon időben Miksa megbízásával Egerben s más véghelyeken járt, mert Török Imre, Balassa János liptó-ujvári parancsnoka, ki királyi parancsot hozott Gergelynek nem találta őt itthon,²⁾ s csak sz. Katalin utáni csütörtökön tudta átadni megbízó levelét³⁾

Ugyanazon évben a szepesi egyházi viszonyokra nézve igen jellemző ítéletet volt kénytelen hozni Gergely. Matheócz ugyanis még 1546-ban pénzt vett kölcsön a hunfalvi templom pénztárából és ezt mostanáig sem térítette meg. Hunfalu Eilffinger János késmárki prokátora által panaszt emelt a préposti helynök előtt s az adósok pervesztesek lőnek, úgy hogy az adóssági összegezen kívül még 10 frt és 80 denárnyi költségben marasztaltattak el. A vonakodókra Gergely aztán ki-közösítést mondott ki, mely Infra missarum solemnia vagyis szt. mise közben, harangozás mellett volt hirdetendő úgy, hogy a nép előtt az égő gyertyákat ki-

¹⁾ Szep. orsz. levéltár. Prot. 1562, fol. 1 b és 2 a.

²⁾ Ib. fol. 4 b.

³⁾ Ib. fol. 33, f. Érdekes benne, hogy Gergely már 1548-iki decz. 22-én Bécsben Jurisics János végrendeletében mint végrehajtó szerepel. Éltesb korúnak kellett tehát lennie, midőn Szepesbe jött.

oltották s a szószékről a földre dobták a Hunfalván működő biztosok.¹⁾

A következő évben, midőn az érsek újra egyházi zsinatot hirdetett, Gergely prépostról csak azt olvassuk, hogy a XXIV plébános testvérületének papjait összehíván költségadásra szólította fel, de hányan vettek részt az összejövetelben, nem is lehet sejteni. A bányavárosok predikátorai nem jelentek meg a zsinaton.

1565-ben felkarolta Miksa király Gergely prépostnak és a káptalannak ügyét, midőn Szepesmegyéhez intézett levelével meghagyta, hogy a kapzsi urak ellen a dézsma élvezetében tartsa meg a prépostot káptalanával egyetemben.²⁾ Még nagyobb kegyelem érte Gergelyt az ugyanazon évi pozsonyi országgyűlésen midőn a *káptalani iskola* fentartására és a netaláni veszély idejében elrejtendő levéltár számára Gergelynek nov. 20-án a lechnitzi kolostort és nov. 21-én a létonkői birtokot adta Miksa király.³⁾ A lechnitzi szerzetesek már 1563-ban oly annyira szegények voltak, hogy főnökük még a királyválasztási napon sem jelenhetett meg Pozsonyban anélkül, hogy a velkfalvi birtokot el ne zálogosítsa.⁴⁾ Most pedig az elszegénye-

¹⁾ Ib. fol. 24, b, és 26 b. Hunfalván eszerint tehát még kath. isteni tisztelet volt. Plébánosa egyébiránt a már ismeretes váraljai János kanonok volt, ki épen azért lett oda rendelve, hogy a népet vallásában megtarthassa. A végrehajtásról szóló jelentés Bakscha Ábrahám, káptalani jegyző gondatlansága következtében elveszett, s csak az első sora maradt meg. E Bakscha később Laszky Albert titkára és a híres oláh hadjárat történetírója. Nem lehet határozottan kivenni, vajjon 1561-et vagy 1562-t írt a jegyző. Talán 61 lesz a megfelelő szám.

²⁾ Szept. kápt. levélt. Scrin. 10, fasc. 2, nr. 43.

³⁾ Wagner, I, 435 és 436.

⁴⁾ Prot. 1562, Ind. II., fol. 3, a, b.

dett bírtok Gergely prépostra ment által, ki azt nemsokára Magócsynak zálogosította el.¹⁾

A létonkőit ugyan Ferdinánd már 1549-ben a szepesi káptalannak adta volt²⁾ és ez annak czímén új virágzásba hozta itteni iskoláját, mely 1550-ben több osztálylyal rendelkezett³⁾ s még — mint Miksa mondja — 1565-ben is feles számú tanítvánnyal rendelkezett,⁴⁾ de Gergely prépost új adománylevéllel erősítette meg magának a zárkára való jogot, mit későbbben avval bizonyított, hogy ezt a bírtokot is előbb Kátay Ferencznek s utána Lőcsének adta zálogba.⁵⁾ A káptalan ez által nagyon megkárosodott s többször fel is szólalt Gergely mód nélküli eljárása ellen, de az idők viszonyosságai következtében védőre nem találhatván, minden felszólalása daczára jövedelmének kárát vallotta. Hogy mivé lett ennek következtében a viruló iskola, későbbi okmányokból csak sejteni lehet.

Ugyanazon évben fogott a lublói várparancsnokság az adó egy új nemének kivetéséhez. Annak czímén ugyanis, hogy a nős papokat a várhoz tartozó községekben megtúrte, a dézsmának felét követelte be,⁶⁾ mit nemsokára avval toldott meg, hogy nagymennyiségű zabot is adatott magának évenként a prédikátorok által,⁷⁾ és midőn azért négy évvel (1569) későbbben e miatt keserű panaszt emeltek Lublón, a

1) Prot. 1565, fol. 58, hol az egri káptalan Magócsyt mint a vallás üldözőjét tünteti fel. Gergely prépost egy helyen testvérének nevezi.

2) Szep. kápt. levélt. Serin. 6, fasc. 5. nr. 10, 11.

3) Prot. 1550, fol. 46, a, b, és 65 a, stb., hol a káptalani iskolára vonatkozó érdekes eset fordult elő.

4) Wagner I. 438.

5) Prot. 1586, fol. 278, hol Kátay s Lőcse a Létonkő miatt perlekednek.

6) Mat. Moler. fol. 486.

7) Ib. fol. 491 és 496. Ennek neve később: strenna vagy Colenda.

parancsoló kapitány, Macsejovszky Gáspár nevében azzal fenyegetőzött, hogy jezsuitákat hoz be az illető plébániákra. Hallgattak s fizettek egy századon át, csakhogy a még hátralévő jövedelem bírtokában maradhassanak.¹⁾ Későbbben pártjokat fogta Schwendi Lázár királyi hadvezér s utána Rueber János, de nem mentették meg őket a lengyelek kemény bánásmódjától.

Egyébiránt ezen 1569-ik és az előtte való év, mint fentebb említettük, tekinthetők a szepesi vallási viszonyok forduló éveinek, mert 1568. október 26 án elkészítették a prédikátorok hitvallásukat, hogy azt a prépost által elrendelt zsinaton benyujthassák. Elmaradt ugyan a zsinat s ennek nyomán a hitvallás nyilvános átadása is, hanem ezentúl erre hivatkoztak s annak leple alatt hirdették bátrabban az új vallást.²⁾ Ugyanazon évben törték meg a régi egyház azon kényszerét is, melynél fogva minden plébánostól, mielőtt javadalmába bevezetteték, felszenteltetési bizonyítványát követelte volt a prépost. Plattner Antal lőcsei tanfőtt a sziléziai Briegbe küldötték, hogy onnan hozza el az említett bizonyítványt.³⁾ Ugyanonnan hozta papi bizonyítványát, úgy látszik, Serpilius Lőrincz is, mert fia s unokája is odajártak későbbben.⁴⁾ A brieg-ligniczi herczeg pedig már 1527-ben küszöbölte volt ki a régi

¹⁾ Ib. fol. 660. Lubló mint látjuk veszedelmes játékot űzött a vallással. A Németországban akkor már nagy szerepet játszó jezsuitákról azt írja titkon a senior, hogy novissimam Sathanae creaturam, a sátán legujabb szülöttjét akarja behozni Lubló, a miért az isten meg is büntette, mert Lublót Miksa vette el tőlük. cf. fol. 505.

²⁾ Ib. fol. 505 in fine. Ugyanazon 1568-iki évben tette által gyűléseit a megye állandóan Lőcsére

³⁾ Lőcsei krónika ad An. 1568.

⁴⁾ Goltz, XXIV. Reg. fol.

egyházat, mert isten, mint mondja, semmiféle bálványozást nem akar megtérni,¹⁾ s így a papszentelés sem volt már a régi; sőt e század folyamában oda fejlesztették a hercegek a vallási átalakítást, hogy még a luteránus hitet is pápistai tévelynek mondták, s azt a kálvinista tannal helyettesítették.²⁾ És az ilyen helyről hozott bizonyítvány mellett megengedte Gergely prépost Plattnernek az itteni működést, miért később magok a prédikátorok folytonosan arra hivatkoztak mikor vallási nézetök meg lőn támadva.

Míg tehát a szepesi nemesség a préposttal s káptalanával Görög Mátyás érseki helyettes előtt a dézsma miatt perlekedett,³⁾ a plébánosok mint látjuk saját utjaikon jártak s kivitték, hogy ezentúl mint világiak bírhatták ama javadalmakat, melyeken hajdanában csak felszentelt pap tarthatta fen magát. Ez bátorságot öntött beléjük s azért nemsokára a templomi képek eltávolításához fogtak, a szép gót oltárokat leszegezték, a festett falakat mészszel vonták be, a szobrokat kihajították, mivel a nép még mindig ezen bálványokon függött. Hivatkoztak e tekintetben Bártfa példájára, hol 1557-ben kezdtek a képromboláshoz.⁴⁾ Nálunk, különösen az illésfalvi prédikátor lett e tekintetben híressé, ki Bártfának példáján indult. Thurzó Szaniszló és Elek e miatt kérdőre vonták, mire a XXIV testvérület hosszú levélben fordult a grófokhoz, melyben egyebek között azt mondják, hogy tizenegy esztendő

¹⁾ Janssen, III., 71.

²⁾ Ib. V., 491 in medio.

³⁾ Prot. 1565. fol. 102, b.

⁴⁾ Matr. Moler. fol. 592 és 593. Bártfa kivitte, mondják: hogy omnia altaria clauderentur. Vexilla. Candele diurne aliquin omnia illa inntilia amoverentur stb.

óta hiába prédikált a községnek, sine magno fructu (vagyis nagy haszon nélkül), mert annak szívében még mindig a szentek iránti tisztelet, ezen pápista istentelenség honolt, eltávolította tehát a Jézus kínszenvedését ábrázoló képeket, mire a nép zúgolódni kezdett és a prédikátort megvetéssel illette. Kérik azért a grófokat ne állíttassák helyre az illető képeket, mivel a nép még továbbra is megtartaná a bálványimádást, elég egy oltár mint az a wittenbergi templomban található.¹⁾ Miképen feleltek a grófok nem tudjuk, de a prédikátort nemsokára a községen kívül találjuk.

* * *

Az okmányok nagyhalmaza fekszik még előttünk, melyekből rendkívül érdekes dolgokat gondoltunk egybeállíthatni, de a közbejött zavaró körülmények megakadályozták szándékunk kivitelét s azért csak rövid visszapillantást vetünk a lefolyt időszakra, hogy annak különösen közművelődési oldalát némileg előtűntethessük.

Közművelődés. Iskolák. Erkölciség. Már az előbbi korszakban hallottuk, hogy olyan nagy volt a prépostság területén az iskolák száma, hogy 1437-ben már külön tanfelügyelőre kellett azok gondozását bízni a káptalannak.²⁾ Ezen iskolák száma a mostani korszakban még emelkedett, mert valóban majdnem minden faluban találunk ilyet; vagy legalább az alább említendő jegyzetekből azok létezésére következtetnünk

¹⁾ Mat. Moler. fol. 592. A hosszú levél nagyon érdekes világot vet a Szepességnek akkori viszonyaira. Keltezve van: Leibicz, 1582-iki október 5-éről. Ha 11 évvel visszamegyünk, valóban csak 1568 után találjuk a vallási viszonyok átalakítását. Már ez okmányban is arra hivatkoznak, hogy a prépost nemcsak a vallási szertartások kiküszöbölését tűrte, hanem neque ordinationem Brigensem improbavit (fol. 593, 10. sor) még a briegi bizonyítványt is jónak ismerte el.

²⁾ Évkönyv, 128—130. lap.

lehet. Különösen a mohácsi vészig terjedő időben találunk e tekintetben virágzást, míg az utána következő korban a valódi népiskolák lassanként kivesznek s a régi művelt tanítók helyét kiszolgált katonák foglalják el, kik rendszeren az »agilis« névvel jelöltetnek, mely akkori időben a katonák-é volt. Népiskolára vall pl. midőn olvassuk: Consors Valentini *Literati Scolastici* de Krompach, mely mutatja, hogy Krompachon 1501-ben iskola virágzott.¹⁾ Egy másik helyen megint az 1562-ben Liptó-Szent-Miklóson élő Ferencz azt mondja, quod *ante bellum Mohachiense* in dicto oppido Tharnocz (Liptóban) rectorem scholae egisset; mely szavak megint a kis Tarnócz-községben iskolát mutatnak.²⁾

Épen Szt.-Miklóson találjuk ugyanakkor Borbálát *quondam Blasii Scholastici* de Zenthmyklos özvegyét. Továbbá a híres marczelfalvi keresetben mondja nemes Albertus de Schavnik, Laszky Albertnek hivatalnoka, hogy édes atyjával, ki agebat *Rectorem Schole in Farkasfalva*, sokszor feljárt Marczelfalvára.³⁾ Szintúgy beszél 1565-ben Bozinkay Péter a nagysárosi iskoláról, midőn azt vallja, hogy *ante cladem Mohacsiensem*. In scola oppidi Sáros cum disceret . . . saepe Ministrasset az ott lévő ágostonrendű barátok templomában.⁴⁾ Az eperjesi iskoláról beszél 1569-ben бүкөsi Baksay János, midőn azt mondja, hogy 32 évvel előbb dum adhuc puer extitisset per aliquot annos habitasset in Eperjes et ibidem in Schola studuisset.⁵⁾ Hasonlóképen említi poli Csécsey Mihály a bártfai iskolát mondván: ipse per

¹⁾ Prot. 1510, fol. 33, a.

²⁾ Prot. 1562, fol. 10, a.

³⁾ Prot. 1550, fol. 67 a, 70 b.

⁴⁾ Prot. 1562, Index II., fol. 108 sequ.

⁵⁾ Prot. 1562, Index II., fol. 113 A—L.

⁶⁾ Ib.

tres cum dimidio Annos manserit Barthpae in Scholá.⁶⁾ Az iskola létezésének idejét megmondja a hatvan esztendő Sztropkói Bertalan 1549-ben, midőn arra vall, hogy cum ipse Barthpae scholas visitasset.¹⁾ Ugyanazon évben virágzik a régi késmárki iskola, hol Varkocs Menyhért bizonyos összeget hágy azoknak, qui in Kesmark student.²⁾ Nemsokára reá megint Szerencsen találunk iskolát, hol Monoszlay Péter szepesi kanonok és szerencsi apát házat ajándékoz el, cui ab Orientali domus plebani, ab occidentali vero plagis, Ipsa Schola vicinaretur.³⁾ Iskolát találunk továbbá a sárosi Hamburgban és a lechniczi kolostorban. Mindenek felett pedig állnak a már fent említett káptalani iskolák.⁴⁾

Mindez mutatja, hogy az egyház ezen korban sem hanyagolta el a közművelődést. A népnek vallási érületét mutatja az 1531-ben említett váraljai eset, hol a XIII város grófja és a bírák arra bírták a népet, hogy az a romboló plébános vallástalan prédikációi daczára elvégezte húsvéti gyónását és áldozását. Virágzott ezen korban a művészet, mert ebből származnak legszebb gót templomaink, virágzott a festészet is mint a szepesszombati oltárok képei mutatják, sőt még 1521-ben is találunk festőt, ki ha nem is érte utól művészetével az 1470-iki mestereket, mégis nagy kor örökösének mutatja magát. Nagyobb helyeken még dívottak a színi előadások is mint pl. Lőcsén, Késmárkon, Német-Lipcsén. Az új predikátoroknak tehát, mint lát-

¹⁾ Prot. 1522, Index IV., fol. 86, b.

²⁾ Ib. fol. 120, b sequ.

³⁾ Prot. 1550, Index II., fol. 13, a.

⁴⁾ Ib. Index I. fol. 46.

juk, csak be kellett ülniök a régi vallás örökébe, nem pedig ujat, nem létezőt teremteni. A XVI. század folyamán a régi népiskolák nagyobbbrészt tönkre menvén, az egyes prédikátorok, hogy foglalkozásuk legyen, úgy nevezett nagy iskolát gyűjtöttek magok körül, melyekben mindenek előtt vallási vitatkozásra tanították az ifjúságot. Hogy miképen nézett ki egy ilyen iskola, láthatjuk Berzeviczén (Nagyórt egy tanítójával nem is említve), hol néhány 17—19 éves ifjút tanított 1609-ben Zarevuszkí Mátyás berzeviczei prédikátor, a 25 éves Fabianides Fabian, Cantor Scholae Berzeviczensis, és még egy valamivel öregebb egyszerű tanító.¹⁾ De még az ilyen iskolák is süllyedtek lassanként, mert 1645-ben pl. azt olvassuk, hogy a Táttra alatti községek prédikátorait a késmárki közönséges népiskola szolgáltatta.²⁾

A mohácsi vész előtt virágzott továbbá a kereskedés is, mert már akkor olvassuk, hogy Király-Lehotáról egészen Budáig jártak fával a tutajosok; és ha a lőcsei harminczadnak lapjait végig nézzük számtalan kereskedelmi cikket, és sok kereskedőt találunk, kik azokban szerepelnek, sőt a Thurzók nem egyszer játszották ki a harminczados éberségét, midőn a Szomolnok-bányán nyert ezüstöt Lengyel- és Németországba szállították. Ugyanakkor találunk Lőcsén sisak- Iglón pedig fegyvergyárat.

¹⁾ Prot. 1609, fol. 109, a — 106 a, hol bizonyos vallomásban az egész iskola tanúképen szerepel.

²⁾ Goltz, XXIV. fol. 622 post med., hol a híres Klesch Dániel azt írja egyebek között: „Ich weiss wohl die Zeit, dass man aus denen Trivialschulen nach der Fest Anno 1645, et nominatim ex Schola Tyropolitana s. Cascofo-rensi Ministros mendicantium, qui *debiliter legere poterant* . . . ad Ministerium Ecclesiasticum in Pagis sub Mont. Carp. promotos fuisse*.

Szepes vidéke maga pedig valóságos kerthez hasonlíthatott, mert majdnem minden falunál két-három halastavat találunk, melyek nemcsak friss eledelt, hanem rendkívül sok csapadékot is szolgáltatnak; ha hozzá vesszük a sok kolostornak hangyaszorgalommal dolgozó és a földet folytonosan jobban művelő barátait, a hegyhátaknak sűrű erdeit, a meglehetősen számos, ma már nem létező községet, úgy találjuk, hogy a lefolyt időszak minden tekintetben szép és nagy volt a mi vidékünkre nézve.

Társulati ügyek.

1. Jelentés a társulat működéséről.

(Felolvastatott az 1890. évi nov. 11-én Szepeshelyen tartott közgyűlésen.)

Tisztelt közgyűlés! A múlt 1889. év december havában megjelent évkönyvünkben beszámoltam ugyan társulatunknak 1889. évi működéséről; minthogy azonban a mai az első rendes közgyűlés, melyet azóta tartunk, kötelességemnek tartom előszóval is elmondani, mit tettünk az utolsó 2 évben, hogy a társulat jelenlévő tagjainak alkalmunk legyen jogos bírálatot mondaniok.

Említett jelentésem kezdetén mondtam, hogy »társulatunk életképességéhez keletkezésekor sokan kevés reményt fűztek. Emlegették a megyénkben és országszerte levő sok társulatot, melyek mindannyian áldozatokat kívánnak, emlegették a rossz időket s mindebből jósolgatták, hogy társulatunknak nem lesz éltető eleme. Nagyon optimisticus színben látnám a világot, azt állítva, hogy társulatunk már annyira erősödött, hogy nem félhet a jövőtől; de miután gyermekkorát túlélte, remélhetjük tovább fejlődését s elég erősnek érezheti magát szembeszállani az útjába torlódó akadályokkal«. Ezt írtam egy év előtt, ezt vallom mostan is.

Bizalmam azon alapszik, hogy a két főtenyező, melytől társulatunk tovább fejlődése függ, t. i. a szel-

lemi erők és anyagi eszközök részére biztosítottaknak látszanak.

Épen ma két esztendeje annak, hogy társulatunk mostani elnökét, püspök úr Öngyméltóságát küldöttségileg szerencsénk volt az elnöki tisztt elfogadására felkérni. Küldöttségünk vezető szónoka kiemelte, hogy társulatunk »mint tisztán közművelődési célra törekvő egyesület osztatlan elismerésével kívánt adózni azon férfiú irányában, ki magas egyházfejedelmi állásában, a magyar nemzeti kultúrának mindig lelkes apostola és a tudományos törekvéseknek áldozatkész Maecenasa volt«. Öngyméltósága válaszában kiemelte elődének bölcs, tapintatos és sikerdús működését, az elnöki tisztt azon ígérettel fogadta el, hogy a társulat érdekeit szíven viselve, törekvése lesz annak szellemi és anyagi felvirágoztatását eszközölni.

Nem akarom itten részletezni, hogyan gyarapította Öngyméltósága társulatunk alaptőkéjét 1889-ik évi május 2-án, 200, majd 1890. aug. 7-én ismét 200 frttal, — sem azt, hogyan áldozott nagylelkűen 600 frtot a lőcsei szt. Jakab-templom falfestményeinek helyreállítására; az ilyen nagylelkű áldozatkészség nem szorúl emlegetésre; mert azt felejtetni nem egykönnyen lehet. Csak azt akarom felhozni, hogy elnök úr Öngyméltósága kezdettől fogva a legmelegebb érdeklődéssel viseltetvén a társulat ügyei iránt, már az 1889-ik évi május 2-iki igazgató-választmányi gyűlésen világosan kijelölte az irányokat, melyeket további működésünkben követnünk kell s az igazgató-választmány határozatainak minden irányban végrehajtásáról gondoskodott, minek kedvező következményei nem maradhattak el, habár nem mindenben értünk is céltt. Így például még nem ismerjük 1889. július 7-én a monographia

ügyében Szepesvármegye közönségéhez intézett feliratunkra a törvényhatósági bizottság által 1889-ik évi július 24-én hozott lelkes határozatnak eredményét. Részemről nem találok meglepőnek, hogy a városok és községek még eddig testületileg nem csatlakoztak a tekintetes vármegye kifejezett kívánságához; mert hiszen minden eszmének előbb erős gyökeret kell vernie, hogy nagy területet beárnyazó fává növekedjék. Társulatunknak éltető eleme leginkább a művelt középosztály lehetne, melynek körében, sajnos, még igen sokan vannak, a kik társulatunknak létezését is, alig vették tudomásul. Míg a városok és községek iránytadó emberei távol állanak sorainktól, a nagy tömegeket meghódítani nem fogjuk. Mindamellet ismételen kifejezem bizalmamat a tekintetes megyei közönség lelkes határozatának végrehajtása iránt, hiszem, hogy, ha társulatunk lankadatlan működését látja a nagy közönség az említett határozatot a tett is fogja követni és Szepesvármegyének teljes monographiája létrejön úgy, a mint azt a vármegye közönsége már 1885 október havában tartott közgyűlésén tervbe vette. Arról azonban, hogy a nagy mű a millennium alkalmára készen legyen, úgy látszik, le kell mondanunk, hacsak a megyei közönség a határozat gyors végrehajtásával meg nem adja az anyagi eszközöket. Addig is reméljünk és dolgozzunk, hogy legalább megismerjük és a mennyire lehet összegyűjtsük az anyagot.

Szepesvármegye törvényhatósági bizottsága 1888 október 15-iki határozatával megkereste társulatunkat, adna ez véleményt a megye helységneveinek visszamagyarosítása ügyében. A Hradszky József, Sváby Frigyes és a társulat titkára által készített javaslatot beterjesztettük. Ennek végrehajtásában szintén társu-

latunk működésének nyomait fogjuk láthatni. A folyó évi október 15-én tartott megyei közgyűlésen történt is hivatalos nyilatkozat, hogy a végrehajtást csak az késlelteti, hogy egyes községek a névváltoztatásra nézve még nem adták be nyilatkozatukat.

A lőcsei szt. Jakab-templom szentélyében lévő, a XV-ik századból eredő régi falfestmények immár eredeti díszükben pompáznak. Ha társulatunk 7 évi működésének egyéb eredménye nem volna is, már azon egy tény, hogy ezen, hazánkban párját ritkító műemléket nemcsak megmentettük a végső pusztulástól, hanem azt stílszerűen, eredeti alakjában helyreállítottuk, maradandó emléke lesz a társulatnak. Nem mulaszt-hatom el itten röviden beszámolni a restaurálás kerestül viteléről s hálával megemlékezni azokról, kik a társulatot képessé tették annak keresztülvitelére. Mikor 1885. évi szept. 17-én tartott első rendes közgyűlésünkön Dr. Vajdovszky János cz. kanonok úr, társulatunk 2-ik alelnöke megtartotta felolvasását a lőcsei szt. Jakab-templom szentély-falfestményeinek értelmezéséről, Császká György szepesi püspök úr Önnagyméltósága nagylelkű áldozatkészséggel 500 frtot ajánlott fel a restauratio alapjául. Ez tette buzdította a társulatot. Kérvényeket intéztünk a vallás- és közoktatási m. kir. ministeriumhoz, mely aztán 1887 okt. 20-án 500, majd 1889 július 30-án 300, összesen 800 frtot kegyesen engedélyezett. Ezen utóbbi alkalommal a ministeriumtól azon meghagyást vettük, hogy a restaurálandó fal-képekről a műemlékek országos bizottsága rajztára részére a képeknek a restauratio előtti megrongált állapotát híven feltüntető színes másolatot készíttessünk.

Az igazgató-választmány 1889. május hó 2-án Dr. Vajdovszky János társ. második alelnök elnöksége alatt

Kompanyik Coelestin lőcsei apát plébánost, Sváby Frigyes vál. tagot és Dr. Demkó Kálmán társ. titkárt megbizta a restauratio végrehajtásával. A kiküldött bizottság érintkezésbe lépett Storno Ferencz festésszel, ki 1889. jun. 6-án benyújtott ajánlatában a költségeket maga részére 1792 frtba állapította meg. A bizottság ezt elfogadta és Storno úr f. évi május hóban hozzáfogott a munkához s a nyár folyamában azt be is fejezte.

A restauratio költségei voltak:

I. Bevételek:

1. A nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. ministeriumtól	800 frt — kr.
2. Ennek időközi kamatai	62 „ 20 „
3. Császka György szepesi püspök úr
Önagym. a restauratio megkezdésekor
azonnal folyóvá tette a megajánlott
500 frtot s a társulat működése
irányában folytonosan tanúsított kegyét
azzal tetézte, hogy az 1885-ben
megajánlott 500 frtot kamat czímén
100 frttal megtoldotta és így adott	600 frtot
összes bevétel volt	1.462 frt 20 kr.

II. Kiadás:

1. Storno Ferencznek ajánlata szerint
1792 frt és az időközben, egy nagy
síremlék eltávolítása következtében,
feltárt, az ajánlatban nem foglalt képek
restaurálásáért és a csoportok
kiegészítésére a bizottság által szükségesnek
tartott stylszerű új képekért	208 frt =	2.000 frt — kr.

2. Forberger Vilmos tanárnak a fent említett másolatok készítésért . . .	162 frt — kr.
3. Az előkészítő kőműves- és ácsmun- kákért	96 » — »
összes kiadás	2 258 frt — kr

III. Kifizetett 1. a restaurationalis

alapból a) Stornonak	1.300 » — »
b) Forbergernek	162 » — »
2 a társulati pénztárból előlegezve . .	90 » 78 »
összesen	1.552 frt 78 kr.

Maradt fedezendő: a) Storno Ferencz

részére	700 » — »
b) a társulati pénztár részére	90 » 78 »
c) kisebb kiadásokra	5 » 22 »
összesen	796 frt — kr.

Ezen hiányt a nagymélt. vallás- és közokt. mini-steriumhoz és Lőcse szab. kir. város közönségéhez, ez utóbbihoz mint a templom kegyúrához, intézett kérvé-nyeink után véltük fedezhetőnek.

A restaurálásra felügyelő-bizottság kihallgatáson tisztelgett a vall. és közokt. minister úrnál, bejelentvén neki a munka bevégzését, kérte további kegyes támo-gatását. Őnagyméltósága biztosította a küldöttséget a társulat iránti további jóindulatáról, a mi alapossá teszi reményünket, hogy kérésünk meg fog hallgattatni.

Elengedhetetlen kötelességet teljesíték, midőn köz-gyűlésünkben társulatunknak leghálásabb köszönetét tol-mácsolom Gsászka György püspök és társulati elnök úr Őnagyméltóságának nemes és nagylelkű áldozatkész-ségeért, mely első sorban tette lehetővé, hogy szerény társulatunk czége alatt ily nagyobbserű vállalat meg-indulhatott és hazánk egyik kiválóbb műemléke a Sze-

pesség díszére megmentetett az enyészettől. A vallás és közoktatásügyi m. kir. ministeriumnak már a f. évi augusztus 7-én a schavnikai püspöki várkastélyban tartott igazg.-választmányi gyűlésből kifejeztük a társulat hála-ját. Köszönetet mondok nagyságos és főtisztelendő Kompanyik Coelestin lőcsei apát-plébános úrnak is, a ki Storno úrnak ellátását, a mi máskülönben szintén a társulatot terhelte volna, a restauratio egész tartama alatt ingyen elvállalni szíves volt és máskülönben is buzgón előmozdította a bizottság működését.

Az 1889. május 2-án Szepeshelyen és 1890. augusztus 7-én a schavnikai kastélyban tartott igazgató-választmányi üléseknek legkiválóbb tárgyait a társulat pénzügyeinek rendezése képezte. Elnök úr Önegyméltóságának ezen alkalmakkor újabban tett 200—200 frtos alapítványait már említém. A pénztár rendezésről részletesen be fog számolni a társulat id. pénztárnoka, én csak annak kimutatására szorítkozom, minő hatást gyakorolt a rendezés a társulat tagjainak számára. Múlt évi évkönyvünkben ki volt mutatva 9 alapító- és 210 rendes tag. A folyó évben belépett és az alapító-tőké-t be is fizette Dr. Csája János kanonok úr, kit azonban a gondviselés csakhamar el is szólított körünk-ből. Halálozás által vesztettünk azonkívül még 3 tagot. A régi-ek közül maradt volna tehát 207 rendes tag. Mikor a hátrálékos tagsági díjnak pontos behajtásához hozzá láttunk, némelyek beküldték a hátrálékot, de bejelentették kilépésüket, ilyen volt 11, másokat pedig, kik tagsági díjat úgyszólván soha sem fizettek, az igazgató-választmány, a kiküldött bizottság javaslatára, a tagok közül törölni határozott, ilyen van 3. A régi rendes tagok közül maradt tehát 193. — A múlt évi évkönyv megjelenése óta új tagokúl jelentkeztek és az igazg-

választmány által felvételtek 18-an, és így jelenleg van a társulatnak 10 alapító és 211 rendes tagja, kik közül azonban még 5—6-nak kilépése igen valószínű.*)

A társulatból a fentemlített módon történt kilépés nem felel ugyan meg alapszabályaink 4. §. c) pontja rendelkezésének, de az igazg.-választmány azon véleményben volt, hogy ezúttal, mikor gyökeres rendezkedésről van szó, inkább váljanak ki azok, a kik benn maradni egyáltalában nem akarnak, mintsem a társulat bevételei folytonos bizonytalanságnak legyenek kitéve, a mi a rendszeres működést már-már lehetetlenné tette. Tisztelettel kérem a tisztelt-közgyűlést, méltóztassék az igazgató-választmánynak eljárását tudomásul venni.

Apadás a tagok számában nem mutatkozik s mint-hogy a megmaradt tagokat az ügy iránti lelkes buzgalom tartotta meg, ezekről bizton feltehetjük, hogy állandóan ki is fognak tartani. Ezentúl kevésbé tart-hatunk pénzügyi válságtól és így nyugodtabban foly-tathatjuk működésünket. A megmaradt tagtársakhoz azon tiszteletteljes kérést bátorodom intézni, szíves-kegjenek körükben terjeszteni a társulat eszméjét. — Buzgalommal sokat tehetünk.

Vessünk egy pillantást a társulatnak szellemi éle-tére. Az 1889. május 2-iki igazg.-választmányi ülésen az elnök úr Önagyméltósága személyesen többeket fel-kért az irodalmi működésre. Hogy a Szepességen nem hiányoznak a hivatott szellemi munkások, azt eddigi évkönyveink is mutatják. Most szerencsés vagyok be-mutathatni a folyó évi évkönyvnek 1-ső 2 ívét. Az egész évkönyvet óhajtottuk ma bemutatni a tisztelt közgyűlésnek, de közbejött nyomdai akadályok miatt

*) Meg is történt, mindazonáltal az újabban belépett és a közgyűlés által felvett rendes tagok száma 1890. év végén 220.

azt nem tehetjük. Az évkönyv f. évi deczember hóban készen lesz és szét fog küldetni a tagoknak. »A szepesi prépostság történetének 1493—1614-ig terjedő folytatásában széles körű tudományos kutatáson alapuló becses tanulmánnyal járulunk ismét megyénk múltjának ismertetéséhez. Az 1891-iki évkönyvnek anyaga is elő van már készítve, a mi bizonyítja, hogy tétlenül nem vesztegelünk.

A legközelebb lefolyt két év irodalmi működését jelzi az elnök úr Ónagyméltósága költségén 1889 szeptember hóban megjelent gazdag okmánytár, a »Supplementum annalectorum terrae scephusiensis« II. kötete, melynek 1889-iki évkönyvünkben közölt ismertetése kimutatja, mennyi okmány veszett el már levéltárainkból századunk eleje óta. Ezen hiányt pótolja a nagybecsű okmánytár, melynek kiadása által az elnök úr Ónagyméltósága és az okmánytár fáradhatatlan szerkesztője Hradszky József prépost-plebános úr nemcsak társulatunkat kötelezték hálára, hanem a hazai történetírás minden kutatóját és barátját.

Ha még felemlítem, hogy elnök úr Ónagyméltósága megíratni, saját költségén külön kötetben kiadni és a tagoknak mint társulati kiadványt tagsági illetményül megküldeni szándékozik a schavnikai apátság történetét; mindent jeleztem, a mi legközelebb történt.

A társulat gyűjteményei a Babura László apát-plebános úr által ajándékozott 14 db. ezüst pénzzel és a csereviszonyban álló társulatok által küldött könyvekkel gyarapodtak.

A tisztelt közgyűlés tagjainak és általában az el fogulatlanul szemlélődő közönségnek ítéletére bízom ezek után megbírálni azt, vajjon a társulat megfelelt-e azon bizalomnak, melylyel az illetékes szakkörök viseltet-

nek irányában; másrészt, hogy a czélok, melyeknek szolgálataba szegődött, nem érdemelnének-e a közönség és a hatóságok részéről az eddiginél nagyobb támogatást?

Mint a társulat működésére jellemzőket, szószerint közlöm itten a társulat elnökének 1890. auguszt. 7-én Schavnikvárban az igazgató-választmány ülésén és az 1890-iki nov. 11-én Szepeshelyen a társulat rendes közgyűlésén tartott beszédeit.

1. Az aug. 7-iki választmányi gyűlésen:

Tekintetes igazgató-választmány! »Már folyó évi január havában akartam az alapszabályokban előírt igazgató-választmányi ülést és utána a közgyűlést megtartani, de a téli időben nálunk is jelentkezett kedvezőtlen közegészségi állapot kívánatossá tette, hogy az igazgató-választmányi ülést és a közgyűlést elhalasszuk. Mindamellet mindig figyelemmel kísértem társulatunk működését, és a titkár úrral, azon időközben is, több alkalommal és írásban érintkezve, sikerült elérnünk néhány kedvező eredményt.

A társulati titkár úrnak az igazgató-választmány elé terjesztendő jelentése részletesen ki fog terjeszkedni az 1889. évi május hó 2-án megtartott igazgató választmányi ülés óta kifejtett tevékenységünkre. Én csak röviden említem meg, a mult évi december havában megjelent ötödik évkönyvünket, és a lőcsei szt. Jakab-templom szentélyében lévő régi falképeknek immár befejezett helyreállítását. Az elsőről elismeréssel nyilatkoztak a szakkörök; az utóbbira vonatkozólag hiszem, hogy a műértőknek ítélete a társulattal szemben, mely egy olyan kiváló műemléknek helyreállítását kezdeményezte és keresztül vitte, csak kedvező lehet.

Ezen látható eredményekkel járt munkásságon kívül is igyekeztünk társulatunk céljait előmozdítani. A

fennemlített választmányi ülés határozatait más irányban is végrehajtottuk. Így benyújtottuk Szepesvármegye közönségéhez a Monographia létesítése ügyében készült ajánlatunkat. Sajnos, hogy az 1889. júl 24-én tartott törvényhatósági bizottsági közgyűlésnek lelkes határozata tudtunkkal maig eredményre még nem vezetett.*) De ne mondjunk le a reményről, hogy Szepesvármegyének a közművelődés iránt fogékony közönsége be fogja váltani a közgyűlésnek biztató határozatát.

A folyó évben kiadandó társulati évkönyv anyaga elő van már készítve. Ujabb becses adalékot nyújtunk azzal Szepesvármegye történeti multjának felderítéséhez és bizonyóságot teszünk arról, hogy tevékenységünk, habár zajtalan, de folytonos és sikeres. Az ez időszakban kedvezőtlen közgazdasági viszonyok, a társadalmi áldozat készségnek sokoldalú igénybevétele társulatunkra is nyomasztólag hat. És azért a jelen körülmények közt azt is kedvező jelenségnek kell tekintenünk, hogy habár tagjaink sorából néhányat elvesztettünk is, a fogyás következtében beállott veszteség új tagok belépése által pótolva lett.

Ha pénztárunk állapota jelenleg nem is teljesen kielégítő, de tekintve azt, hogy még nincsen teljesen végrehajtva az utolsó választmányi ülésben elrendelt pénztárrendezés, a multhoz képest hátramaradás itt sem mutatkozik.

Azon forró óhaj által vezettetve, hogy társulatunk alap- vagyis törzstőkéje mindinkább emeltessék, az általam e célra eddig tett 400 frtnyi alapítványom némi emelésére mai napon újabb 200 frtot adományozok.

E néhány szót előrebozsátva, a megjelent igen tisztelt igazgató-választmányi tagokat szívből üdvözlöm,

*) Az eddig elért eredmény kimutatását l. a „Névkönyv” végén.

az ülést megnyitom, és a titkár, valamint a pénztárnok urakat felkérem, hogy először is jelentéseiket megtenni szíveskedjenek.

2. Az 1890. november 11-iki közgyűlésen:

Tisztelt közgyűlés! Társulatunk, mely két év előtt megtisztelt azon bizalommal, hogy elnökévé megválasztott nemcsak tudományos, hanem hazafias szempontból is igen fontos és nemes feladatok megoldását tűzte ki céljául. Már előbb is élénken érdeklődtem társulatunk intenciói és tevékenysége iránt, melyek minden, vármegyének szellemi érdekei iránt érdeklődő embernek rokonszenvét kell hogy bírják; elnökké választatásom óta mélyebb betekintést szerezve egyrészt a kitűzött célokba, másrészt a társulat egész belső szervezetébe, csak megszilárdult a társulat életreválóságába és létjogosultságába kezdettől fogva vetett bizalmam.

Ennek kifolyásaként akarom ezen alkalommal a tisztelt közgyűlés előtt egyrészt az eddig történtek fölött nyilvánítani véleményemet, másrészt elmondani, minő feladatok megoldása vár reánk a jövőben.

A társulat multjára okunk van megelégedéssel tekintenünk vissza. Hét év előtt, kezdetben nehéz viszonyok között történt a megalakulás és ma a negyedik három éves cyclusban folytonosan erősödve tömörülünk. Ez annyit jelent, hogy vármegyénk értelmisége mindinkább növekedő bizalommal és érdeklődéssel fordul felénk. Hatodik évkönyvünk legközelebb elhagyja a sajtót. Ezen évkönyvünk két dolgot ujabban igazol: először azt, hogy a társulat tagjai irányában kötelezettségét pontosan teljesíti, másodsor, hogy a társulat alakulása óta vármegyénkben oly kedvezően megindult irodalmi tevékenység nem lankad, és örvedetes csalódás érte mindazokat, a kik kezdetben nem

bízva vármegyénk ily irányú szellemi munkaerejében, nem hitték, hogy itten ily tudományos irányu társulat a kornak irodalmi színvonalán álló munkásokat találанд. Ma már be van igazolva a kételkedések alaptalansága, habozás nélkül kimondhatjuk, hogy törekvésünk sikert aratott, hogy társulatunk méltóan sorakozhatik rokon-társai mellé.

»Semmi sem táplálja inkább a nemzeti önérzetet, mint a nemzet történetének olvasása.« El kell ismer-nünk egyik kiváló történetbölcselemi írónk ezen szava-i-nak igazságát. — A Szepesség szülöttje köztudomá-sulag előszeretettel ragaszkodik szülőföldjéhez és ön-érzettel nevezi magát szepesinek. Ezen szeretetet és önérzetet mi sem ápolhatja benne jobban, mint ha ala-pos történeti tanulmányokból részletesen megismerheti multját azon szép földnek, mely őseit magába zárja, melyen bölcsője ringott, melyhez kötve vannak gyer-mekkori álmái, férfikorának reményei, munkássága, csa-lódásai. Ezen ismertetéshez társulatunk már is sokkal járult hozzá. Nem krónikák után többé, noha azok-nak, mint forrásoknak becsét sohasem kicsinyeljük, ha-nem levéltári önálló kutatások alapján készült, irodalmi színvonalon álló cikkekből ismerheti meg közönsé-günk vármegyénk multjának egyes részleteit. A mi hiányzik tökélyben, ezt az írónál és az olvasónál pótolja a lelkesedés, valamint »csak hazafikéz írhatja meg von-zólag egy *nemzet* történetét:« úgy egy *vidéknek* esemé-nyeivel is csak az illető vidékhez lélekkel ragaszkodó lelkesedés foglalkozhat szeretettel s a szülőhelyhez való természetes vonzalom adhatja meg a kisebb érdekű, olykor csekélyebb tárgyaknak a nagyobb érdekességet.

A megye történetének feldolgozásánál még csak részletekről beszélhetünk, mert sok kérdés vár tisztá-

zásra, sok anyag feldolgozásra. A Szepességnek ős története csaknem teljesen ismeretlen. A nép száján élő mondák sokat regélnek rég mult időkről a helyenkint előforduló őskori leletek sokat bizonyítanak amellett, hogy itt ősi idők óta lakott hely volt. Kutatnunk, összegyűjtenünk kell az anyagot a honfoglalást megelőző idők történetéhez. Vegyes ajku megyénknek érdekes és tanulságos ethnographiai képe van, de még nem tudjuk, mikor, s honnan kerültek ide az egyes csoportok, melyeknél egymáséttól eltérő tájszólásokra, életmódra és szokásokra találunk. Az egyes csoportoknak jogélete századokon át különböző volt.

Honnan ered ezen különféleség? történelmi és jogi íróink máig még nem adták meg rá a határozott választ. Ha általános szempontokból is érdekes a kérdés, mennyivel inkább érdekelhet az minket, kiknek kiváló feladatunkúl jutott ezen és a vármegyének multját illető hasonló kérdésekre a feleleteket megadni.

Ezeken kívül van még más tér is, melyen társulatunk sikerrel van hivatva működni. Értem a műtörténelmet. Vármegyénk területén régi idők óta testvérileg ölelkeztek a tudomány, a művészetek, az ipar és kereskedelem. Városi középosztályunk, az ipar és kereskedelem terén hajdan felmutatott sikereit a tudományok és művészetek iránt magas fokra fejlett érzékének köszönhetette. A XIII. század második felétől kezdve a XVI. századnak majdnem végéig szakadatlan fejlődési menetében látjuk megyénkben a gótika alkotásait, mely műízlésre nézve, negyedfélszáz év művészettörténetének tanulmányozására nyílik itten tág tér. Majd a renaissance ház- és toronyépítés szolgáltat megfigyelésre méltó példányokat. Kevés megye van hazánkban, mely műtörténeti tanulmányokra alkalmasabb

lenne a Szepességnél. De műemlékeink iránt az érdeklődést jobban kell felébresztenünk. Társulatunk feladata: ezen irányban is hatni; és örömmel jelenthetem, hogy e tekintetben is már egy munkát végeztünk, értem a lőcsei szent Jakab-templom szentélyében levő falképek restaurációját.

Nem terjeszkedem ki vármegyénk és városaink politikai, ipari, kereskedelmi története fontosságának és érdekességének bővebb méltatására, mellőzöm jelenleg a szepesi káptalannak, a schavnikai apátságnak és más kolostoroknak a közművelődésre és mint részben hiteles helyeknek, a köz- és magánjogi viszonyokra gyakorolt hatását, csak említem, hogy mindezeket részletesen méltatni feladatunknak tartjuk és így még a teendők hosszú sora vár reánk

A viszonyok nem kedvezők arra, hogy munkánk gyümölcseit egy rendszeres, részletes monographiában értékesíthessük. Bizzunk a jobb jövőben, dolgozzunk önzéstelenül, s fáradozásunknak jutalmát megtaláljuk azon öntudatban, hogy nem mulasztottunk el semmit, a mivel erőnk- és tehetségeinkhez képest hozzájárulhattunk szeretett magyar hazánk történeti multjának felderítéséhez.

Az igazgató-választmánynak előterjesztendő javaslataira kikérve becses figyelmüket, a megjelent tagokat szívélyesen üdvözölve a közgyűlést ezennel megnyitom.

2. A pénztáros jelentése az 1890. november 11-iki közgyűlésen.

A szepesmegyei történelmi társulat 1889. évi május hó 2 án tartott igazgató-választmányi ülésén a volt

pénztárnok úr jelentéséből kitűnt, hogy társulatunk tagjaitól a tagsági díjak oly annyira lassan folytak be, hogy a hátralékok összege az *1888-iki tagsági év végéig 576 frtot*, az *1889-iki évre* még be nem folyt tagdíjakkal együtt kerek *1000 frtot* tett ki. — Ennek következtében az igazgató-választmány egy bizottságot küldött ki azon utasítással, hogy a tagsági díjaikkal hátralékos tagokat elvállalt kötelességeik teljesítésére hívja fel. Ez meg is történt 1889. október havában, a mikor az egyesület minden, tagdíjakkal hátralékos tagja, összesen 91 levélben, a hátralékok részletes feltüntetésével felhivatott, hogy tartozását ugyanazon év decz. 1-ig beküldeni szíveskedjék, különben a társulat kénytelen volna azt póstai megbízás útján bekérni.

Ezen felhívásnak az volt az eredménye, hogy a folyó 1889-ik évre szóló tagdíjakkal együtt az 1889-ik év végéig, vagyis két hónap alatt 200 frt folyt be.

Ekkor a bizottság oly *névkönyvet* állított össze és csatolt az 1889-iki évkönyvhöz, mely minden tagnál, a pénztári naplóval történt pontos összehasonlítás alapján kitüntette azt, hogy mely évben lépett valaki az egyesületbe és melyik év végéig teljesítette a befizetést. Ily módon nyilvánosan is nyugtáztuk az összes eddigi befizetéseket. A névkönyv közzétételének kedvező eredménye abban mutatkozott, hogy az 1890-ik év folyamában néhány tag közel 100 frtnyi hátralékát befizette, és a még akkor hátraléknak nem tekinthető 1889-iki évdíjak is rendesebben folytak be. Ezen eljárás annyira czélszerűnek bizonyult, hogy a *névkönyvet* ezentúl minden évkönyvben felvenni szükségesnek tartjuk tájékoztatásul a tiszt. tagtársaknak arra, hogy mikor léptek be a társulatba és mely évekre teljesítették tagsági illetményeik befizetését.

Az 1890. év folyamában Binder Samu pénztárnok úr leköszönt pénztárnoki állásáról és az igazgató-választmány bizalmával szerény személyemet tisztelte meg, megbízván engemet a pénztárnoki teendők ideiglenes vezetésével.

Midőn a f. évi aug. 7-én nagyméltóságú elnökünk elnöklete alatt az igazgató-választmány összeült, pénztárnoki minőségemben én is csak azt jelenthettem, hogy még mindig elég nagyok a hátrálékok és hogy több tag levélben neheztelését fejezte ki a felett, hogy régen befizetett tagdíja a névkönyvben nincsen, vagy helytelenül van nyugtázva. Ezen panaszok mibenlétének megvizsgálására, a félreértések és a pénztári viszonyok rendezésére és a hátrálékok szigorú behajtására ez alkalommal 4 tagú bizottság küldetett ki, mely megbízatásában eljárván, erről van szerencsém a következőket jelenteni:

A bizottság megvizsgálván a panaszokat, azoknak okait felderítette, az érdekelteket a pénztárnok által levélben értesítette és ezen ügyeket megnyugtatóan rendezte, a tagdíjakkal hátrálékos névjegyzékéből többeket törölt, részint elhalálozás, részint Amerikába kivándorlás, részint más hasonló okok miatt. Azokat pedig, kik több mint 3 évig hátrálékban voltak, szám szerint 36 tagot levélben felhívta, hogy október hó folyamában tegyenek eleget tagsági kötelezettségüknek, különben birói uton fogja bekérni az esedékes díjakat. Ezen felhívásra befolyt a mult hó végéig 11 tagtól 84 frt. A többinek behajtására a bizottság oda utasította a pénztárnokot, hogy a beszédést postai megbízás útján teljesítse és ha ezen mód sem vezetne sikerhez, úgy birói úton fogja a hátrálékokat bekérni. Ezen erélyes és határozott eljárásnak a pénztárra már eddig

is elég kedvező eredménye volt, amint azt az alantabb teendő összehasonlítás feltünteti.

Jelenleg a pénztári állapot a következő:

Hátrálékban van 1885—1889-ig	7 tag	70 frttal,
» » 1886—1889-ig	7 »	56 »
» » 1887—1889-ig	6 »	36 »
» » 1888—1889-ig	9 »	36 »
» » 1889-re	42 »	84 »

vagyis az 1889. év végéig összesen 72 tag 282 frttal, ez a tulajdonképeni hátrálék, de ha hozzá vesszük még azon körülményt, hogy a folyó 1890. évre még 172 tag van olyan, ki tagdíját meg nem fizette, a mi összesen 344 frt, úgy az összes hátrálék az 1890. év végéig 626 frtot tesz ki.

A pénztár állása jelenleg a következő:

Alapítványi tőke • Császká György szepesi püspök Ő excellentiája 200 frtyi új alapítványával együtt	1050 frt — kr.
A társulat pénztárában van	321 » 59 »
Kölcsönkép adott a pénztár a lőcsei szty. Jakab-templom falképeinek renoválására	90 » 78 »
Van tehát a pénztárban összesen . . .	1462 frt 37 kr.
ebből sérthetlen alaptőke 1050 frt.	

1889-ik évi november hó 1-jén

volt készpénzben	90 frt 09 kr.
holott ez összegből fizetendő lett volna az évkönyv nyomtatási költsége 293 frt 35 krrel, s így tehát a pénztár hiányban	203 » 35 »
és hátrálékban	1000 » — »
mutatott fel.	

1890-ik év november hó 1-jén:

az 1889-iki hiány fedezése után van kész-

pénzben 412 frt 37 kr.
és hátrálékban 626 » — »

De ezen hátrálékos összeg is már a legközelebbi hónapban tetemes csökkenést fog feltűntetni, mihelyt az e napokban szétküldendő postai megbízás nagyobb hátrálékos összegeket fog behozni, továbbá az évkönyv szétküldésével a tagok figyelmeztetni fognak tagdíjaik beküldésére és Lőcsén, hol a tagok $\frac{1}{4}$ része lakik, a folyó évi tagdíjak beszédetnek, a mi ez idén átmeneti intézkedéskép csak 4—5 hét múlva fog megtörténni. Ezen körülmények tekintetbe vételével biztosan lehet következtetni, hogy decz. 31-éig esedékes tagdíjak fejében még annyi fog befolyjni, a mennyit ki fog tenni az 1890. évi évkönyv kiállításai költsége.)*

Mindezek után a társulat pénztára azon kellemes helyzetbe jutott, hogy eltekintve az alapítványi tőkétől, mint érinthetlen alaptól, nemcsak, hogy nem lesz kénytelen mint eddig hiánynyal küzdeni, de sőt a mostani tagok számát alapul véve pontos és rendes pénztári kezelés mellett egyre növekedő felesleggel zárhatja le évi zárszámadásait.

Végül van szerencsém a mélyen tisztelt közgyűlésnek jelenteni, hogy részemről, kötelességemből kifolyólag minden befizetést azonnal nyugtázok levelező lapon, úgy, hogy ha a beküldött pénzösszeg póstára adásától számítva 10 nap alatt nyugtázva nem volna, a tisztelt tagok élhetnek a reklamálás jogával.

Förster Rezső.

*) Ezen állapot az 1890. év végén kedvezőbbé vált, amennyiben 1890. december 31-én, az alapító tőkéken felül, volt:

készpénzben 656 frt 42 kr.
hátrálékban 1890. végéig 528 » — »

Kimutatás:

a) Binder Samu volt pénztárnok által 1889. évi október 31-ig kezelt bevételekről és kiadásokról.

Szám	Bevételek	frt	kr.	Szám	Kiadások	frt	kr.
1.	1888. évi készpénz maradvány	676	90	1.	Reiss könyvnyomdásznak mult évi nyomtatványokért.....	19	33
2.	1886. évi tagsági díj hátralék 1 tagtól	2	—	2.	Dr. Demkó Kálmán úrnak titkári kiadásokra	30	—
3.	1887. évi tagsági díj hátralék 4 tagtól.....	8	—		Összesen ...	49	33
4.	1888. évi tagsági díj hátralék 10 tagtól	20	—				
5.	1889. évi tagdíj 7 tagtól	14	—				
6.	Takarékpénztári kamatok	32	48				
7.	Császka György szepesi püsp. elnök Öxcellentája újabb alapítványa	200	—				
	Összesen ...	953	38				
	Levonván a kiadást ...	49	33				
	Maradt 1889. okt. 31.	904	05				

b) Förster Rezső ideigl. pénztárnok által 1889. évi (nov. 1-jétől) kezelt bevételekről és kiadásokról.

Szám	Bevételek	frt	kr.	Szám	Kiadások	frt	kr.
1.	Dr. Demkó Kálm. úrtól	5	—	1.	Pénztárnoki postaköltség	4	55
2.	1886. évi tagságdíj hátralék 3 tagtól	6	—	2.	Pénzbeszedésért a szolgának jutalom	1	50
3.	1887. évi tagságdíj hátralék 8 tagtól.....	16	—		Összesen ...	6	05
4.	1888. évi tagságdíj hátralék 73 tagtól.....	146	—				
5.	1889. évi tagdíj 13 tagtól	26	—				
6.	1890. évi tagdíj 1 tagtól	2	—				
7.	Az évkönyv I—IV. évfolyamának egy-egy példányáért	4	—				
	Összesen ...	205	—				
	Levonván a kiadást	6	05				
	Maradt 1889. decz 31. .	198	95				

Összegezve:

Szám	Bevétel	frt	kr.	Szám	Kiadás	frt	kr.
1.	a/ kimutatás bevétele ..	953	38	1.	a/ kimutatás kiadása ..	49	33
2.	b/ kimutatás bevétele ..	205	—		b/ kimutatás kiadása...	6	05
	Összesen ...	1158	38		Összesen ...	55	38
	Kiadás	55	38				
	Maradt 1889. decz. 31.	1103	—				
	Ebből alaptőke	800	—				

A lőcsei szt. Jakab-templom fresko képei restaurációjára volt:

Szám	Bevétel	frt	kr.	Szám	Kiadás	frt	kr.
1.	1888. évi készpénz maradvány	522	77	1.	Forberger Vilmos tanár úrnak a fresko képekről készített rajzokért	162	—
2.	A vallás- és közoktatásügyi miniszter segélye	300	—	2.	Storno festő úrnak a képek helyreállításáért.	700	—
3.	Takarékpénztári kamatok	39	27	3.	Összesen ...	862	—
	Összesen ...	862	04				
	Kiadás	862	—				
	Maradt 1890. évre	—	04				

Lőcsén, 1890. évi november hó 6-án.

Förster Rezső,
id. pénztárnok.

Ezen számadásokat átvizsgáltuk, a bemutatott számlákkal és utalványokkal összehasonlítva, mindenben helyeseknek találtuk.

Lőcsén, 1890. évi november 6-án.

Dr. Demkó Kálmán.
Sváby Frigyes.
Szönyey Kálmán.

A „Szepesmegyei történelmi társulat“ tagjainak névkönyve.

I. A társulat tisztviselői.

Elnök: Császka György szepesi püspök, cs. és kir. valóságos belső titkos tanácsos, pápai trónálló, a római pápa őszentségének házi praelatusa, római gróf, a jeruzsálemi szent sír-lovagrend nagykeresztes lovagja, az első osztályú vaskoronarend lovagja stb. stb.

Alaelnökök: 1. Szőnyey Kálmán, Lőcse sz. kir. város polgármestere. 2. Dr. Vajdovszky János, címzetes kanonok, szepes-olaszii r. kath. lelkész.

Titkár: Dr. Demkó Kálmán, a lőcsei áll. főreáliskola id. igazgatója.

Pénztárnok: Förster Rezső, lőcsei áll. főreáliskolai tanár.

Muzeum őr: Szobissek József, lőcsei áll. felsőbb leányiskolai tanár.

II. Az igazgató-választmány tagjai:

1. Babura László, r.-k. prépost-plébános, Késmárk.
2. Dr. Beerwaldszky János, r.-k. lelkész, Odorin
3. Binder Samu, takarékpénztári tisztviselő, Lőcse.
4. Gróf Csáky Gyula, szepes-vármegye főispánja.

5. Dianiska András, ev. lelkész, Lőcse.
6. Halász László, kir. főgymn. igazgató, Lőcse.
7. Hradszky József, r.-k. prépost-pléb., Szepes-Váralja.
8. Horváth Victor, papnöveldei tanár, Szepes-Váralja.
9. Kompanyik Coelestin, apát-plébános, Lőcse.
10. Korponay Ágoston, kir. tanácsos, Szepes-vármegye alispánja stb., Lőcse.
11. Kostialik István, apát-kanonok, Szepeshely.
12. Lányi Mihály, földbirtokos, Lőcse.
13. Liptay Ferencz, cz. püspök, székesegyházi nagy-prépost stb., Szepeshely.
14. Dr. Neogrády Lajos, t. megyei főjegyző, Lőcse.
15. Sváby Frigyes, szepes-vármegye levéltárnoka, Lőcse.
16. Weber Samu, ev. lelkész. Szepes-Béla.

III. *A szerkesztő-bizottság tagjai:*

Dr. Vajdovszky János
Sváby Frigyes.
Dr. Demkó Kálmán

IV. *A társulat tagjainak névsora:*

1. Tiszteletbeli tagok:

1. Gróf Csáky Albin, vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister, cs. és kir. valóságos belső titkos tanácsos, cs. és kir. fő-asztalnokmester, a Lipót-rend középkeresztes, a pápai szt. Gergely-rend nagykeresztes lovagja stb. stb. vál. 1888. nov. 7.
2. Gróf Csáky Gyula, Szepesvármegye főispánja, vál. 1890. nov. 11.
3. Császka György szepesi m. püspök stb. stb., vál. 1885. szept. 17.
4. Szilágyi Sándor, a budapesti kir. tud. egyetemi

könyvtár igazgatója, a m. kir. tud. akad. r. tagja,
vál. 1885. szeptember 17.

2. Alapító tagok.

1. Gróf Csáky Albin, vallás- és közokt. m. kir. minis-
ter stb. stb. Budapest, Eötvös-útca 7. sz.
2. Dr. Csája János, szepesi apát-kanonok, meghalt
1890-ben.
3. Császka György, szepesi m. püspök stb. stb. Sze-
peshely.
4. Görgey István, kir. közjegyző, Budapest IV. Régi
posta-útca 10. sz.
5. Dr. Kézmárszky Tivadar, egyetemi tanár, Budapest,
Zöldfa-útca 15. sz.
6. Liptay Ferencz cz. püspök stb. Szepeshely.
7. Lőcse sz. kir. város közönsége.
8. Alapi Salamon Attila, Nedecz.
9. Alapi Salamon Géza, nagybirtokos, Lőcse.
10. Alapi Salamon Tivadar » Nedecz.

3. Rendes tagok:*)

Szám	N é v	Lakóhely, u. p.	A belépés éve	A tagsági díjakat befiz. bevétele az alatti évre
1.	Dr. Alexy János, orvos	Lőcse	1885	1890
	Alth Márton, r.-kath. pléb.	Leibitz	1890	—
	Ambrózy Albert	Nyiregyháza	1884	1889
	Dr. Apatiecky Sándor, orvos	Budpest, Nagym.-útca 28.	1888	1888
5.	Babura László, prép.-pléb.	Késmárk	1884	1890
	Badányi Mátyás, birtokos	Tótfalu p. h.	»	1888
	Bartsch Aurél, vasgy. tiszt.	Svabolka, Gömör u. p. Vereskő	1886	1889
	Dr. Baumerth Gyula, orvos	Budapest	1888	1889

*) 1891. évi február 10-éig beérkezett tagdíjak nyugtáztatnak.

Szám	N é v	Lakóhely, u. p.	A belépés éve	A tagsági díjakat befiz. bezárólag az alatti évre
10.	Bednarik János, r.-k. lelkész	Zsegra, u. p. Szep.-Váralja	1884	1888
	Begala Sándor, r.-k. lelkész	Nedecz, p. Ófalu	1885	1890
	Dr. Beer Mór, ügyvéd	Lőcse	1884	»
	Dr. Beervaldszky Ján. r.-k. lelk.	Odorin, p. Markusf.	»	»
	Berzeviczy Egyed, cs. k. kam.	Kassa	»	1889
	Beszkid Antal, ügyvéd	Szepes-Ófalu	»	1886
15.	Bethlenfalvy Antal, törv. bíró	Lőcse	»	1890
	Binder Samu, takarékp. hiv.	»	»	»
	Bogyányi János. vár. főjegyző	Ó-Lubló	1887	—
	Bojárszky Béla, vár. tan.	Lőcse	1884	1890
	Borostyány Béla, tanár	Déva	»	1884
20.	Bosnyák Lajos, takarékp. hiv.	Lőcse	»	1890
	Breuer Sándor	Gölniczbánya	»	»
	Breznyák János, r.-k. lelkész	Nagy-Szalók	»	1888
	Gróf Csáky István	Mindszent	1887	1889
	» Csáky Gyula, főispán	Lőcse	1890	1890
25.	» Csáky Lajos	Kluknó, p. Krompach	1884	1888
	» Csáky Vidor	Görgő	1889	1889
	» Csáky Zeno	Velbach, p. Sz.-Olaszi	1884	1888
	Dr. Daitz Ede, orvos	Felka	1885	1889
	Dr. Demkó Kálm., főreál. igazg.	Lőcse	1884	1890
30.	Deutsch Gyula, s. lelkész	Landok	1890	—
	Dénes Ferencz, tanár	Lőcse	1884	1890
	Dianiska András, ev. lelkész	»	»	»
	Dr. Dirner Gusztáv, orvos	Budpest IV., Hatvani-út 4.	1889	1889
	Dubay Péter, polgármester	Ó-Lubló	1887	—
35.	Duchon János, r.-k. lelkész	Zsegra, p. Sz.-Váralja	1884	1890
	Engelmayer Józs., törv. elnök	Lőcse	»	»
	Eördögh Dezső, s. tanfelügy.	Budapest	»	1884
	Erményi Emil, mérnök	Bdpest, Terézkörút 60. sz	1888	1890
	Dr. Erményi L., gép. mérnök.	Bécs III Rasumoffsky Gasse 11	»	»
40.	Farnady Pál, körjegyző	Szepes-Váralja	1884	1889
	Felkai Tatra-Muzeum-egylet	Felka	»	»
	Ferkó István, körjegyző	Odorin, p. Markusf.	»	1886

Szám	N é v	Lakóhely, u. p.	A belépés éve	A tagsági díjakat befiz. bezárólag az alanti évre
	Fertsek Nándor, kanonok	Szepeshely	1885	1891
	Fest Aurél, polgármester	Szepes-Váralja	1890	—
45.	Firbasz Ferdinánd, tanár	Budapest	1887	1888
	Fischer Miklós, gymn. igazg.	Igló	1886	1889
	Fleischhakker Lajos, v. főj.	Lőcse	1885	»
	Forberger László, tanár	Bonyhád	»	1888
	Förster Rezső, tanár	Lőcse	1888	1891
50.	Füzy Alajos	Javorina, p. Sz.-Ófalu	1884	1888
	Dr. Genersich Antal, egy. tan.	Kolozsvár	»	»
	Gergelyi Tiv. orszgy. képv.	Hanusfalu, p. Sz.-Ófalu	»	1889
	Géresy Kálmán, tanár	Debreczen	1885	»
	Glós Miklós, földbirtokos	Lőcse	»	1888
55.	Gmitter Alfonz, min. házf.	Csütörtökhely	»	»
	Görgey Gusztáv, birtokos	Lőcse	1886	1890
	Görgey Gyula,	Eperjes	1884	»
	Gresch Ágost, ügyvéd	Késmárk	»	1889
	Greschik Rudolf, r.-k. lelkész	Tótfalu	»	1888
60.	Groch János, » »	Kluknó	1885	1889
	Guhr Márton, tanár	Igló	1884	1888
	Gyulaffy József, r.-k. lelkész	Lőcse	»	1891
	Dr. Hajnóczy József, kir. tanf.	»	1889	1889
	Halász László, gymn. igazg.	»	1884	1890
65.	Hanthó Lajos, tanár	Arad	»	1888
	Harencsár József, szentsz. jegyz.	Szepeshely	1890	1891
	Hegyi Bertalan, körjegyző	Kotterbach, p. Markusfalu	1884	1887
	Hermann Róza, fels. leányisk. ig.	Besztercebánya	1890	—
	Hoepfner Gusztáv, bankigazg.	Lőcse	1885	1890
70.	Holenia Sándor, ügyvéd	Szepes-Váralja	1890	—
	Horváth István, r.-k. lelkész	Szepes-Olaszi	1884	1889
	Horváth Viktor, theol. tanár	Szepeshely	»	»
	Höhnél Albert, technikus	Budapest	1888	1888
	Höhr Ignác, kép. tanár	Szepeshely	1887	»
75.	Hradszky József, r.-k. prep. lelk.	Szepes-Váralja	1884	1890
	Iglói casino	Igló	1887	1887

Szám	N é v	Lakóhely, u p.	A belépés éve	A tagsági díjakat befiz. bezárólag az alatti évre
80.	Janeesko János, kanonok	Szepeshely	1885	1889
	Jurkovich Emil, tanár	Besztercebánya	1886	1888
	Kaczvinszky József, r.-k. s. lelk.	Leibitz	1890	—
	Katinszky Géza, tanár	Kassa	1888	1890
	Kermeszky Mór, ügyvéd	Lőcse	1884	1890
	Késmárk, sz. kir. város köz.	Késmárk	»	»
85.	Dr. Kézmárszky Bruno, m. főügy	Lőcse	1890	—
	Klein József, r. k. lelkész	Sz.-Sümegeh, p. Igló	1885	1888
	Klempay Bertalan, vár. főjegyz.	Szepesváralja	1890	—
	Klinovszky Aurél tank. igazg.	Szepeshely	»	1890
	Klug Nándor, bányaigazgató	Kotterbach, p. Márkusfalu	1889	»
	Kobialka János, tanár	Toporc	1884	1891
90.	Kompanyik Coelest., apát-pléb.	Lőcse	»	1890
	Korponay Ágoston, alispán	»	1884	»
	Kostialik István, apát-kan.	Szepeshely	1886	»
	Kovalszky Lajos, tanár	Új-Verbász, Bácsm.	1884	1889
	Kövy Imre, tanár	Igló	1886	»
	Kray István, törv. elnök	Balassa-Gyarmat	1884	»
95.	Kray Miksa, ny. udv. tan.	Lőcse	»	»
	Krompecher János, áll. v. m.	Budapest	1888	1890
	Krompecher László, keresk.	Felka	1887	1888
	Kubányi Alajos, r.-k. lelkész	Letánfalu, u. p. Csütörtökh.	1884	1890
	Dr. Kurimszky Antal. r.-k. lelk.	Rózsahegy	»	1889
	Laczkó József, r.-k. lelkész	Lőcse	1889	»
100.	Lányi Mihály, földbirtokos	»	1884	1890
	Limberger István, ev. lelkész	Késmárk	»	»
	Linkess Miksa, tanár	Lőcse	»	»
	Liptay Ferencz, r.-k. lelkész	Poprád	»	»
	Liteczky Béla, » »	»	1888	»
	Lomniczy Vilmos, orvos	Lőcse	1884	»
105.	Lőcsei állami főreáliskola	»	»	»
	» kir. kath. főgymnasium	»	»	»
	» takarékpénztár	»	»	»
	Marzsó Géza, kab. irodai fog.	Bécs, öfels. kab. iroda	»	1889

Szám	N é v	Lakóhely, u p.	A belépés éve	A tagsági díjakat behz. bezáról az alanti évre
	Mattyasovszky Istv., földb.	Tótfalu	1886	1890
	Mattyasovszky Jak., áll. geol.	Pécs	1887	»
	Mattyasovszky János, ügyvéd	Lőcse	1884	»
	Maurer Adolf, könyvkerek.	Kassa	1887	1888
115.	Máriássy Ferencz, földbirt.	Markusfalu	1885	»
	Máriássy Miklós, »	Szepes-Körtvélyes	1884	1890
	Báró Mednyánszky Ede, földb	N.-Eőr, p. Késmárk	»	1887
	Meyerhoffer Ignác, r. k. lelk.	Görgő	»	1890
	Mihalik János, r. k. lelkész	Matheócz	1885	1887
120.	Mindszenti Mihály, r. k. lelk.	Velbach, p. Szepes-O'aszi	»	1888
	Miskolezy Arnold, tanár	Lőcse	1889	1890
	Mittermann Alajos, r. k. lelk.	A.-Laps, p. Sz.-Ófalu	1884	1889
	Montskó Ferencz, főszolg.	Betlenfalu, p. Káposztafalu	»	1888
	Montskó István, megy. alj.	Lőcse	1887	1890
125.	Dr. Neogrády Lajos, m. főj.	»	1886	»
	Dr. Neupauer János, orvos	Siklós, Baranyamegye	1889	»
	Okolicsányi Ödön, magánzó	Bpest, IV., Lipót u. 47.	1890	1891
	Osterlamm Ernő, tanár	Debreczen	1884	1890
	Öt-felföldi városi takarékp.	Szepes-Szombat	1887	»
130.	Pataky János, r. k. lelkész	Toporc, p. Podolin	1885	1889
	Pákh Károly, tanár	Igló	1884	1890
	Petróczy Kálmán, földbirt.	Grancs-Petrócz	1890	»
	Platthy Zsigmond, r. k. s. lelk.	Késmárk	»	—
	Pollág Gyula, kir. aljbíró	Bazin	1888	188 ₃
135.	Pollagh Károly, r. k. lelkész	Felka	1887	1889
	Pommer István, aljbíró	Szepes-Váralja	1890	1890
	Popovits László, kanonok	Szepeshely	»	»
	Probstner Arthur, orsz. képv.	Budapest	1884	1890
	Probstner Gyula, földbirtokos	Lőcse	»	»
140.	Propper Adolf, postatak. tiszt	Budapest	1889	»
	Báró Radvánszky Béla, főisp.	Radvány, p. Beszterczeb.	1886	»
	Raisz Aladár, főszolgabíró	Podolin	1884	1891
	Rajner Zsigmond, dr. magánzó	Budapest	1890	—
	Répássy Sándor, törv. bír.	Lőcse	1884	1890

Szám	N é v	Lakóhely, u. p.	A belépés éve	A tagsági díjakat befiz. bezárólag az alatti évre
145.	Ribiczey Béla, püsp. urad. flgy.	Schavnik	1890	—
	Dr. Richnavszky Pál, kanonok	Szepeshely	»	1891
	Dr. Rollny Ferencz, r. k. lelk.	Lőcse	1889	1890
	Dr. Rollny Frigyes, theol. tanár	Szepeshely	1890	—
	Dr. Roth Endre, ügyvéd	Lőcse	1884	1890
150.	Rusch Pál, vár. jeyyző	Podolin	1887	—
	Dr. Sax Ágoston, orvos	Szepes-Szombat	»	1888
	Sax Lajos, r. kath. lelkész	Podolin	1884	1889
	Schauer Gusztáv, földbirt.	Polyanócz, p. Sz.-Váralja	»	»
	Scherfel V. Aurel, gyógysz.	Felka	1887	1888
155.	Scholtz Albert, tanár	Bdpest IV. ker. ev. főgym.	»	»
	Scholtz Frigyes, »	Késmárk	1885	»
	Scholtz Guszt., kir. épít. főflügy.	Lőcse	»	1890
	Scholtz Róbert, tanár	Arad	»	»
	Dr. Schön Leo, orvos	Szepes-Váralja	1890	»
160.	Dr. Schweiger Ferencz, ügyv.	Késmárk	1887	»
	Seiffried József, kir. táblabíró	Budapest	1886	»
	Siegmeth Kár., a m. é. k. v. fel.	S.-A.-Ujhely	1888	1889
	Spiricza Ferencz, r. k. s. lelk.	Késmárk	1890	—
	Spóner Andor, orszgy. képv.	Budapest	1884	1889
165.	Stanik Sámuel, m. kir. erdőr.	Besztercebánya	1886	1887
	Steinhausz László, kir. mérnök	Kolozsvár	1889	1889
	Strobl Alajos, szobrász	Budapest, vár-bazár	1885	1890
	Sváby Frigyes, megy. levélt.	Lőcse	1884	»
	Szakmáry Dónát, földbirt.	Lucsivna	»	1888
170.	Szedélyi Károly, r. k. lelkész	Szepes-Szombat	»	1890
	Szepesi Eötvös-kör és lőcsei polgári kaszinó	Lőcse	1884	»
	Szepes-iglói takarékpénztár és hitel- intézet	Igló	»	1889
	Szepes-olaszi város közöns.	Szepes-Olaszi	1890	1890
	Szepes-Szombat város közöns.	Szepes-Szombat	1887	1889
175.	Székely Farkas, árvasz. elnök	Lőcse	1884	1890
	Szieber Ede, kir. főigazgató	Kassa	1886	1888

Szám	N é v	Lakóhely, u. p.	A belépés éve	A tagsági díjakat befiz. bezárólag az alatti évre
180.	Dr. Szlivkó András, vár. kapit.	Szepes-Váralja	1885	1888
	Szlopovszky Károly, esp. pleb.	Ó-Lubló	1887	1890
	Spitko Lajos, kir. h. főigazgató	Székesfehérvár	1889	—
	Szobissek József, tanár	Lőcse	1884	1890
	Iglói Szontagh Hugo, kir. járb.	Nagy-Kikinda	1885	"
	Dr. Szontagh Miklós, orvos	Uj-Tátrafüred	1887	"
185.	Szőnyey István, főerdész	Kassa	1884	1888
	Szőnyey Kálmán, polgárm.	Lőcse	"	1890
	Dr. Tátray Gergely, orvos	Késmárk	"	1887
	Teőke Bertalan, földbirtokos	Koncsán, p. Lőcse	"	"
	Teőke László, földbirtokos	Igló	1889	—
	Teőke Victor, földbirtokos	Dolyán, p. Lőcse	1884	1887
190.	Dr. Topscher Guszt., cs. k. közj.	Bécs, III., Haus-Strasse 21.	1887	1888
	Trunik András, r. k. s. lelk.	Béla	1890	—
	Uhlarik József, ny. aljbíró	Kisócz, p. Horka	"	1890
	Uhlarik Mátyás, törv. jegyző	Eperjes	1884	1888
	Urbányi János, szolgabíró	Szepes-Szombat	1889	—
	Ujfalussy Ágost., m. főpénzt.	Lőcse	1884	1890
195.	Ujfalussy Victor, földbirt.	Körtvélyes, p. Szep.-Olaszi	"	"
	Dr. Vajdovszky Ján., cz. kano.	Szepes-Olaszi	"	"
	Valkovszky Antal, g. k. lelk.	Porács, p. Markusfalu	1885	1888
	Varga Ferencz, ügyvéd	Lőcse	"	1890
	Vojticek József, r. k. lelkész	Námesztó, Árvam.	1885	1888
	200. Vyda László, főszolgabíró	Szepes-Ófalu	1884	"
200.	Vyda Sándor, kir. aljegyző	Lőcse	1886	1890
	Wallachy Jenő, tanár	Uj-Verbász, Bácsm.	1884	1889
	Weber Samu, ev. lelkész	Szepes-Béla	"	1888
	Wieland Arthur, földbirtokos	Markusfalu	"	1890
	205. Dr. Wildfeuer Kár., theol. tan.	Szepeshely	1890	—
	Winckler Pál, főszolgabíró	Gölniczbánya	1884	1887
205.	Winter Samu, magánzó	Lőcse	"	1890
	Wyda Péter, földbirtokos	Primócz, p. Horka	"	1888
	Záborszky Imre, ny. m. főp.	Poprád	1885	1890
	210. Gf. Zamoiszky András, földb.	Lubló-vár	1890	"

Szám	N é v	Lakóhely, u. p.	A belépés éve	A tagsági díjakat befiz. bezárólag az alatti évre
	Dr. Zelenyák János, theol. tan.	Szepeshely	1890	—
	Zemantsik Istv., püsp. titkár	„	1885	1890
	Zimann János, tanár	Igló	1884	1889
	Dr. Zimmermann Ign., kanon.	Szepeshely	1890	1890
215.	Zóbel Mednyánszky Marg. brnő	Nagy-Eőr, p. Késmárk	1885	„
	Zvarinyi Sándor, tanár	Késmárk	1884	1884
	Zsedényi Béla, min. fogalm.	Bdpest, keresk. minist.	1888	—
218.	Zsedényi Géza, gazdatiszt	Nagy-Maros	1890	—

III. Szepesvármegye monographiájának ügye.

Szepes-vármegye törvényhatósági bizottságának 1889-ik július hó 24-én tartott közgyűléséből a vármegye városai és községeihez intézett, jelen évkönyvünk 149-ik oldalán említett, határozatának eddig következő eredménye van:

Szepesvármegye monographiájának kiállítási költségeihez hozzájárulásukat bejelentették: sz. kir. *Lőcse* város 5 évre évi 100—100 frttal. — *Igló, Leibicz, Késmárk, Poprád*, városok 6—6 évre évi 10—10 frttal. *Béla, Duránd, Felka, Gnézda, Gölniczbánya, Helczmanócz, Krompach, Merény, Ménhárd, Szepes-Szombat, Szomolnok-Hutta* 6—6 évre évi 5—5 frttal. — *Dubrava, Folkmár-Nagy, Granasztó, Jarembina, Jekelfalu, Kalyava, Keresztfalu, Kluknó, Kójsó, Kolinócz, Kriegh, Krissócz, Landok, Lubló-Krempach, Margitfalu, Mnisek, Pilhó, Prakfalu, Richnó, Szalók-Felső, Szlovinka-Alsó, Szlovinka Felső, Szulin, Tótfalu, Viborna, Zsakarócz, Zsdjár, Zsegra-Hotkócz* községek 6—6 évre évi 2—2 frttal. *Podolin* egyszer-mindenkorra megajánlott 25 frtot; *Arnóthfalu, Csütörtökhely, Drávecz, Folyvark, Hadusfalu, Haligócz, Illésfalu, Lechnicz, Lesnicz, Lethánfalu, Lipnik-Nagy, Richwald, Tamásfalu* beküldtek 2—2 frtot további kötelezettség nyilvánítása nélkül.

E szerint a *monographia-alapra* 6 év alatt begyűlhet a városok és községektől összesen 1445 frt.

A szepességi viszonyokat ismerők előtt ezen kimutathoz nem kell magyarázatot írunk. Annyi bizonyos, hogy a kimutatott összeg egy nagyobb méretben tervezett mű kiállítására kevés. Hisszük, hogy ezen eredmény nem végleges s ha megtörtént a kezdeményezés, lassan-lassan a többi városok és községek is csatlakozni fognak.

Ha az itt kimutatott bevételekhez csatoljuk a társulat rendes bevételeit évi 400—500 frttal, már most meg lehet lesz kezdeni a rendszeres monographia kidolgozását.

VI. *Csereviszonyban álló társulatok,*

melyek évkönyveinket rendszeren kapják.

Alsó-fehérmegyei történelmi és természettudományi egylet	Gyula-Fehérvár.
Biharmegyei régészeti és történelmi társulat	Nagy-Várad.
Békésvármegyei régészeti és művelő- déstörténeti társulat	Békés-Csaba.
Délmagyarországi muzeum-társulat	Temesvár.
Erdélyi muzeum-egylet	Kolozsvár.
Felső-magyarországi muzeum-egylet	Kassa.
Hunyadmegyei történelmi és régészeti egylet	Vajda-Hunyad.
Magyarországi Kárpátegyesület	Lőcse.
Magyar történelmi társulat	Budapest.
Magyar tudományos Akadémia	„
Mosonymegyei történelmi és régészeti társulat	Mosony.
Országos régészeti és embertani tár- sulat	Budapest.
Sopronmegyei régészeti társulat	Sopron.
Tátra-muzeum-egylet	Felka.
Vas megyei régészeti egylet	Szombathely.
Verein für siebenbürgische Landeskunde	Nagy-Szeben.

Kérelem a társulat tagjaihoz.

Jelen Évkönyvünk végén a névkönyvben pontosan kitüntettük a t. cz. tagok által 1891. február 10-ig teljesített összes tagsági-díjbefizetéseket. Az összehasonlításból kitűnik, hogy még hátrálékban van *1885-re* 3 tag, *1887-re* 5 tag, *1888-ra* 10 tag, *1889-re* 44 tag, *1890. évre* 54 tag összesen 420 forinttal.

Eltekintve minden mástól, a társulatnak anyagi kára igen jelentékeny, ha a tagsági díjak pontosan nem folynak be.

Tisztelettel kérjük a tagtárs urakat, szíveskedjenek ezen évkönyv kézkez vétele alkalmával az 1890-ik év végéig esedékes és a folyó 1891-iki évre eső tagsági díjaknak *Förster Rezső tanár* úrhoz, a társulat pénztárnokához, beküldéséről intézkedni, különben kénytelenek leszünk a már esedékes tagsági díjakat márczius hó folyamában *postai megbízás* útján bekérni.
